

MEDITATIONVM PHILOSOPHICARVM

DE

M E D I I S
COGNITIONEM MORTVAM
REDDENDI VIVAM

DISPV TATIO PRIOR.

QVAM

ILLVSTRIS PHILOSOPHORVM ORDINIS
INDVLTV

PRO

GRADV MAGISTRI

D.

IVL. MDCCLVI

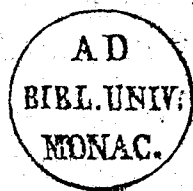
DEFENDET

CAROLVS AVGVSTVS STRVENSEE
HALENSIS.

HALAE MAGDEB.

TYPIS IOANNIS IVSTINI GEBAVERI.

PROOEMIUM.

Maximam miseriam, qua homines contaminatos esse conspiciamus, si non plenarie, maxima tamen ex parte in eo consistere, ut sensuum illecebris seducti, bonae quae ita adparent, tantum quaequant, et quae speciem malorum habent, tantummodo fugiant; e contrario autem erga vera bona veraque mala plane indifferentes sint, eorumque cognitione haud sufficienter excitentur, illa omnibus viribus adpetendi, haec auersandi: quilibet, in causas huius calamitatis inquirens, facile mecum adfirmabit. Neque dubium esse potest, quin fieri nequeat, ut infelix hicce ac numquam satis deplorandus humani generis status tollatur ac penitus remoueatur; nisi cognitio eorum, quae vere nos vel perfectos reddunt, vel veram nobis concreant calamitatem,

tatem, viua efficiatur. Vnde autem iis, qui de vera sua aliorum-que felicitate acquirenda solliciti sunt, necessitatem incumbere, omnem nauandi operam, quae ad vitam cognitionis istius promouendam aliquid spectare atque valere ipsis videtur, nonne sole meridiano clarius elucet? Et quis considerans, omnem cognitionem ideo nobis datam esse, vt in actionibus nostris determinandis illa vtamur, laborem reprehendet illius, qui finem hunc obtinendum omni adiuuare modo suis enititur viribus? Quibus adductis commotus rationibus, quum argumentum scriptionis philosophicae inauguralis eligendum esset, hoc, cuius iam particulam quamdam, qualicunque meo studio pertractatam, tibi, B. L. trado, *de mediis cognitionem mortuam in viuam permutandi*, inprimis se mihi commendauit. Ipsa commentatio in duas, vt primo adparet intuitu, diuiditur partes. Primum enim agendum erit de cognitione viua ac mortua; quo principia tractationis sequentis ponantur. Deinde media ipsa, quorum vsu mortua cognitio, viua reddatur, in altera sectione indicanda demonstrandaque erunt. Amplitudo atque vbertas argumenti huius non permittit, vtramque sectionem ita exponendi, vt scriptionis academicae limites haud excedat. Quare iamiam priorem tantum sectionem tuo, B. L. examini subiicio; posteriorem propediem quoque exhibiturus. Si inueneris in illa, quae minus recta sunt, minusque distincte ac determinate prolata, virium mearum imbecillitati, non autem voluntati meae, id adscribas, rogo moneoque. Sufficiet

autem mihi, si laborem meum in hoc argumento
pertractando non penitus inutilem fuisse
iudicaueris.

DE

M E D I I S COGNITIONEM MORTVAM REDDENDI VIVAM.

S E C T I O P R I M A.

DE

COGNITIONE VIVA ET MORTVA.

I. Praeliminaria quaedam. §. I-X.

1. De cognitione practica et speculatiua, vtraque obiectiue sumta. §. I-VI.
2. De cognitione practica et speculatiua, vtraque subiectiue spectata. §. VII-X.

II. Tractatio ipsa. §. XI-XXXVII.

1. De viua cognitione. §. XI-XXX.

- a. Definitur. §. XI.
- b. Praedicata illius indicantur. §. XII-XXII.

a. Vniuersalia. §. XII-XVIII.

- 1) Primum, §. XII, cum consecrario quodam §. XIII.
- 2) Secundum, §. XIII, cum resolutione duorum dubiorum, §. XV. XVI.
- 3) Tertium, §. XVII.
- 4) Quartum, §. XVIII.

c. Disiunctiua §. XVIII-XXII.

- 1) Primum, §. XVIII.
- 2) Secundum, §. XX.
- 3) Tertium, §. XXI. XXII.

c. De relatione cognitionis sensitiue viuae ad rationaliter viuam, §. XXIII-XXX.

- a. Quando conueniant, atque quando sibi contradicant. §. XXIII-XXV.
- b. Quando vna alteram vincat. §. XXVI-XXX.

2. De mortua cognitione. §. XXXI-XXXIII.

- a. Definitur. §. XXXI.
- b. Vberius explicatur. §. XXXII. XXXIII.

3. Theoremata quaedam generaliora adiiciuntur. §. XXXIII-XXXVII.

§. I.

Cognitio, generatim spectata, est repræsentatio rerum. Possumus itaque in illa tum res repræsentatas, tum ipsam illarum repræsentationem, siue modum cognoscendi, distinguere. Atque, si de cognitione respectu rerum, quæ repræsentantur, loquimur, cognitionem obiectiue, siue materialiter, si autem eam respectu modi cognoscendi contemplamur, subiectiue siue formaliter considerare dicimur.

Non est, ut multa circa hunc sum moneam. Quamuis enim non semper vna eademque ratione terminus cognitionis explicetur, ita ut alii per cognitionem quamuis repræsentationem, alii cognitionem tantum intelligant, alii cognitionem complexum demum plurimum repræsentationum esse statuunt, alii autem cognitionem per aduersionem repræsentationis definiant; hinc nonnullis e re nostra videri possit, ut has diuersas significationes comparemus, veramque, vsuique loquendi maxime adcommodatam, exinde eruiamus: interim, quum nec de cognitione in genere disserere animus sit, nec quis vnquam incipias ire poterit, a nobis prolatum cognitionis conceptum cum vsu loquendi, tam communi quam recepto, adprime conuenire, nec denique ex tota hac disquisitione multa aut magna sit expectanda utilitas; consultius esse, ab eiusmodi inuestigatione penitus abstinere, rati sumus. Quod autem diuersos illos respectus attinet, de quibus in §o mentionem fecimus, supponunt, res repræsentatas materiam cognitionis, modum autem eas cognoscendi formam illius audire. Quarum denominationum ratio quam facillime ex generali quodam tum materię tum formę conceptu suppeditari potest. *Materia* physicis nihil aliud est, quam partes corporis sine modo compositionis consideratę: et ipse modus compositionis ipsis formam denotat. Hinc, si a corpore, modoque compositionis abstrahamus, per materiam in genere partes rei cuiusdam, sine nexu spectatas, per formam autem harum partium nexum, intelligemus. Res autem, quæ cognoscuntur, sunt partes cognitionis: et modus, eas cognoscendi, nexum illarum cum mente repræsentante constituit. Quatenus itaque res repræsentatę sine hoc nexu spectantur, eatenus materia siue materiale cognitionis vocantur: quatenus autem ipsas in nexu cum mente cognoscente, siue quatenus modum cognoscendi easdem consideras, hæcenus formam siue formale cognitionis respicis.

§. II.

Cognitio, obiectiue considerata, (§. I.) vel pro obiecto habet directionem actionum nostrarum liberarum, vel minus. Si prius, cognitio audit practica, obiectiue sumta: si posterius, speculatiua, siue theoretica, obiectiue sumta. *Cognitio* itaque practica, obiectiue sumta, est cognitio, quæ pro obiecto habet directionem actionum nostrarum liberarum; et cognitio speculatiua, obiectiue sumta, est cognitio,

gnitio, quæ non versatur circa directionem actionum nostrarum liberarum.

Sic dicimus, cognitionem iuris naturalis, ethices, prudentiæ politicæ cet. esse cognitionem practicam: quoniam in illis tum normæ actionum nostrarum liberarum, tum media, actiones nostras illis conformandi, occurrunt. Quid autem hoc aliud significat, quam omnes illas scientias circa directionem actionum nostrarum liberarum versari? E contrario metaphysicam v. c. dicimus esse cognitionem speculatiuam siue theoreticam: quia illa, qua talis, non occupatur directione actionum liberarum. Per actiones liberas autem hoc loco intelligo omnes actiones, quæ quomodocunque a libertate pendunt: hinc non solum eas, quæ strictè liberę vocantur, et in quibus intelligentia, spontaneitas, et contingentia simul deprehenduntur, sed et, quæ tantum a libertate pendere possunt, aut ex actionibus liberis prægressis ortum trahunt. Vnde patet, nobis liberas actiones eas denotare, quas alii morales adpellant. Vide *Perill. L. B. de WOLFF Phil. Pract. Vniu. P. I. Cap. I. §. 12. Illustr. I. G. DARIËS Jur. nat. Practogn. Cap. I. §. 8.*

§. III.

Cognitio practica, obiectiue sumta, vel finem quemdam obtinendum, vel media istum consequendi proponit. Directio enim in genere est determinatus modus perueniendi ad terminum actionis. Hinc directio actionum liberarum requirit, et, ut terminus illarum indicetur, et, ut modus ad hunc terminum perueniendi determinetur. Iam terminus actionum liberarum est finis quidam obtinendus, et modus ad hunc terminum perueniendi ponitur constitutione mediorum, ad scopum propositum aptorum. Ergo cognitio, quæ pro obiecto habet directionem actionum liberarum, vel finem quemdam obtinendum, vel media illum obtinendi, proponit. Ideoque, quin et hoc de cognitione practica, obiectiue sumta, adfirmetur, dubitari nequit. (§. II.)

Placet iam quædam struere theoremata de cognitione practica et speculatiua, vtraque obiectiue sumta: ne forsitan hæc cognitio practica et speculatiua cum subiectiue practica et speculatiua confundantur; quam posteriore diuisione cum distinctione cognitionis in viuam et mortuam plane eandem esse, ex sequentibus patebit. Circa hoc primum theorema, in §o ipse adductum, sequentia adnotamus. 1) Nos terminum directionis ita definiuissē, ut non solum ad motum, sed et in genere ad omnem actionem applicari possit; adeoque non solum directio cuius motui, sed et omnibus actionibus tribuenda sit. 2) Nos finem definiuissē per terminum actionum liberarum, in quo recedere forsitan videmur a communi philosophorum explicatione. Finem enim rationem esse, cur causā libera agat, dicunt. Conf. *L. B. de WOLFF Ont. Lat. §. 932 Excell. REVSCH Metaph. §. 270.* Hinc videri possit; finem ipsa actione semper priorem esse; ideoque nec terminum actionis adpellari posse: siquidem ad illum, perpetrata demum actione, perueniremus. Interim videmur tantum recedere, non actu recedimus: egregie enim definitio nostra cum sententia philosophorum conspirat. Distinguas modo inter intentionem et executionem. Priorem

Priorem si spectas, utique finis semper primum constituitur in intentione, et media deinde demum cogitantur: at, posteriorem si consideras, media antecedunt in executione, et finis sequitur. Quare nos tantum alio respectu finem considerauimus: non autem in re ipsa ab usu loquendi recepto secessimus. 3) Non sufficere ad cognitionem quamdam practicam adpellandam: ut finis quidam in illa tantum proponatur; sed circa finem obtinendum quoque versari debet. Quod si enim finis quidem in abstracto consideraretur, sed non quatenus obtineri possit aut debeat; illum non qua terminum actionum nostrarum considerare possemus: hinc ista quoque cognitio non occupata esset in dirigendis nostris actionibus; atque ideo ad practicam nec referri posset. (§. II.)

§. III.

Cognitio practica, materialiter sumta, tum normas actionum nostrarum liberarum praescribit, tum media, actiones nostras illis conformandi, indicat. Ad directionem enim actionum liberarum pertinet: ut sciamus, et, quae actiones sint committendae, quae omitteendae; et, qua ratione perpetrare vel negligere eas debeamus. (§. III.) Prius nobis ostendit, ad dirigendas actiones liberas normam requiri; posterius autem declarat, media quoque, huic normae actiones liberas conformandi, haud negligenda esse. Quare in cognitione, materialiter practica, tum normae actionum liberarum praescriptae, tum media, actiones nostras illis conformandi, indicata sint, necesse est. (§. II.)

Norma semper finem aliquem obtinendum proponit, et media, actiones nostras normae convenienter perpetrandi, sunt media finem istum consequendi. Quum itaque quatenus cognitio practica vel finem obtinendum, vel media hunc finem consequendi, pro obiecto habeat: (§. III.) iterum veritas theorematis adducti patet. Ex quo simul quam optime diuisio philosophiae practicae in iurisprudentiam naturalem et in philosophiam moralem illustratur. Quum enim omnis cognitio practica, obiectiue sumta, vel normas actionum nostrarum praescribit, vel media, actiones nostras illis conformandi, indicat: possumus in philosophia practica duas ponere partes; alteram, quae normas actionum nostrarum indicat; alteram, quae media regulis hisce convenienter agendi, detegit. Atque, hac diuisione a philosophis recepta, priorem partem iurisprudentiam naturalem adpellarunt, sicut posterior ab ipsis nomine philosophiae moralis insignita est. Conf. Cel. REVSCH Log. Prael. Cap. II. §. 39-65.

§. V.

Cognitio speculatiua, obiectiue sumta, qua talis, neque finem quemdam obtinendum, neque media, illum obtinendi, praescribit. Cognitio enim speculatiua, qua talis, non versatur circa directionem actionum liberarum. (§. II.) Si autem finem quemdam obtinendum praescriberet, aut media illum consequendi indicaret: directionem actionum liberarum pro obiecto haberet. (§. III.) Quod quum sit con-

contra definitionem speculatiuae cognitionis: (§. II.) patet, in illa, qua tali, neque finem quemdam obtinendum proponi, neque media, ad illum consequendum spectantia, indicari.

Hinc cognitio speculatiua quoque, qua talis, neque normas actionum nostrarum, neque media, actiones nostras illis conformandi, pro obiecto habet. (§. III.) Quid igitur in illa contemplandum restabit? Nimirum considerabit essentiam, attributa, seu in genere qualitates entium, earumque quantitatem, sed in se, sine applicatione ad actiones. Hinc quamdiu cognitio quaedam res tantum in se considerat, modumque non ostendit, quomodo res cognitae ad actiones nostras earumque determinationem applicari possint; tam diu cognitio est speculatiua, et theoretica, obiectiue sumta. Vnde porro concipitur, posse aliquem essentiam atque naturam actionum nostrarum liberarum cognoscere, posse illum attributa normarum, secundum quas actiones nostrae dirigendae sunt, perspicere habere, posse aliquem plura de fine in genere, illiusque atque mediorem, illum consequendi, electione differere, et tamen cognitionem obiectiue speculatiua eum tantum habere. Nisi enim actiones liberas, quatenus exercendae sunt, consideres, nisi normarum relationem ad actiones nostras perspicias, nisi de fine, tamquam obtinendo, cogites; nondum horum obiectorum cognitione gaudes practica. Ergo non sufficit ad cognitionem quamdam practicam vocandam, ut actionum liberarum considerationem pro obiecto quis habeat, sed ut directionem illarum attendat. (§. II.)

§. VI.

Fieri tamen potest, ut cognitio obiectiue speculatiua influat in cognitionem obiectiue practicam; atque hac ratione haec ab illa dependeat. Ex nexu enim, qui philosophiam theoreticam et practicam intercedit, patet, multa omnino principia, philosophiae practicae cognoscendae inseruiencia, ex philosophia theoretica hauriri. Iam cognitio in philosophia theoretica acquisita, obiectiue speculatiua dicitur; in philosophia practica autem prolata, obiectiue practica vocatur. (§. II.) Ergo adferendum nobis est, cognitionem, materialiter speculatiua, in cognitionem obiectiue practicam influere. Atque, quoniam tunc re vera cognitio practica ex speculatiua derivatur, hac quoque ratione illa ab hac dependet. (p. def. depend.)

Ergo, quatenus ex cognitione speculatiua finis quidam obtinendus perspicitur potest, aut media illum obtinendi elucescunt; hinc quatenus rationem ea in se continet, normas actionum liberarum cognoscendi, mediaque actiones nostras illis conformes efficiendi: eatenus insit in cognitionem practicam, et principia huius continet. (§. III. III.) Vnde utilitas quoque cognitionis speculatiuae in determinandis nostris actionibus liberis patet. Per se enim, quum non immediate pro obiecto directionem actionum nostrarum moralium habeat, (§. II.) videtur ad praxin plane omni destituta esse utilitate. Atque, si ita se res haberet, quum omnis cognitio vitae causa nobis concessa est, sequeretur: omnem cognitionem obiectiue speculatiua tutissime a nobis negligi posse, frustra quoque nos certe in eiusmodi cognitione acquirenda occupatos fore. Sed quum

haec cognitio applicari possit ad directionem actionum nostrarum determinandam, atque in determinandas earundem regulas influere: nemo sane utilitatem cognitionis speculativae, etsi hoc in respectu consideretur, in dubium vocabit. De qua cohaerentia cognitionis speculativae cum practica duo adhuc monebimus. 1) Quaeri posset, vtrum omnis cognitio obiectivae speculativae hoc influxu in practicam gaudeat, an quaedam tantum? Rem si in se consideramus, prior quaestiones pars utique adfirmanda est. Aliter autem respondemus, si de perspicentia huius nexus, qua homines pollent, sermo est. Multas omnino veritates homines perspiciunt, quarum utilitatem in actionibus determinandis plane ignorant. Immo alter cohaerentiae vnius veritatis cum actionum liberarum directione bene gnarus esse potest, quum alterum nexus ille plane fugiat. 2) Non omnis cognitio speculativa vno eodemque gradu in practicam insluit; sed potius tanta adest diversitas graduum, ut quaedam propius, alia autem longe remotius cognitionis practicae rationem in se contineat. Quis enim negabit: theorias v. c. de imputatione morali, de conscientia, de actionibus liberis cet. multo propiora principia cognitioni practicae inservientia exhibere; ac theoriae v. c. de rationibus atque causis in genere, de iudiciis et propositionibus, de substantiis, cet? (Conf. hac de re *Exc. GE. FR. MEIER Log. mai. P. I. Sect. VII. §. 256. 264.*)

§. VII.

Cognitio non solum obiectivae et materialiter, sed et subiectivae aut formaliter considerari potest. (§. I.) Atque, si posteriori respectu ad illam attendimus: tunc vel actiones cognoscentis actu determinat, vel minus. Si hoc, cognitio *subiectivae speculativae*; si illud, *subiectivae practicae* audit. (Conf. §. II.) *Cognitio igitur subiectivae practicae est cognitio, quae cognoscentis actiones actu determinat: cognitio autem subiectivae speculativae siue theoretica est cognitio, quae cognoscentis actiones non actu determinat.*

Quum cognitio, subiectivae practicae, cognoscentis actionem quamdam actu determinet: in ista cognitione ratio sufficiens adest debet, cur actio quaedam perpetretur aut omittatur. Et quum cognitio, subiectivae speculativae, cognoscentis actiones non determinet: in illa quoque ratio sufficiens, actionem quamdam committendi aut omittendi, deprehendi nequit. Quare cognitionem subiectivae practicae, definire quoque possumus per cognitionem, quae rationem sufficientem continet, ut cognoscentis actionem quamdam suscipiat aut negligat; et cognitionem subiectivae speculativae explicare possumus per cognitionem, qua non continetur ratio sufficiens, actionem quamdam produciendi aut omittendi. Sed notandum nobis est, haec in relatione ad subiectum cognoscentis tantum intelligenda esse. Alias enim in rei cognitione ipsa utique ratio sufficiens adest potest, actionem quamdam perpetrandi: licet hac cognitione gaudens illam, qua talem non perspiciat. Et e contrario alicui cognitio quaedam rationem sufficientem continere videri potest, ut hanc illamque actionem suscipiat aut praetermittat: licet, in se si rem spectemus, aliter iudicandum esset. Antequam autem ad explicationem harum cognitionis, subiectivae speculativae, specierum progrediamur, naturamque illarum exponamus; perquam utile erit, criteria has definitiones ingredientia, paullo specialius explicandi, atque ideo rationem ita formatarum notionum perspicendi. Diximus igitur, 1) cognitionem, subie-

subiectivae practicae, esse cognitionem. Non itaque determinamus, vtrum esse debeat clara, an quoque obscura esse possit; vtrum esse debeat certa, an quoque incerta esse possit; vtrum tantum vera an falsa quoque huc referri possit; vtrum intuitiva necessario requiratur, an symbolica quoque sufficiat. Partim enim, si eiusmodi praedicata definitioni inferere voluissimus, contra regulas logicas peccavissimus; partim quoque hae quaestiones ex subsequenter demum perspicendae atque certo diiudicandae erunt. 2) Adfirmavimus, illam actiones determinare debere: quae tam late a nobis accipiuntur, ut per illas quoque omissionem actionis a cognitione pendente intelligamus. (Vid. L. B. de WOLFF *Inst. Iur. Nat. et Gent. P. I. Cap. I. §. 2.*) Adstruximus, 3) has actiones cognoscentis esse debere. Non itaque ad subiectivae practicae cognitionem efficiendam sufficit, ut actiones tantum per illam determinentur, siue sint actiones cognoscentis ipsius, siue alius cuiusdam subiecti. Alias enim omnis cognitio, quae tantum vnius alteriusque determinaret actiones, omnibus, quicumque demum illa gauderent, subiectivae practicae esse deberet. 4) Adseruimus denique, illam cognitionem non solum posse actiones determinare, sed illas quoque actu ab ea determinari. Alias enim non solum omnis cognitio obiectivae practicae, (§. II.) sed et plurima saltem cognitio materialiter speculativae simul subiectivae practicae esse deberet (§. VI). Quod quum absolum sit, vti quoque loquendi contradicat, necessario actualis determinatio actionum ad cognitionem, subiectivae practicae, referenda est.

§. VIII.

Non potest cognitio quaedam subiectivae practicae aut subiectivae speculativae vocari, nisi ad determinatum respicias subiectum. Cognitio enim, subiectivae practicae, cognoscentis actiones determinat; cognitio autem subiectivae speculativae cognoscentis actiones determinat, quae nullae sunt. (§. VII.) Per cognoscentem autem hoc loco determinatum intelligi subiectum, vel ex eo patet, quoniam alias vel omnis cognitio, subiectivae practicae, vel omnis cognitio, subiectivae speculativae, foret. (§. cit. Schol.) Quod cum manifestam inuoluat contradictionem: adparet, cognitionem quamdam, neque subiectivae practicae, neque subiectivae speculativae appellari posse, nisi ad determinatum attendas subiectum. (§. VII. I.)

In genere hoc theorema de omni cognitione subiectivae, siue formaliter spectata, adfirmari potest. (§. I.) Nullam enim cognitionem aut subiectivae veram, aut falsam, seu subiectivae certam, aut incertam appellare possumus, nisi subiectum quoddam speciale respiciamus. Quare, quum cognitio subiectivae practicae et subiectivae speculativae pertineant ad cognitionem subiectivae sumtam, (§. VII.) iterum veritas theorematum nostri constat. In quo igitur utraque haec cognitio valde differt a cognitione practicae et speculativae, obiectivae sumtis. (§. II.) Cognitio enim obiectivae practicae est, si quis ea, quae ad directionem actionum liberarum spectant, cognoscit: et qui ea cognoscit, ille cognitione obiectivae practicae praeditus est. (§. III. IIII.) In cognitione autem, subiectivae spectata, semper attendendum est ad determinatum subiectum: et si quaeratur, vtrum cognitio quaedam sit subiectivae practicae an speculativae? tunc semper pro diversitate subiecti respondendum est. Sic e. g. si quaestio oriatur, vtrum

cognitio veritatum diuinarum, ad salutem nostram aeternam pertinentium, sit subiectiue practica an speculatiua? statim patet, quaestionem ita generatim formatam enodari haud posse. Verum, si determinemus subiecta, et quaestionem sequenti modo proponamus, vtrum Petro, fide vera praedito, et Caio, viribus ad spiritalia agendum destituito, haec cognitio sit subiectiue practica an minus, tunc ex conditione horum subiectorum discrepante diuersimode respondendum est. (§. VII.)

§. VIII.

Sola cognitio subiectiue practica influit in facultatem adpetitiuam cognoscentis. Determinat enim actu actiones cognoscentis. (§. VII.) Omnes autem actiones adplicationem quamdam virium propriarum, (p. def. act.) et in ente cognoscente, qua tali, praeuios adpetitus aut auersationes requirunt. (p. princ. Psych.) Ergo omnis cognitio subiectiue practica determinat adpetitus aut auersationes. Quare, quum, si in determinationibus actualibus vnius entis ratio determinationum actualium alterius entis deprehendatur, influxus illius entis in hoc adesse statuatur: (Conf. Excell. A. WEBER *Conuen. nat. et grat. P. I. §. 65. Schol.*) adfirmandum etiam est, cognitionem subiectiue practica in facultatem adpetitiuam cognoscentis influere. Et quum nulla alia cognitio in facultatem adpetitiuam influere possit, quam quae actiones determinat, praedicatum illud cognitionis subiectiue practicae reciprocum est.

Ergo omnis cognitio subiectiue practica rationem sufficientem adpetituum vel auersationum in se continet. (§. VII. Sch.) Et quaecumque cognitio adpetitus vel auersationes excitare valet, illa quoque subiectiue practica esse potest. Iam non solum cognitio distincta et confusa, sed et obscura adpetitus auersationesque produciunt. (Conf. GE. BE. BULFINGERI *Diluc. Philof. §. 202.*) Ergo et cognitio subiectiue practica vel obscura vel confusa vel distincta esse potest. *Adpetitus auersationesque*, ex obscura cognitione orientes, *instinctus fugaeque naturales*, (Conf. Exc. AL. GO. BAYMGARTEN *Metaph. §. 677*) ex confusa cognitione profluentes, *sensitui*, et a cognitione distincta pendentes, *rationales* adpellantur; (Conf. BULFINGER l. c.) praetereaue non dantur adpetitus aut auersationes. Ergo cognitio subiectiue practica rationem sufficientem vel instinctum fugarumque naturalium, vel adpetituum et auersationum, sensitiuorum vel rationalium, in se continet. (§. VII. Sch.) Et quum animae nostrae, quatenus instinctus fugaeque naturales, adpetitusque et auersationes sensitivas habere potest, *facultas adpetitiua inferior*, quatenus autem aliquid rationaliter vel adpetere vel auersari potest, *facultas adpetitiua superior seu voluntas* tribuatur: cognitio subiectiue practica vel in facultatem adpetitiuam inferiorem vel in superiorem, seu voluntatem, influit.

Praeterea adhuc notanda veniunt: 1) terminum influxus tam late a nobis acceptum esse, vt non solum de actionibus substantiarum in substantias, sed et de relatione quadam accidentium erga se inuicem intelligatur. Strictè enim si sumitur; tantum actionem substantiae in substantiam indicat: (Vide Excell. AL. GO. BAYMGARTEN *Metaph. §. 211*) iammo nonnulli strictissime hocce termino, si de

si de influxu physico differunt, vtuntur. (Vid. L. B. de WOLFF, *Metaph. Gerin. §. 761. 762.* BULFINGER l. c. §. 391.) Eiusmodi latissimam significationem autem non abhorreere ab usu loquendi communi atque recepto, non solum ex ipso hoc theoremate, sed et ex quam plurimis loquendi rationibus illustrari poterit: quando v. c. dicimus, tempus locumque magnum sane in determinationem status nostri habere influxum, et quae sunt plura huiusmodi. Quibus adponendum censemus, 2) nos facultatem adpetitiuam tam late intelligere, vt sub illa non solum facultatem adpetendi, sed et auersandi comprehendamus: ideoque et voluntatem ita explicamus, vt non solum adpetitum rationalem sed et auersationem eiusmodi denotet.

§. X.

Cognitioni subiectiue practicae competit vita: et cui cognitioni vita competit, illa subiectiue practica sit, oportet. Vita enim in genere enti cuidam tribuitur, si mutationes producit, ipsi in sua specie competentes. (Conf. Cel. AL. GO. BAYMGARTEN *Metaph. §. 430. 780.*) Ergo cognitioni vita competit, si mutationes profert ipsi, quatenus est cognitio, attribuendas. Iam si adpetitus auersationesque excitat, causa mutationum est, quatenus est cognitio. Ergo omni cognitioni, in facultatem adpetitiuam influenti, vita erit adscribenda. Iam cognitio subiectiue practica influit in facultatem adpetitiuam: (§. VIII.) atque hinc de illa quoque vita praedicanda erit. Q. e. p.

Nulla autem alia cognitio in facultatem adpetitiuam influit, hinc mutationes, sua in specie ipsi competentes, producit, quam cognitio subiectiue practica. (§. VIII.) Ergo vita de subiectiue practica cognitione tantummodo adfirmari potest. Q. e. a.

Terminus vitae mox latiori mox strictiori significato, mox pro statu mox pro actu sumitur. Strictissime vita tantum accipitur tum de spiritibus, tum de animalibus brutorum eorumdemque corporibus. Strictè plantis quoque vita adscribitur. Late omnibus omnino substantiis vitam competere, adfirmamus. Atque latissime non solum substantiis sed et accidentibus quibusdam vitam attribuiamus. Communis omnium harum significationum character est, vt ens eiusmodi proferat mutationes, quae ipsi in sua specie competunt. Et hactenus pro actu sumtam istum explicauimus, quum vita pro statu sumta omnibus illis entibus tribuatur, quae principium eiusmodi mutationum in se habent (Conf. Ven. Par. AD. STRVENSEE *Diss. de transitu a morte ad vitam spiritualem C. I. §. 1.*) Iam adplicandis has notiones ad cognitionem statim patebit, vitam pro actu sumtam tantum cognitioni tribui, et quidem generalissimo significato. Atque hinc, si vita cognitionis specialius determinanda erit, examinandum est, quid cognitioni sua in specie competat. Iam cognitio se non potest tamquam actiua exserere, nisi in excitandis adpetitibus aut auersationibus, et neque adpetitus neque auersationes, nisi praecua cognitione, oriuntur. (p. Psych.) Ergo adpetituum auersationumque excitatio est opus soli cognitioni adscribendum; hinc ipsi in sua specie competens. Quatenus autem cogni-

tio adperitus auersationesque excitat, eatenus influit in facultatem adpetitiuam. (§. VIIII.) Hinc quatenus cognitio influit in illam: eatenus quoque vita adscribenda ipsi est. Conf. S. Vin. 10. GE. WALCH in *Lexico Philos. Edit. II. p. 1611. Excell. 10. GE. DARIES Phil. Moral. Pars Gen. Sect. III. Cap. III. §. 119.*

§. XI.

Vita itaque cognitionis consistit in influxu illius in facultatem adpetitiuam, (§. X) et ea *cognitio viua audit, quae in facultatem adpetitiuam influit*. Quare cognitio viua eadem est cum cognitione subiectiue practica. (§. VIIII.) Quaecunque itaque de cognitione subiectiue practica demonstrauiamus: ea quoque de cognitione viua valent. Hinc

1) *Cognitio viua rationem sufficientem continet, cur actio quaedam perpetretur aut omittatur.* (§. VII. Schol.)

2) *Nulla cognitio viua poterit adpellari, nisi ad determinatum eam referas subiectum.* (§. VIIII.)

3) *Cognitio viua rationem sufficientem adpetituum et auersationum in se contineat, necesse est.* (§. VIIII. Schol.)

4) *Cognitio viua vel obscura, vel confusa, vel distincta esse potest.* (§. cit. Schol.)

5) *Cognitio viua vel in facultatem adpetitiuam inferiorem, vel in voluntatem influit.* (§. cit. Schol.)

Hoc modo definitionem cognitionis viuae per demonstrationem eruimus. Denominatio haec desumpta est ex foro theologorum, postea in philosophiam, tum, quoniam semel recepta erat, tum quoniam perquam commoda est, rem signatam exprimendi, translata. (Conf. L. B. de WOLFF. *Phil. Pr. Vniu. P. II. Cap. II. §. 244. Schol.*) Consentit autem nostra definitio cum usu loquendi communi et recepto. Sic e. g. dicimus, cognitionem, qua fideles de veritatibus diuinis pollent, esse viuam. Quam aliam ob rationem hoc affirmatur, quam quia videmus, cognitionem illam fideles impellere, vt ita agant, prouti cognitio ista ab illis postulat, quia percipimus, fideles actiones producere cognitioni suae, de rebus diuinis adquisitae, conuenientes? Hinc quum ea omnia sine influxu cognitionis in facultatem adpetitiuam ne concipi quidem possint: patet, per ipsum usum loquendi communem eam demum cognitionem vocari viuam, quae in facultatem adpetitiuam influit. Cui volupe sit, aliorum definitiones cum nostra comparare, euoluat L. B. de WOLFF l. c. CH. THOMASIVM in *caut. circ. stud. iur. P. I. C. I. n. 56. 10. IA. LEHMANN. Phil. Mor. Germ. Cap. I. Sect. I. §. XIII. p. m. 18. Excell. AL. GO. BAYMGARTEN Metaph. §. 671. Illust. 10. GE. DARIES l. c. Cel. GE. FR. MEIER Log. Mai. P. I. Sect. VII. §. 263. 264. EI. Aesth. P. I. Sect. I. §. 35. Sect. VII. §. 178. EI. Diff. de vita cognitionis Sect. I. §. 9: atque inueniet, definitionem nostram adprime nisi verbis, re tamen ipsa cum notionibus, ab his *Celeberrimis Viris* exhibitis, conuenire. Vocatur cognitio viua etiam *ardens*, sicuti vita cognitionis ardor illius audit: (vid. Exc. MEIER Diff. cit. Sect. I. §. 10. et BULFINGER Diluc. Phil. Sect. III. Cap. II. §. 284. Cap. III. §. 215. not.) quamuis alii cognitionem magno gradu viuam ardentem demum nominent. (Vid. L. B. de WOLFF. l. c. §. 218.) Quod ad theore-*

theoremata attinet, in §o de cognitione viua corollariorum instar proposita, circa quartum tantum monco, illud maximi esse momenti. Nam si cognitio obscura potest esse viua; vita cognitionis non pendet ab eius claritate: hinc aliquis, licet clara cuiusdam obiecti destituatur cognitione, viua tamen eiusdem gaudere poterit cognitione. Quae propositio itaque applicari poterit tum ad omnes illos adpetitus auersationesque, quarum praesentiam quidem sentimus, rationem autem illorum sufficientem, nec cogitamus nec aliis indicare valemus; tum ad infantes eorumque inclinationes ac reclamationes. Quodsi enim rationis sufficientis nostrorum adpetituum haud consci sumus: tunc cognitionis illius, quae adpetitus nostros excitauit, haud consci sumus. (§. VIIII. Schol.) Cognitio autem, de qua nulla gaudemus adperceptione, obscura audit. Hinc sub hac hypothesi cognitio obscura erit viua. (§. X. VIIII.) Eiusmodi autem adpetitus saepissime existere non solum in brutis, sed et in hominibus adultis, quis est, qui, ad experientiam propriam alienamque mediocriter saltem attendens, negabit? In infantibus haec cognitio obscura tamquam viua eo clarius perspicitur, quo certius est, infantes magna sane cupiditate in res quasdam ferri, et quo magis extra dubium positum est, illorum cognitionem, si non mere, maxima tamen ex parte obscuram esse. Quomodo autem velles hos infantum instinctus fugasque naturales explicare; nisi cognitionem obscuram viuam esse posse concedas? Me aliam explicandi rationem fugere, lubenter fateor. (Vide, quae hac de re Exc. GE. FR. MEIER in *Dissert. antea adducta Sect. II. III.* doctissime disseruit.) Et quem vel prima theologiae reuelatae principia duntaxat edoctum latere potest, qualem influxum haec propositio in doctrinas plures theologicas, e. g. de fide infantum, de paedobaptismo, de fide directa et reflexa, cet. habeat. In quibus doctrinis multae sane euitantur difficultates: si, obscuram quoque cognitionem viuam esse posse, antea stabilitum est. Sed sicuti errorem committeret, qui obscurae cognitioni vitam plane denegaret: ita et ex altera is peccaret parte, qui omnem cognitionem obscuram semper viuam esse statueret. Cognitio enim obscura non eam ob causam est viua, quoniam obscura est; sed quoniam stimulus producit naturales: hinc quoniam alia adhuc requisita habet, quae in sequentibus a nobis explicabuntur. Atque ideo ab obscura cognitione, si in se spectetur, nec ad negandam viuam cognitionem, nec ad adfirmandam eam, conclusio valet. Conf. Exc. GE. FR. MEIER l. c. Sect. II. §. 17. Schol. Ex quinto theoremate diuisio quaedam cognitionis viuae in rationalem atque sensituiam quam optime concipi potest. Cognitio viua vel influit in facultatem adpetitiuam inferiorem vel superiorem. Quatenus illud accidit; eatenus cognitio est obscura et confusa; quatenus autem hoc accidit; eatenus est distincta. (§. VIIII. Schol.) Obscura et confusa cognitio vno nomine *sensitiuae* veniunt: distincta vero cognitio, quatenus ex notionibus hauritur, *rationalis* adpellatur. Ergo *cognitio viua sensituiua* erit, quae in facultatem adpetitiuam inferiorem influit; *rationalis* autem illa adpellabitur, quae voluntatem mouet. Quid itaque vita cognitionis rationalis et sensituiua sit, facillime ex dictis colligitur. Conf. Exc. GE. FR. MEIER Log. et Aesth. §. §. cit. cit.

§. XII.

Cognitio viua cognitionem bonitatis aut malitiae rei cuiusdam in se inuoluit. Cognitio enim viua influit in facultatem adpetitiuam: (§. XI) hinc vel adpetitus vel auersationes excitat. (§. VIIII.) Nihil autem adpetere possum, quam quod mihi bonum esse iudico: et

et nihil auersari possum, quam quod mihi imperfectionem excitaturum esse, existimo. (*p. princ. Psych.*) Ideoque omnis cognitio viua obiectum quoddam vel tamquam bonum, vel tamquam malum, mihi repraesentat.

Ergo cognitio viua sensitiua cognitionem boni malique obscuram seu confusam, rationalis autem distinctam in se continet. (§. XI. Schol.). Atque hinc videmus, statum indifferentiae cum cognitione viua, qua tali, neutiquam consistere posse. Status indifferentiae enim resultat, quando obiectum nec tamquam bonum nec tamquam malum nobis repraesentamus. Vbiunque igitur cognitio bonitatis malitiaeque rei cuiusdam adest: ibi status indifferentiae circa hoc obiectum adesse nequit. Posita itaque cognitione viua, status indifferentiae necessario exulat. Posset et theorema in §o propositum ita demonstrari. Cognitio viua rationem sufficientem adpetituum auersationumque inuoluit. (§. XI. no. 3.) Sed ratio sufficiens adpetituum est cognitio boni, auersationum autem cognitio mali. (*per Psych. Vid. Excel. CHR. WEBER Diss. de coactione voluntatis §. III. Cor. 1.*) Ergo cognitio viua cognitionem boni malique contineat, necesse est. Quumque cognitio viua adsumi nequeat, nisi determinatum respicias subiectum: (§. XI. no. 2.) ad cognitionem viuam haud sufficit, vt obiectum tantum, qua in se bonum aut malum repraesentetur, sed bonitas malitiae illius, in relatione ad subiectum cognoscens, considerari debet; ita vt cognoscens rem repraesentatam sibi vel bonam vel malam iudicet. Vnde porro patet, cognitionem viuam adpetitus auersationesque non ideo excitare, quoniam obiectum cognitum hac vel illa gaudet natura, sed quoniam repraesentationem de isto obiecto, vel qua bonum, vel qua malum spectato, mihi exhibet.

§. XIII.

Cognitio viua, si sensitiua est, stimulus; si autem rationalis, motiua, cognoscenti suppeditat. Etenim cognitio viua sensuali repraesentationem boni malique obscuram et confusam, rationalis distinctam in se continet. (§. XII. Schol.) Iam autem repraesentationes boni malique obscurae et confusae stimuli audiunt, (*Vide Exc. AL. GO. BAYMGARTEN Metaph. §. 677.*) et repraesentationes eiusmodi distinctae motiua adpellantur. (*Conf. Cel. IO. PET. REVSCH Metaph. §. 486.*) Ergo cognitio viua sensitiua stimulus, rationalis motiua inuoluit. Et quum cognitio viua non possit adsumi sine relatione ad determinatum subiectum: (§. XI. n. 2.) quin ea stimulus aut motiua cognoscenti suppeditet, nullum est dubium.

Ergo cognitio viua sensitiua est ita comparata, vt fiat stimulus adpetituum auersationumque non rationalium, et cognitio viua rationalis ea audit, quae sit motiui adpetituum vel auersationum rationalium (§. XII. Schol. §. XI. Schol.) Et quum motiui nonnumquam tam late sumatur, vt omnis cognitio boni vel mali, siue sit distincta, siue non, sub illa intelligatur; (*vid. L. B. de WOLFF Metaph. Germ. C. III. §. 502*) praeteraque adpetitus quilibet nonnumquam nomine voluntatis, et auersatio quaelibet nomine voluntatis insigniantur: *conf. Exc.*

CHR.

CHR. WEBER l. c. §. VI. Schol. exinde perspicitur, quomodo cognitio viua in genere definiri queat per cognitionem, quae sit motiui vel voluntatis vel noluntatis. Quam notionem L. B. de WOLFF in *Phil. practica uniuers.* P. II. C. II. §. 244. suppeditauit. Quodsi theorema demonstratum recte intelligatur, patebit ad cognitionem aliquam viuam adpellandam neque sufficere, vt ex illa motiua deprimi possint, neque vt hic vel ille per eandem actu moueatur, sed requiri, vt subiectum cognoscens ipsum motiua ex cognitione sua hauriat. Id quod experientia quotidiana quam optime confirmat. Quis negabit, in cognitione rerum theologiarum plurima maximeque contineri motiua ad amorem erga Deum, semetipsum et alios serium atque haud fucatum excitandum? Quis inficiari quoque poterit, quosdam saltim homines hac cognitione ita impelli, vt Deum summa prosequantur pietate, suam ipsius perfectionem legitimum anquirant modo, aliosque, quantum in ipsis quidem est, perficiant? Sed quis quaeso exinde concludet, hanc cognitionem eam ob causam omnibus, qui illa pollebent, viuam esse? Nonne potius inter omnes constet, posse aliquem veritatum theologiarum bene gnatum esse, et tamen nec Deum venerari, nec se ipsum perficere, nec aliorum commodis inferuire? Quam aliam ob causam autem hoc accidit, quam quia homo irreligiosus non actu motiua voluntatis noluntatisque ex cognitione sua veritatum theologiarum haurit atque deponit? Nisi igitur cognitio quaedam ipsi cognoscenti motiui voluntatis vel noluntatis fiat; nondum viua audire potest. (§. XI. no. 2.)

§. XIII.

Cuius cognitio viua est, is de obiecti, quod adpetit, bonitate, quod auersatur, malitia, certus aut persuasus est; et qui de alicuius obiecti bonitate aut malitia certus vel persuasus est, is illius gaudet cognitione viua. Etenim, cuius cognitio viua est, is obiectum cognitum vel adpetit vel auersatur. (§. XI.) Nihil autem adpetere possumus, quam de cuius bonitate certi aut persuasi sumus; et nihil auersamur, quam cuius malitiam certo agnoscimus, aut saltim ita agnoscere nobis videmur: id quod experientia communis optime nos condocere potest. Cognitio itaque viua cognitionem bonitatis malitiaeque certam aut persuasam requirit. Q. e. p.

Qui vero de obiecti cuiusdam bonitate aut malitia certus vel persuasus est: non potest non, quin illud vel adpetat vel auersetur. (*p. princ. Psych.*) Cognitio itaque ipsius rationem adpetituum auersationumque continet: hinc in facultatem adpetitiuam influit; (§. VIII.) atque ideo viua esse debet. (§. XI.) Q. e. a.

Hinc certitudo siue persuasio de cuiusdam obiecti bonitate vel malitia fundamentum cognitionis viuae est; et cognitio quaedam ideo est viua, quoniam de bonitate siue malitia cuiusdam rei certa est, aut ita saltim cognoscenti videtur. Quumque cognitio viua semper actionis suscipiendae bonitate, et de omittendae malitia certus aut persuasus est. Atque ideo, quum ex bonitate actionis, ipsius rectitudo, ex malitia autem eiusdem, ipsius defectus a rectitudine iudicetur: qui

C

cogni.

cognitione viua gaudet, certo cognoscat, vel saltem sibi persuadeat, necesse est, actionem suscipiendam rectam esse, omitendam vero minus.

Quum theorema iam propositum atque demonstratum maximi omnino momenti sit: tam quasdam adhuc illustrationes adicere, quam dubia, contra hanc propositionem forsitan formanda, indicare atque remouere placet. Illustrationes eo spectant, vt et certitudinem atque persuasionem, de qua loquimur, paullo vberius explicemus, et theorema ipsum postea magis confirmemus. Si cognitione quadam gaudemus, ea vel cum agnitione veritatis, qua talis, coniuncta est, vel minus. Si prius, cognitio nostra vocatur certa. *Certitudo* itaque est agnitione veritatis, qua talis. Haec agnitione vel potest esse distincta vel non, unde et certitudo vel *distincta* vel *sensitiva* erit concipienda. Porro haec agnitione vel ita est comparata, vt oppositum implicare manifeste perspiciamus, vel non, nititur tamen eiusmodi rationibus, quae contrarii suspicionem longe superant. Prior certitudo *completa*, posterior *incompleta* adpellatur. Atque haec incompleta et *moralis* vocatur: quoniam et assensum veritatibus ita cognitis praebere obligati sumus, et, vti ex subsequentiis patebit, ad actionum nostrarum liberarum determinationem sufficit. Certitudo completa, si distincta est, rursus diuiditur in *determinatam* atque *abundantem*, et illa *mathematica* quoque nominatur. (Conf. GE. FR. MEIER *Log. Mai. P. I. Sect. VI. §. 127-129.*) In omnibus itaque his casibus rationem sufficientem habemus, cur aliquid pro vero habeamus. Si itaque non habemus rationem sufficientem, aliquid tamquam verum agnoscendi, tunc cognitio nostra *incerta* erit. Sed possibile est, vt rationem in se haud sufficientem pro sufficiente habeamus. Ergo et rationem insufficientem, cur aliquid verum esse dicamus, pro sufficiente declarare possumus. Atque si hoc accidit, cognitio nostra est persuasa, et *persuasio* adpellatur. (Vide III. 10. GE. DARRIES *Art. Inu. Praecogn. Cap. III. §. 155. 160.*) Quum itaque, qui de quadam re persuasus est, cognitionem suam pro certa habeat; in hoc subiecto quoque cognitio persuasa eisdem producit effectus, qui a certa solummodo pendere deberent. Atque ideo ratione effectuum cognitio certa et persuasa eadem sunt: hinc pro se inuicem sine errandi periculo eatenus substitui possunt. Simili ratione patet, persuasionem ita differre, prouti certitudo diuersa est. Hinc sibi aliquis persuadere potest, se habere certitudinem distinctam, completam, moralem, mathematicam cet. Vnde patet, si quis sibi persuadeat, se certitudine mathematica aut morali cet. gaudere, persuasionem hanc eisdem producere effectus, ratione huius subiecti, ac ipsa certitudo mathematica, aut moralis, aut alia quaecunque certitudinis species, qua pollere sibi persuadet. Iam, notionibus his formatis, ipsum theorema paullo accuratius considerabimus. Duae nimirum circa viuum cognitionem respectu certitudinis moueri possunt quaestiones. Altera est, an cognitio viua requirat certitudinem? altera, si requiritur, qualis adesse debeat? Primam quaestionem praesenti §o proposuimus, atque affirmatiue ad illam respondimus. Quaeritur itaque, an cognitio viua certa esse debeat, nec ne? Cognitione viua est cognitio bonitatis siue malitiae rei cuiusdam (§. XII) hinc quaestio specialius ita exprimi potest, an requiratur ad cognitionem viuum, vt obiecti bonitatem siue malitiam certo, qua tales, agnoscamus, nec ne? Deduximus affirmatiuam responsionem ex eo, quod nihil adpetere aut auerfari possumus, quod non certo, qua bonum aut malum, agnouimus. Et experientia hoc demonstrari confirmarique adseruimus. Quod iam fusiuss a nobis ostendetur. Attendat enim quilibet ad se ipsum, quando dubitat, vtum quid bonum an malum sit? nonne tunc in determinanda sua electione anxius haerebit? nonne haecenus ipsi impossibile est, vt determinet, vtum id, de quo dubitat, amplectendum an reiiciendum sit? num in viribus suis est, quamdiu hoc in statu permanet, facultatem suam adpetitiuam determinandi, vt obiectum

etiam istud, de quo dubitat, vel adpetat vel auerfetur? Breuibus mentem indicabo: quamdiu dubius est, tam diu facultatem suam adpetitiuam, per hanc cognitionem dubiam, haud determinari reperiet. Simulac autem certus sit, obiectum cognitum vel sibi bonum vel sibi malum esse, statim quoque vel adpetitum vel auerfationem oriri sentiet. Quis itaque negabit, omnem cognitionem viuum certitudinem requirere de bonitate aut malitia rei cognitae. Iam, quod determinationem facultatis adpetitiuae per cognitionem attinet, si certa requiritur cognitio, perinde est, vtum sit re vera talis, an tantum persuasa, id quod quam plurimis corroborari potest exemplis. Ideo cognitio viua poterit quoque esse persuasa, (Conf. L. B. de WOLFF *Phil. Praef. Vniuers. P. II. Cap. II. §. 245. 246. Et. Phil. Mor. Germ. P. I. Cap. III. §. 169.*) Simili fere ratione vnique, ad propriam experientiam attento, veritas posterioris membri in theomate nostro complexi, constabit: unde superfluum esset, nonnulla adhuc specialius de illo dicere. Dubia autem quae theoremati nostro opponi possent, ad sequentia commode reduci queunt. 1) Prouocare quidam possent ad exempla, quae demonstratis contrariari videntur. E. g. Pone quendam obligatum esse, periculum quoddam vt subeat. Dicit atque enarrat hoc liberis suis. Nondum finito parentis sermone, liberi iam tristes fiunt, lugent, multasque profundunt lacrymas. Parens quoque hac tristitia suorum commotus, amplectitur eos tanto adfectu, ac si ipsis vltimum diceret valete. Nonne igitur tam parentis quam natorum cognitio de hoc periculo subeundo viua erit adpellanda? Iam ponas, valde incertum huius subeundi periculi exitum esse. Fingas, tot adesse rationes, quae prosperum, quot adsunt, quae miserum parenti diuinentur exitum; immo concipias, tum parenti tum liberis hunc dubium exitum perspectum esse. Et tamen inuenies, cognitionem hanc incertam dubiamque viuum adhuc manere, multosque ingratos parenti liberisque excitare adfectus. Nonne itaque hic cognitio incerta viua esse videtur? Sed propositio nostra salua manet. Attendamus modo ad circumstantias huius omniumque eiusmodi exemplorum, et vnusquisque distincte perspiciet, hic quoque cognitionem certam siue persuasam adesse. Parens narrat filiis suis, periculum quoddam sibi subeundum esse. Ergo excitat in illis representationem periculi illius. Iam periculum illud tamquam malum sibi repraesentant: quoniam possibilitatem maiorem de morte atque interitu parentis sui in illo subeundo deprehendunt. Et quamuis sciant, parentem quoque ex isto periculo saluum redire posse, semper tamen ipsum periculum subeundum, tamquam verum malum aut certo agnoscunt aut saltem sibi persuadent. Inde autem oriuntur luctus, angores, atque lacrymae. Parens hanc liberorum tristitiam adspiciens, illam tamquam verum liberorum suorum malum sibi repraesentat, vel saltem tale esse sibi persuadet; atque hinc quoque maxima adicitur tristitia. Vnde cognitio tum liberorum tum parentis viua est: quoniam et illi periculum, a patre subeundum, tamquam verum malum sibi repraesentant; et hic extristitia liberorum suorum cognita motiua haurit, de liberis suis conquerendi. Atque ideo cognitio liberorum non eam ob causam viua est, quoniam exitum adhuc dubium atque incertum esse existimant: sed quatenus exitus adhuc dubius est, eatenus nec tamquam bonum, nec tamquam malum repraesentare possunt. Simulac autem vel comperient, parentem suum succubuisse, vel saluum ex hoc periculo rediisse: statim quoque cognitio ipsorum de hoc exitu, si illum tamquam malum et hunc tamquam bonum sibi repraesentabant, viua euadet. Sine certitudine igitur de bonitate vel malitia cuiusdam rei cognitio viua erit nulla. 2) Obici posset: si cognitio certa semper ad viuum requiratur, paucissimi tantum homines cognitione gauderent viua. Quam pauci enim deprehenderentur homines, qui de cognitione sua conuicti essent? Nonne plerumque cognitio infantum, rusticorum atque in genere

genere hominum non eruditorum maxime incerta, et hac ratione cognitio viua tantum eruditis competere, adfirmandum esset? Iam autem experientia quotidiana ostenderet, non solum eruditorum, sed et indoctorum, immo et infantum cognitionem viuam esse; ideoque cognitione certa ad vitam cognitionis efficiendam haud opus esse. Sed qui ita calculos subducunt, vel non attendunt, cognitionem persuasam hoc in casu idem efficere, quod a certa alias dependet, vel determinatum gradum certitudinis ad vitam cognitionis a nobis requiri autumant. Quum itaque a nobis ad cognitionem viuam non solum cognitio, quae re vera certa est, sed et quae tantum ita videtur, admittatur; et quum tantum in genere a nobis demonstratum sit, certitudinem adesse debere, neutiquam autem determinauerimus, hanc vel illam certitudinem e. g. mathematicam aut distinctam requiri: satis aperte patet, hoc dubium thesin nostram minime infringere. 3) Opponi posset: si cognitio certa semper viuam efficeret cognitionem: tunc sequeretur, ut omnium qui sibi cerum aut persuasum aliquid habeant, cognitio viua adpellanda esset: sed posterius falsum dicunt: quoniam, multos de veritate diuinæ reuelationis in scriptura sacra conuictos animaduertunt, quorum cognitio tamen viua adpellari nequit. Ergo et thesin nostram falsam esse, argumentantur. At vero sententia nostra haud labefacta est. Nihil enim ex tota argumentandi ratione sequitur, quam non omnem cognitionem certam viuam simul esse, quod lubentissime concedimus. Regeris vero, alterum membrum theorematum nostri adstruere, omnem cognitionem certam de bonitate vel malitia cuiusdam rei viuam esse. Et hoc quoque concedo. Ergo contradictio in meis adsertis adest? Hoc est, quod nego. Quis enim vnquam adfirmabit, cognitionem certam in genere, et cognitionem certam de bonitate aut malitia cuiusdam rei vnum idemque esse? In aliqua re consideranda ab illius bonitate et malitia, siue ab illius relatione ad perfectionem nostram abstrahere, eamque, neglecta consideratione bonitatis et malitiae eiusdem, quoad reliqua praedicata illi competentia contemplari certoque cognoscere possumus. Habemus itaque illius obiecti certam quidem cognitionem, sed quum haec non intuliat cognitionem boni malique, ideoque nec viua est. (§. XII) Hinc ut cognitio quaedam viua sit, ut equidem iudico, duo requiruntur: primo, ut sit cognitio boni malique; ac deinde, ut certa siue persuaa sit. Sic in exemplo prolato potest aliquis certo scire, scripturam sacram esse reuelationem Dei propiorem: sed si hanc reuelationem non tamquam sibi bonam repraesentat, atque de illius bonitate neque certus neque persuasus est; nec cognitio ipsius, licet alias vera et certa sit, vita gaudebit. 4) Maxima denique specie veritatis theoremati nostro omnes actiones dolosae, seu peccata proaeretica dicta, obici possent, ita ratiocinando: si quis certo cognoscit, actionem quamdam malam esse, et tamen eandem peragit, illius cognitio, qua ad illam actionem perpetranda impellitur, sane neque certa neque persuaa esse potest. Iam in omnibus actionibus dolosis, siue contra conscientiam commissis, prius accidit. Ergo cognitio, qua eiusmodi homines ad agendum stimulantur, certa esse nequit; est tamen viua: (§. XI. no. 1) ergo cognitio viua datur, quae non est certa. Sed iterum habeo, quod his respondeam. Maior nimirum propositio ita effici debuisset. Si quis actionem quamdam malam esse iudicat, et tamen eam peragit, certe per illam cognitionem, qua actionem malam indicauit, ad illam perpetranda impelli haud potuit. Et ita, composito maiore, totum huic superstructum ratiocinium concedo. Quod autem contra nos ex illo deducitur, illius consequentiam nego. Nonne enim alia cognitio illum ad actionem peragendam impellere potest, quae persuaa nominari debet? Et quid inde? Simulac sibi persuadet, actionem illam commodo suo inservire,

mutat

mutat iudicium suum, quod antea de ista tulit actione, et actionem illam nunc sub specie bonae sibi repraesentat. De his autem plura in sequentibus.

§. XV.

Certitudo, quae ad viuam requiritur cognitionem, ut sit vel distincta vel completa, vel mathematica, haud necesse est; sufficit sensitua atque incompleta: nullus tamen gradus certitudinis per se vitam cognitionis impedit. Ad communem enim experientiam attenti docemur, illum, qui confuse seu obscure rem quamdam sibi vere bonam iudicat, atque ideo cognitione sensituae certa de huius rei bonitate pollet, (§. XIII. Schol.) hac cognitione tamen impelli ad rem istam adpetendam: adeoque cognitionem sensituae certam vita simul nonnumquam gaudere. (§. XIII. Schol. et §. XI) Similiter experimur, nos nonnumquam non plenam de bonitate aut malitia cuiusdam rei habere certitudinem; si tamen eiusmodi rationibus cognitio nostra de obiecti illius relatione erga nostram perfectionem nititur, quae contrarii suspicionem longe superant, illam facultatem nostram adpetitiuam determinare, atque hinc viuam esse. (§. XI) Quare et certitudo incompleta, siue moralis, vitam cognitionis efficere potest. (§. XIII. Schol.) Q. e. p.

Sit porro certitudo nostra de bonitate aut malitia obiecti cuiusdam distincta, completa, mathematica: eadem experientia nobis declarat, cognitionem nostram vi horum certitudinis generum viuam reddi posse. Ergo, quum tam certitudo distincta, quam sensitua, tam completa, quam incompleta, nec minus mathematica, cognitionem nostram viuam nonnumquam efficiant: nullus gradus certitudinis per se vitam cognitionis impedit. (§. XIII. Schol.) Q. e. a.

Circa hunc sum confer *Cel. GE. FR. MEIER theor. adfess. in gen. Cap. II. §. 51-54.* Quum hac in doctrina idem effectus oriatur, vtrum certitudo an persuasio addit: (§. XIII. Schol.) patet exinde, non requiri ad cognitionem viuam, ut quis sibi persuadeat, se habere certitudinem distinctam aut completam, sufficere potius, si tantum opinatur, se sensituae et incomplete de cuiusdam rei bonitate aut malitia conuictum esse; nullum tamen persuasionis gradum per se vitae cognitionis contrariari. In demonstratione praesentis propositionis ad experientiam prouocauit: singulos igitur casus exemplis confirmabo. Pone, quemdam naturali quadam auersione contra obiectum quoddam e. g. contra feles ferri. Sensituae igitur feles in relatione ad se tamquam malum sibi repraesentat, hinc quoque sensituae tantum certus est, et tamen feles omnes tamquam malum quoddam auersatur. Nullas potest adducere rationes, quare feles ita fugiat: simulac autem felis in conspectum ipsius venit, aut simulac in imaginatione tantum animal hocce sibi repraesentat, statim cognitio eius sensitua ipsi illud tamquam verum malum repraesentat, unde fieri non potest, quin illud vehementer auersetur. Porro, ponas aliquem distinctam quidem, sed incompleta, cuiusdam

iustam rei gaudere certitudine: et tamen cognitio ipsius viua esse poterit. E. g. Concipias tibi hominem, munere quodam publico fungentem, qui ad aliud munus suscipiendum vocatur. Quaestio itaque est, utrum bonum ipsi sit, in munere permanendi, an munus oblatum accipiendi. Quamdiu dubius est, nec cognitio eius in adpetendo vno munere, alteroue declinando viua erit. Simulac autem certus euadet, vnum munus alteri praefendum esse, illud adpetet; hoc auersabitur. Sed quae certitudo hic adesse potest? Completa esse nequit plurimis in casibus: id quod ex ipsa huius quaestioni natura facile constabit. Ergo incompleta est, et haec ad facultatem adpetitiuam flectendam sufficit. Immo hac certitudine incompleta in moralibus saepissime contentos nos esse oportet. Nisi igitur haec sufficiat ad viuam cognitionem, miserrimi fane essemus: anima enim nostra semper fluctuaret, veramque quietem nunquam consequutura esset. De prima igitur theorematum parte nemo forsitan dubitabit: sed altera pars pluribus maioribusque obnoxia esse videtur dubitationibus. Putant nimirum nonnulli, mathematicam certitudinem per se vitae cognitionis officere. Ad quod demonstrandum prouocant ad exempla quam plurimorum eruditorum, qui optimi quidem essent theoretici, sed pessimi practici, hoc est, qui mathematicae certam cognitionem haberent de rebus non solum speculatiuis sed et practicis, qui optime certissimeque scirent, quid faciendum, quid omittendum sit, qui acutissime bonitatem aut malitiam rei cuiusdam diiudicare possent, et in quibus tamen haec cognitio nequaquam viua esset. E contrario quam plurimi homines non eruditi cognitione harum rerum gauderent viua, licet illa non sit mathematicae certa. Hinc sequi ipsis videtur, mathematicam certitudinem vitae cognitionis contrariari. Ast quis non videt, quot fallaciae atque errores hoc in argumento lateant? Primo enim nihil ex exemplis hic probatur, nisi ostendatur, omnes qui mathematica cuiusdam rei praediti sint cognitione, eiusdem priuatos esse. Numquam autem hoc efficitur. Argumentum itaque contra ipsos potius retorquendum erit aduersarios. Si dantur homines, qui mathematicae certa cognitione cuiusdam rei gaudent, et hanc rem quoque viue cognoscunt, per se mathematica certitudo vitam cognitionis haud tollit. Enimvero verum est, sicuti a posteriore ex exemplis perquam dilucide ostendi potest. Ergo et verum est posterius. Deinde autem concedimus, multos homines rei cuiusdam cognitionem apodictice certam possidere, et tamen cognitionem hanc non esse viuam. Sed quid inde? Ergo non omnis mathematicae certa cognitio vitam efficit? Id quod lubenter concedo. Ut enim cognitio mathematicae certa viua euadat, requiritur adhuc, ut sit mathematicae certa de bonitate aut malitia rei cuiusdam in relatione ad subiectum cognoscens spectatae. Quae si attendantur, exempla ista de optimis theoreticis pessimisque practicis facile explicantur. Vel enim hos homines a bonitate vel malitia rei consideranda in cognitione sua abstrahere, vel illam non in relatione ad se ipsos respicere,prehendemus. Atque hinc per confirmationem huius theorematum, speciatim primi illius membri, simul dubium secundum §. XIII. Schol. no. 2 prolutum, corrui.

§. XVI.

Si quis doloſe ea agit, quae antea mala esse cognouit: is, dum agit, iudicium suum mutat, atque actionem malam nunc sub specie bonae sibi repraesentat. Natura enim nostra secum fert, ut id tantum adpetamus, quod nobis tamquam bonum repraesentamus, et id tantum

tum auersetur, quod nobis tamquam malum concipimus. (p. Psych. empir.) Ideoque qui actionem doloſam committit, illam tamquam sibi bonam repraesentat. Antea autem cognouerat, actionem illam se statumque suum imperfectum reddituram esse. Ergo dum doloſus agit, iudicium suum mutat, atque sibi persuadet, actionem quam suscipit, re vera perfectiones suas aucturam esse atque promoturam.

Experientia satis aperte hoc confirmat. Concipe tibi aliquem, qui deliberat, an alicui argenti summa quaedam auferenda sit, nec ne? Reputat hanc actionem ex hac et ex altera parte. Ratio et scriptura sacra furtum ipsi vetant, et omnia motiua nolitionis ex his principiis desumpta perspicit. Considerat porro leges civiles, qui capitis paenam illi dicunt, qui furti reus declaratus atque conuictus est. Respicit denique ad ipsius boni nominis iacturam, quam certe passurus esset, si furtum ab ipso commissum aliis innotesceret. Haec omnia ipsum commouent, ut actionem hanc sibi vere malam iudicet, et haec illam quoque auersatur. (§. XIII.) Veniunt autem confusae atque obscurae cogitationes, quae ipsi persuadent, omnem possessionem argenti et pecuniae verum bonum esse: hinc incitant eum, ut pecuniam, quocumque demum modo fiat, adipisci studeat. Concludit igitur, se veram consequuturum esse perfectionem, quando alterum pecunia furto priuaret. Atque ita eo perducitur, ut ipsum perpetret furtum. Et dum his confusis obscurisque cogitationibus agitur, vel plane non attendit ad rationes, his stimulis contrarias, vel mala, ex actione sua oritura, tamquam valde incerta, bonum autem ex furto deportandum, tamquam certissimum sibi repraesentat. (Conf. BULFINGER *Di-luc. Phil. Sect. III. Cap. III. §. 314.*) Vnde igitur patet, propositionem nostram, §. XIII. propositam, firmo niti fundamento, tantumque abesse ut actiones doloſae illam resistent, ut potius quam ipsa cognitio de actionis doloſae suscipiendae bonitate persuasa sit, ipso actionum doloſarum exemplo theorema nostrum confirmetur atque stabilietur.

§. XVII.

Cognitio viua, qua talis, est inuincibilis. Est enim vel certa vel persuasa. (§. XIII.) Si est certa: tunc vel aperte videmus, quod contradictionem inuolueret, si obiectum, quod adpetimus, malum, et, quod auersamur, bonum esse statuatur; vel tamen tot rationes pro sententia nostra in diiudicanda bonitate aut malitia cuiusdam rei perspicimus, quot sufficiunt ad formidinem oppositi longe superandam (§. cit. Schol. et §. XII.) Quamdiu autem hac de re conuicti sumus: tamdiu impossibile est, ut obiectum istud, quod bonum esse cogitamus, auersetur, aut quod nobis malum esse repraesentamus, adpetamus. (p. princ. Psych.) Quamdiu itaque cognitio nostra de obiecti cuiusdam relatione erga perfectiones nostras certa est: tam diu quoque vinci nequit. Et quum persuasa cognitio in moralibus eisdem, ac ipsa certa, producat effectus: (§. XIII. Schol.) nec cognitio viua, quae persuasa est, qua talis, superabitur.

tur. Quare, quum omnis cognitio viua vel sit certa vel persuasa: (§. XIII.) omnis cognitio viua, qua talis, inuincibilis erit adpellanda.

Omnis cognitio certa, qua talis, est immutabilis. (Conf. Ill. 10. GE. DARIES *Art. inn. Praecogn. Cap. III. §. 157.*) Quatenus itaque cognitio quaedam de bonitate aut malitia cuiusdam rei certa est: eatenus quoque immutabilis adpellari meretur. Cognitio viua est cognitio certa de bonitate aut malitia obiecti cuiusdam, ad nos relati: (§. XIII.) ergo quatenus cognitio viua est: eatenus est immutabilis. Immutabilis cognitio est inuincibilis: atque ideo cognitionem viuam, qua talem, inuincibilem adpellare possumus. En itaque theorema nostrum noua ratione demonstratum. (Conf. Ill. 1. G. DARIES *Phil. Moral. P. I. Sect. III. Cap. III. §. 118. 120.*) Mirum quibusdam videri posset, nos et cognitionem persuasam inuincibilem adpellasse. Nonne enim fieri posset, vt, qui persuasus est, errorem suum agnoscat; atque hinc, se nondum certa praeditum fuisse cognitione, perspiciat? Nonne quoque ex logicis constaret, omnem opinionem et persuasionem mutabilem esse atque vinci posse? Qua igitur ratione omnem cognitionem viuam, siue sit certa siue persuasa, inuincibilem praedicarem? Sed omne dubium euanescet, si modo sequentia attendamus. Primo enim concedo, nullam inuoluere contradictionem, vt homo, qui de aliqua re persuasus fuit, postea errorem commissum agnoscat, atque perspicat, vel, se veritatem sine ratione sufficiente adsumpsisse, vel, se falsum aliquod pro vero venditasse. Simulac autem hoc accidit, cognitio ipsius non amplius manet persuasa. Ergo nec i. l., quod de persuasa, qua tali, valet, ad ita mutatam cognitionem applicari potest. Quum itaque sensus noster non eo redeat, vt omnis cognitio, quae olim persuasa fuit, semper inuincibilis maneat, licet posthaec falsitas ipsius perspecta sit, sed nos termino cognitionis viuae, tum certae, tum persuasae, in sensu composito et reduplicatiue vtamur: dubium istud nos minime tangit. Immo plus adhuc concedimus. Non solum cognitio persuasa definit nonnumquam talis esse: sed et, quum nos errandi periculo semper obnoxii simus, non raro accidit, vt nobis persuadeamus, cognitionem quamdam, quae vere certa fuit, non esse certam. Atque hinc, nisi theorema sensu composito explicetur, difficultas proposita non solum persuasam sed et certam ferret cognitionem. Deinde autem, quod theorema logicum attinet, omnem persuasionem mutabilem esse, verum omnino est: attamen sensus illius nostris non contrariatur dictis; sed potius in eo consistit: illum scilicet, qui persuasus de re quadam est, quum rationem insufficientem pro sufficiente habeat, atque in se leuidentia tantum argumenta pro veritate cognitionis suae adducat, per leuissimas quoque rationes ad aliam perducere posse opinionem, ita vt de vna eademque re modo sic, modo aliter iudicet, cognitionem igitur ipsius, minus esse constantem. Sed si persuasionem, qua talem, consideramus, tunc eam quoad effectus morales cum certitudine eandem esse, iam ostendimus. (§. XIII. Schol.) Ergo quam diu cognitio persuasa manet, tam diu quoque immutabilis, constans atque inuincibilis manebit. Sed video, nouam oriri difficultatem. Dicent nimirum quipiam: si igitur quoad vitam cognitionis perinde est, vtrum cognitione certa, an tantum persuasa gaudeamus, siue tam haec quam illa inuincibilis est; nullam sane praerogatiuam homines, qui de bonitate aut malitia cuiusdam rei conuicti sunt, prae illis habent, qui tantum, se conuictos esse, sibi persuadent: atque hinc haud necesse esse videtur, vt saltem in moralibus certitudinem magno cum studio magnoque labore anquiramus. Ast largiamur primo, in moralibus conuictionem prae persuasionem nullam habere praerogatiuam; tamen ob perfectiones intellectus augendas promouendasque certitudo quae-

renda

renda atque inuestiganda esset. Deinde autem conuictio plures et in moralibus ponit perfectiones, quam persuasio. Si conuictus sum, numquam, qua talis, erro: hinc semper verum bonum adpeto, verum malum auerfor. Si persuasus autem tantum sum, facillime erro; hinc vera bona quoque facillime auerfor, vera mala adpeto. Sed sit etiam, persuasionem per accidens veram esse, conuictio tamen praecellebit. Vbi enim conuictus es, ibi rectitudo actionis ex parte intellectus non deficit: adest autem defectus rectitudinis ex parte intellectus, vbi in persuasionem adquiescis; quum tamen ad conuictionem peruenire potuisses. Hinc tantum abest, vt theoremate nostro studium certitudinis in moralibus impediatur, vt potius eo ipso magis necessarium atque praestantius reddatur. (Vide L. B. de WOLFF. *Phil. Moral. Germ. P. I. Cap. III. §. 169. 170.*)

§. XVIII.

Quaelibet cognitio viua producit in anima nostra dispositionem ad agendum, et quaelibet dispositio ad agendum in anima nostra a cognitione viua pendet. Cognitio enim viua influit in facultatem adpetitiuam, (§. XI.) et hinc rationem sufficientem in se continet, cur actio quaedam perpetretur aut omittatur. (§. cit. no. 1.) Quatenus autem in anima nostra efficitur, vt ratio sufficiens, aliquid committendi, in ipsa deprehendatur: eatenus ad id agendum disposita esse dicitur. Ergo per cognitionem viuam efficitur, vt anima nostra dispositionem ad aliquam actionem adquirat. (§. cit.) Q. e. p.

Si dispositio in anima nostra ad aliquid agendum adest: in illa ratio sufficiens deprehenditur, aliquid agendi (p. membr. 1.) Nulla autem alia cognitio rationem sufficientem in se continet actionem quamdam perpetrandi, quam viua. (§. XI. no. 1. coll. §. VII. Schol.) Ergo quaelibet dispositio ad agendum in anima nostra requirit cognitionem viuam praeuiam. Q. e. a.

Dispositio ad aliquid agendum, siue omittendum sine praedominante adpetitu aut auerfatione existere nequit. Nisi enim praedominium vel adpetitus vel auerfationis addit, nondum rationem sufficientem habere existimabis ad aliquid vel agendum vel omittendum. (p. exp.) Quidquid igitur dispositionem ad agendum efficit, id quoque praedominium adpetitus vel auerfationis producit. Atque hinc videmus, per cognitionem viuam quoque praedominantes adpetitus aut auerfationes excitari. Per cognitionem viuam sensitiuam adpetitus et auerfationes sensitiuae producuntur, per cognitionem viuam vero rationalem volitiones atque nolitiones (§. XI. Schol. et §. VIII.) Ergo per illam praedominium adpetitus auerfationumque sensitiuarum, per hanc praedominium volitionum atque nolitionum efficitur. Quumque omnis cognitio viua, qua talis, est inuincibilis: (§. XVII.) dispositio quoque illa per cognitionem viuam producta tam diu erit inuincibilis, quam diu cognitio viua manebit. Manebit autem tam diu viua, quam diu de bonitate aut malitia cuiusdam rei vel certa est vel cognoscenti tamen ita videtur. (§. XIII.) Ergo, quam diu cognitio quaedam de bonitate aut malitia obiecti cuiusdam rei certa aut persuasa est, tam diu quoque dispositio in anima nostra orta inuincibilis manebit. Quo magis itaque

D

certus

certus sum, vel quo magis mihi certus esse videor; eo magis quoque dispositio mea ad aliquid constans atque inuincibilis erit. Ponas itaque, alicuius obsecras repraesentationes erga vera mala sub specie bonorum tendere, atque a veris bonis sub specie malorum reclinare, illius confusam cognitionem ob praedudatas opiniones, et ob ipsam dispositionem ex fundo animae ortam, bona adparenter talia pro veris bonis, et mala adparenter talia pro veris malis habere, adfectumque vim intellectum impedire, quo minus vera bona veraque mala agnoscat, vel non tamquam illa sibi repraesentet: omnino concedendum erit, ex eiusmodi animae conditione talem enati dispositionem peruersam, quae, si naturaliter rem spectas, plane inuincibilis erit. Ponas autem, alium vera bona cognoscere, atque erga eadem non solum voluntate, sed et appetitu sensitivo et instinctibus naturalibus ferri: ex hoc statu talis orietur dispositio bona, ut iterum impossibile fiat, eiusmodi subiectum a recta via ut deflectat. Quodsi iam priorem casum ad spiritus lapsos, posteriorem autem ad eos, qui in bono confirmati esse dicuntur, adplices; multa hisce doctrinis inferuentia exinde perspicies.

§. XVIII.

Cognitionem viuam vel voluptas vel taedium concomitantur. Quodsi enim cognitionem viuam habeo, tunc vel adpeto, quod mihi bonum esse repraesento, vel auersor, quod mihi malum existimo. (§. XI. VIII.) Bonum autem vel tamquam iamiam impetratum repraesento, vel tamquam nondum impetratum: et malum vel tamquam praesens repraesento, vel tamquam futurum. (p. princ. Psych.) Si autem perfectionem quamdam me possidere mihi repraesento, oritur *voluptas*; si bonum qua nondum impetratum specto, resultat *desiderium*; si malum tamquam actu ad me relatum percipio, prouenit *taedium*; ac si denique, malum quoddam me ferire posse, perspicio, *metus* excitatur. (p. princ. Psych.) Ergo cum cognitione viuam semper vel voluptas, vel desiderium, vel taedium, vel metus, coniuncta sunt. Naturam autem desiderii atque metus propius perspicies facile animaduertet, cum desiderium, tum metum nihil aliud, quam species taedii determinatas esse. Ideoque in genere adfirmamus, omnem cognitionem viuam vel voluptatem vel taedium concomitari.

En itaque criterium, cognitionem tuam examinandi, virum viuam sit, an minus. Si super obiecto quodam nullam sentis voluptatem, neque saltem id desideras: si in illius repraesentatione nec taedium nec metum percipis; cognitio tua vita nequaquam gaudebit. Si autem vel voluptatem vel desiderium vel taedium vel metum in obiecti cuiusdam consideratione percipis: cognitio tua quoque eatenus viuam erit. Contra demonstrationem theorematis huius regere forsitan posses, bona atque mala adhuc pluribus in relationibus considerari. Bona enim repraesentari quoque tamquam numquam impetranda, et mala concipi non raro tamquam nullo tempore ad nos actu referenda. Sed hi casus simul inuoluntur, si rem tantum rite contempleris. Si nobis bonum qua nunquam impe-

impetrandum repraesentamus, tunc absentiam huius boni tamquam malum quoddam nobis praesens seu actu ad nos relatum concipimus. Ideoque ex tali repraesentatione boni taedium oritur necesse est. Si autem malum nobis quoddam concipimus, ita ut impossibile esse iudicemus, id nobis vniquam accidere, tunc absentiam huius mali tamquam bonum praesens, seu actu ad nos relatum repraesentamus. Vnde igitur voluptas in anima nostra excitetur, oportet. Quare simul hac ratione patet, appetitum non semper esse cum voluptate coniunctum, sed et nonnumquam cum taedio; et auersionem non semper taedium pro comite suo perpetuo agnoscere, sed et voluptatem cum illa combinari. Conf. Exc. ANDR. WEBER *Conuenient. nat. et grat. P. II. S. III. §. 1443.*

§. XX.

Cognitio viuam vel est recta vel erronea. Etenim non solum vera bona adpetimus, et vera mala auersamur; sed et erga bona adparenter talia inclinamur, et mala, quae tantum ita videntur, fugimus: sicuti vnumquemque communis, prohi dolor, experientia docebit. Bona autem adparenter talia sunt vera mala, et mala adparenter talia sunt vera bona. Ergo nonnumquam vera bona auersamur, vera mala autem adpetimus. Iam sine cognitione viuam neque appetitus neque auersatio existunt. (§. XI. no. 3.) Ergo cognitio viuam eo casu me ad vera bona auersanda, vera autem mala adpetenda incitat. Quod si accidit, cognitio mea aliter res repraesentat, ac vere sunt: hinc est erronea. (p. def. err.) Sed accidit quoque, ut vera bona adpetamus, veraque auersamur mala. Tunc igitur cognitio nostra rationem sufficientem in nostris determinationibus essentialibus habebit, nec vli illarum contradicet: hinc erit recta. (p. def. rect.) Quare patet, cognitionem nostram viuam vel rectam vel erroneam esse.

Cognitio certa est semper vera: (p. princ. Log.) hinc cognitio certa, si viuam erit, semper quoque recta est. Cognitio autem persuasa vel est vera vel falsa: (p. Log.) unde cognitio viuam, si tantum persuasa est, vel recta vel erronea erit. Et quum cognitio certa necessario vera sit, persuasa autem, si vera est, tantum per accidens: (p. Log.) cognitioni quoque viuam, quae certa est, necessario rectitudo competit, quum cognitioni persuasae illa per accidens tantum tribuatur. Quumque porro cognitio distincta qua talis falsa esse nequeat, omnisque error a cognitione confusa et obscura deriuandus sit, neque tamen omnis confusa et obscura cognitio eam ob rationem falsa iudicanda sit: (p. Log.) exinde elucet, cognitionem viuam rationalem qua talem semper rectam esse; cognitioni viuam sensitivam autem vel rectitudinem competere vel minus. (§. XI. Schol.) Quae omnia, si simul sumantur, ostendunt: veritati quidem conuenire; 1) omnem cognitionem viuam certam esse rectam, 2) omnem cognitionem viuam erroneam esse persuasam, 3) omnem cognitionem viuam rationalem esse rectam, 4) omnem cognitionem erroneam viuam esse cognitionem viuam sensitivam: ast simul nobis patefacient, a sequentibus cauendum esse arguendi rationibus; 1) omnem cognitionem viuam rectam simul esse certam, 2) omnem cogni-

tionem viam persuasam esse erroneam, 3) omnem cognitionem viam rectam esse rationalem, et 4) denique, omnem cognitionem viam sensitivam esse erroneam. (§. XI. Schol. et §. XIII.)

§. XXI.

Cognitio viua vel symbolica, vel intuitiua est. Cognitio enim nostra de obiecto quodam vel ita est comparata, vt ope signorum illam adquiramus, vel sine signis. Atque si prius, cognitio nostra *symbolica* adpellatur; si posterius *intuitiua* audit. (Conf. L. B. de WOLFF *Metaph. Germ. Cap. III. § 316. Cel. I. P. REVSCH Metaph. § 399. III. I. G. DARIES Art. Inu. Praecogn. § 99.*) Ergo et cognitio nostra de obiecti cuiusdam bonitate aut malitia intuitiua erit, si illam sine signis immediate nobis repraesentamus: symbolica autem, si illam mediate per signa agnoscimus. Iam vero nec cognitioni symbolicae nec intuitivae repugnat, eam et certam et persuasam esse. Ergo et cognitio de obiecti cuiusdam relatione erga nostras perfectiones certa aut persuasa esse poterit, siue sit intuitiua, siue symbolica. Quatenus vero cognitionem certam aut persuasam de obiecti cuiusdam bonitate aut malitia habemus: eatenus viua praediti sumus cognitione. (§. XIII.) Ergo cognitio nostra poterit esse viua, siue sit mediate per signa adquisita, siue immediate comparata.

Experientia quam optime theorema hocce confirmat. Concipe tibi animo hominem, qui bonos alterius mores intuetur, atque hunc alterum magnas sibi his bonis moribus contraxisse perfectiones expertus est. Iam singe, hunc simul sibi repraesentare, bonos moros in relatione ad se ipsum verum esse bonum; nonne incitabitur ad bonos mores quoque amplectendos, vitamque suam exemplo proposito similem efficiendam? Cognitio itaque intuitiua hoc casu est viua. Iam pone, hunc hominem ita emendatum aliis quoque hominibus exemplum illud, quod ipsi incitamento fuit enarrare: certo adparet; homines istos, quibus cognitionem suam impertit, cognitionem suam de homine isto, exempli loco proposito, non immediate, sed per voces et verba, hinc per signa, adquirere. Cognitio igitur ipsorum erit symbolica. Quis autem negabit, hos homines hac ipsa enarratione ad bonos mores adpetendos inuitari posse? Et quis itaque inficiabitur, cognitionem symbolica cum viua consistere posse? Modo non signa tantummodo cogites, praetereaue nihil. Sed si signa cogitationum adpercepisti, animum ad ipsam rerum considerationem aduerte, ipsas ideas atque cogitationes per signa expressas tibi repraesenta. Alias enim, si in signis subsistis, sique significatum illorum non euoluas, polles tantum cognitione signorum, non autem ipsius rei. Atque si cognitione signorum tantum instructus es: certe de ipsius obiecti bonitate aut malitia nec conuictus es, nec persuasus, atque hinc quoque cognitio tua numquam viua euadet. (§. XIII.) In se itaque cognitio symbolica non officit vitae cognitionis, eo tamen casu symbolica cognitio cuiusdam rei numquam viuificabitur, si tantum signa huius rei tibi repraesentas, nequiquam autem ad rem ipsam attendis. Vid. Exc. AND. WEBER l. c.

§. XXII.

§. XXII.

Cognitio viua tamen, quae intuitiua est, saepissime maiori gradu viua est, quam quae tantum symbolica est. Ex experientia enim perquam notum est, quod, si rei cuiusdam cognitionem sine signis adquirimus, atque illam vel sensibus nostris percipimus, vel imaginando repraesentamus, cognitio nostra multo fortior est; quam si rem tantum per signa, et ex notionibus cognouimus. Illa cognitio obscurat hanc, atque nonnumquam plane evanescere facit. Iam ponas, nos per cognitionem viam, quae symbolica est, obiectum quoddam tamquam bonum adpetere; cognitionem vero intuitivam hac de re nos incitare, vt illam auersemur: reperiemus, quam saepissime cognitionem illam ab hac suppressi atque superari. Quare huic quoque saepissime maior adscribenda est vis. Hinc vitam cognitionis intuitivae saepissime maiorem vita cognitionis symbolicae statuendam esse, patet.

Hinc, quid intuitus bonitatis malitiaeque rei cuiusdam ad illius viam cognitionem efficiendam, conferre possit, patet. Specialiores determinationes, quando intuitiua cognitio symbolica vincat, penitus introspicere licebit, quando theorematum de convenientia et disconuenientia vitae cognitionis rationalis atque sensitivae prolata erunt. Interim vide, quae circa hanc rem dixerunt L. B. de WOLFF in *Metaph. Germ. Cap. III. §. 59. et III. I. G. DARIES in Psych. Emp. §. 52. 91. 92.*

§. XXIII.

Si cognitio sensitiue viua et rationaliter viua circa idem obiectum versantur: vel conueniunt, vel sibi contradicunt. Confusae enim repraesentationes et obscurae possunt quidem, teste experientia, idem obiectum, quod distincte tamquam bonum cognitum est, quia bonum; et, quod distincte tamquam malum agnitum est, quia malum repraesentare. Interim hoc non semper fieri, eadem magistra docemur. Quoties enim aliquam rem, quod confusas et obscuras spectat repraesentationes, pro vero bono habemus, quam intellectus nobis imperfectionem concreaturam esse distincte iudicat? Et quoties confusae obscuraeque repraesentationes obiectum quoddam imperfectum esse nobis persuadent, de quo ope intellectus nostri conuicti sumus, illud vere bonum nobis esse? Ergo cognitio de bonitate aut malitia cuiusdam rei obscura et confusa cum distincta illius repraesentatione vel eadem vel ab illa diuersa erit. Quare, quum cognitio de bonitate aut malitia cuiusdam rei obscura et confusa,

fusa, cognitio sensitivae viuae; distincta autem, cognitio rationaliter viua adpellentur: (§. XII. Schol. XI. Schol.) adparet; cognitionem sensitivae viuae cum rationaliter viua vel consentire vel pugnare.

Consideravimus hucusque cognitionem viuae in se sine respectu ad claritatem huius cognitionis, quo principia sufficientia a nobis ponerentur, media, cognitionem quamdam vivificandi, in altera sectione determinandi. Sed quum ille, qui media sufficientia, finem quemdam obtinendi, indicare vult, non solum in enarratione illorum mediorum subsistere debet, quae directe ad rem quamdam perducunt; sed et media illa, quae indirecte tantum et mediate per remotiorem impedimentorum ad rem istam efficiendam spectant valentque, evolvere: a nobis quoque impedimentorum auferendorum modus proponendus erit. Qua autem ratione hoc fieri poterit, nisi ipsa impedimenta habeamus perspecta, horumque principia calleamus? Hinc ipsa impedimenta, quare cognitio verorum bonorum tam raro vita gaudeat, et unde haec impedimenta dependant, a nobis ostendenda erunt. Videbimus autem, quam plurima impedimenta in hac pugna cognitionis sensitivae viuae cum rationaliter viua reperiri. Unde in hac prior sectione paucissimis adhuc de consensu atque dissensu horum cognitionis generum erit differendum. Maximi utique momenti haec doctrina est: siquidem, qui illius bene gnarus est, plurima in anima nostra occurrentia phaenomena explicare valebit, quorum rationes huius doctrinae expertus nunquam indicare poterit. Cognitio illius porro distincta atque adcurata hominem ceteris paribus aptiorem reddet, hunc dissensum impediendi, consensumque promovendi. Cognitio illius denique ipsa nobis ministrabit media, quibus cognitionem verorum bonorum viuae reddamus. Operae igitur pretium erit, hanc materiam distincte, brevissimis tamen, quod dissertationis artus limites iubent, pertractandi. Quodsi enim omnia, quae hic dici possent, a nobis proferenda essent, nec dissertatio, nec liber, sed plura omnino volumina conscribenda essent. Praesenti igitur ostendere conatus sum, cognitionem sensitivae viuae cum rationaliter viua tam consentire, quam pugnare. Experientia ad utriusque possibilitatem ostendendam sufficit. De utroque igitur exemplum quoddam speciale proferam. Concepe tibi hominem morbo quodam laborantem, cui medicus cibi cuiusdam comestum interdicat. Ostendit medicus aegroti cibi huius naturam, indicat ipsi distincte morbi conditionem, atque facta dehinc comparatione inter cibum istum et morbum, quo aegrotus laborat, demonstrat, huius cibi comestum ipsi maximam adlaturum esse perniciem. Aegrotus percipit hoc, atque coniectus est, effata medici veritati convenire, hinc auersabitur illum cibum, et cognitio sua rationaliter viua erit. (§. XIII. et XI. Schol.) Hic aegrotus autem iam ante morbum suum auersionem quamdam erga hunc cibum habuit. Comestus illius semper maximum taedium ipsi excitavit. Hoc taedium autem in ipso non ex distincta, sed ex confusa et obscura huius cibi cognitione ortum traxit. Hinc quoque sensitivae hunc cibum auersatur, (§. XI. Schol.) et cognitio sua sensitivae viuae convenit cum rationaliter viua. E contrario autem ponas, hunc hominem maximam voluptatem ex comestu huius cibi capere, nullumque cibum linguam palatumque suum magis titillare, ac ipsa haec esse interdicta: cognitionem sensitivae viuae habebit, qua hunc cibum appetit. (§. XIII. XI.) Per rationaliter viuae autem auersatur id quod in hypothesi diximus. Ergo hoc in casu cognitio sensitivae viuae rationaliter viuae contradicit.

§. XXIII.

§. XXIII.

Si sensus atque imaginatio in repraesentando bono atque malo cum intellectu consentiunt; cognitio viua sensitiva cum rationali quoque convenit: et contra. Si enim sensus atque imaginatio in repraesentando bono aut malo cum intellectu consentiunt: id, quod distincte tamquam bonum aut malum agnovimus, confuse et obscure quoque tamquam bonum aut malum nobis repraesentamus. Si autem distincte aliquid tamquam nobis bonum aut malum repraesentamus, cognitio nostra rationaliter est viua; atque si confuse et obscure aliquid qua nobis bonum aut malum agnoscimus, cognitio nostra sensitivae est viua. (§. XI. Schol.) Posita igitur hypothesi, per cognitionem sensitivae viuae id appetimus, quo per rationalem inclinamus; et per illam id auersamur, quod per hanc quoque fugimus. (§. XI. no. 3.) Quis itaque negabit, dictis sub circumstantiis cognitionem viuae, et rationalem convenire? Q. e. p.

Quodsi cognitio sensitivae viuae cum rationaliter viua consentit, idem obiectum tum per hanc tum per illam appetimus, et idem obiectum per utramque auersamur. (p. def. conf.) Ergo obiectum illud, circa quod utraque versatur cognitio tum distincte, tum confuse et obscure, vel qua bonum, vel qua malum nobis repraesentamus. (§. XII. Schol.) Iam autem confusam et obscuram cognitionem rei cuiusdam per sensus et imaginationem, distinctam autem per intellectum nobis adquirimus. Ergo obiectum istud tum per sensus et imaginationem, tum per intellectum, vel qua bonum, vel qua malum agnoscimus. Quare, si cognitio sensitivae viuae et rationaliter viuae consentiunt, sensus atque imaginatio in repraesentando bono atque malo cum intellectu quoque consentiant, oportet. Q. e. a.

Nimirum si sensus atque imaginatio in repraesentatione boni aut mali cuiusdam cum intellectu consentiunt, appetitus quoque sensitivi et rationales consentiunt. (p. princ. Psych.) Ergo et cognitio, quae appetitus sensitivos excitat, convenit cum illa cognitione, quae appetitus rationales producit. Atque ideo cognitio sensitiva viua cum rationali haud pugnat. (§. XI. no. 4. §. et Schol.) Perspicimus ergo ex consensu sensuum et imaginationis in repraesentando bono aut malo cum intellectu, cur vita cognitionis sensitivae cum rationali eadem sit. Hinc in eiusmodi consensu sensuum atque imaginationis cum intellectu ratio sufficiens continetur, quare vita cognitionis sensitivae et rationalis conveniant. Quatenus autem aliquid in altero rationem sufficientem habet; eatenus illud ab hoc dependere dicitur. Ergo consensus vitae cognitionis rationalis cum sensitivae dependet ab antea determinato consensu sensuum et imaginationis cum intellectu. Qua igitur ratione hic sensuum et imaginationis consensus cum intellectu efficitur; eadem quoque ratione cognitio sensitivae viuae rationaliter viuae conformatur. Quodsi exemplum in Scholio §i praecedentis prolatum hic appli-

adplicetur, veritas huius theorematidis illo perquam bene illustrabitur. Ex quo simul corollarii loco adparet, tunc cognitionem sensitiue viam cum rationali conuenire, si ex eo, de quo perspicimus, id nos statumque nostrum perfectiores redditurum esse, simul voluptatem percipimus; aut si id, de quo cognoscimus, quod ad nostram statusque nostri imperfectionem tendat, simul taedium nobis concreat.

§. XXV.

Si sensus atque imaginatio in repraesentatione de obiecti cuiusdam bonitate et malitia cum intellectu, ipsiusque repraesentatione dissentiant; cognitio viua sensitiua rationali quoque contradicit: et contra. Dictis enim sub circumstantiis sensus atque imaginatio idem obiectum, quod intellectus sibi tamquam bonum repraesentat, qua malum repraesentabunt; et illud obiectum, quod intellectus tamquam malum agnoscit, qua bonum sibi concipient. Ergo sensus et imaginatio versus id obiectum inclinationem efficient, quod intellectus vt auersemur iubet: erga illud autem auersionem excitabunt, quod secundum intellectus repraesentationem adpetendum esset. (§. XIII.) Quatenus autem sensus atque imaginatio adpetitus aut auersiones producant; eatenus cognitionem sensitiue viam constituunt: quatenus autem inclinationes reclamationesque ab intellectu pendent; eatenus intellectus cognitionem viam rationalem continet. (§. XI. no. 3. et Schol.) Posita igitur hac hypothesi, cognitio sensitiue viua cum rationaliter viua pugnat. Q. e. p.

Quodsi cognitio viua sensuali rationali contradicit: per illam inducimur, vt obiectum quoddam auersemur, quod per hanc tamquam adpetendum proponitur; aut per illam instillamur, vt rem quamdam adpetamus, ad cuius auersionem hac mouemur. (p. def. diff.) Ergo per cognitionem sensitiue viam aliquid nobis tamquam bonum repraesentamus, quod secundum rationalem malum est, et quod haec bonum esse cognoscit, illi malum esse videtur. Ergo cognitio distincta et sensitiua in repraesentando bono aut malo non conueniunt. (§. XI. Schol.) Vnde, si cognitio sensitiue viua rationaliter viuae contradicit, sensus atque imaginatio in repraesentando bono atque malo cum intellectu dissentiant. (Conf. §. XXIII.) Q. e. a.

Dissensus itaque cognitionis sensitiue viuae et rationaliter viuae dependet a dissensu sensuum atque imaginationis cum intellectu, in repraesentatione bonitatis aut malitiae rei cuiusdam. (§. XXIII. Schol.) Et quum per sensus atque imaginationem bonam hanc vel illam rem esse ex eo iudicemus, quod voluptatem nobis concreat; aut saltem concreare videtur, malam vero rem quamdam esse ex eo conclu-

concludamus, quod taedium exinde percipimus, aut saltem percipere nobis videatur; per intellectum autem tunc deum rem quamdam bonam adpellerimus, si nos statumque nostrum perfectiores reddit, illam vero malam esse statuamus, quae nos statumque nostrum imperfectiores reddit, abstrahendo a voluptatibus taediiisque sensalibus per obiecta excitatis: statuimus quoque, tunc cognitionem rationaliter viam sensitiuae contradicere, si vel ex eo, de quo perspicimus, quod nos statumque nostrum perfectiores redditurum est, taedium sensuale percipimus, vel ex eo, de quo conuicti sumus, quod ad veram nostram imperfectionem tendat, voluptatem sensualem haurimus.

Practerea ex hoc atque praecedente §is adhuc patet: 1) cognitionem viam sensualem et rationalem tunc consentire, si adpetitus sensitiui cum rationalibus, et auersiones sensitiuae cum rationalibus consentiant, (§. XXIII. XI. VIII.) 2) si stimuli atque motiua ad idem obiectum vel adpetendum vel auersandum conueniunt, (§. XXIII. XIII. XI.) 3) si harmonia inter facultatem adpetitiuam inferiorem et superiorem deprehenditur; (Conf. Exc. A. G. BAVMGARTEN *Metaph. P. III. Cap. I. §. 603.*) 4) cognitionem viam sensualem rationali contradicere, si adpetitus sensitiui cum rationalibus, et auersiones sensitiuae cum rationalibus pugnant, (§. XI.) 5) si stimuli ad oppositum impellant illius, ad quod motiua determinant, (§. XIII. XI.) 6) si lucta facultatis adpetitiuae inferioris et superioris adest. (Vid. *Col. A. G. BAVMGARTEN l. c.*) Quae pugna a nonnullis lucta carnis et spiritus vocatur, termino ex theologia desumpto, vbi tamen aliud quid denotat: ab aliis sub nomine luctae carnis et rationis venit, quae denominatio tamen falsam facile excitare posset notionem.

§. XXVI.

Si cognitio sensitiue viua et rationaliter viua sibi contradicunt: (§. XXV.) tam cognitio viua rationalis sensitiuam vincere, quam ab illa superari potest. Ex experientia enim manifestum est, nos, si adpetitus sensitiui et rationales sibi contradicant, actiones nostras vel secundum voluntatem vel secundum adpetitus sensitiuos dirigere. Iam, si prius accidit, cognitio rationaliter viua fortior sensitiua est; si autem posterius contingit, cognitio sensuali viua fortior rationali est. Ergo cognitio rationaliter viua vel fortior sensitiua, vel eadem debilior erit. Si prius, rationalis vincet sensitiuam; si posterius, superabitur a sensitiua. Ergo vel cognitio rationaliter viua sensitiue viam vincet, vel haec illam superabit.

Generatim hic monendum venit, eam cognitionem, quae hac in pugna superatur, re vera non esse viam. (§. XVII.) Interim, quum ista cognitio, remota atque sublata hac pugna, actu viua foret: nemo nos reprehendet, quod illam quoque ob hanc rationem denominatione ista compellauimus.

§. XXVII.

Quatenus sensus, imaginatio et adfectus in hominem dominantur; eatenus cognitio viua sensitiua aduersus rationalem praeualet: et contra. Sensus enim, imaginatio et adfectus tunc in hominem do-

minari dicuntur, quando in determinandis actionibus nostris, seposita ratione, eorum tantummodo habemus rationem. (Vid. L. B. de WOLFF *Phil. Pract. Vn. P. II. Cap. II. §. 543.*) Quando autem in actionibus nostris solum per sensus, imaginationem et adfectus determinamur; ratio nostrarum actionum hinc et adpetituum auersationumque nostrarum tantum in sensitiua rerum cognitioneprehenditur: et si rationem in actionum nostrarum determinatione seponimus; tunc distinctam rerum repraesentationem in actionum nostrarum directione haud sequimur. Quare, quatenus sensus, imaginatio et adfectus in nos dominantur: eatenus cognitio sensitiue viua aduersus rationalem praeualeat. (§. XI. Schol.) Q. e. p.

Quatenus cognitio sensitiue viua rationalem vincit: eatenus distincta rerum cognitio seponitur, confusa et obscura autem in actionibus nostris determinandis adhibetur. (§. XI. Schol. Distincta vero cognitio ratione et intellectu acquiritur, confusa et obscura autem sensibus imaginatione vel adfectibus exciatur. (p. Psych. emp.) Ergo dicta sub hypothese in actionum nostrarum determinatione, seposita ratione, sensuum imaginationis et adfectuum rationem tantummodo habemus. Tunc autem sensus, imaginatio et adfectus in nos dominari dicuntur. (p. membr. 1.) Ergo quatenus cognitio sensitiue viua rationaliter viua superat, eatenus sensus, imaginatio et adfectus in nos dominantur. Q. e. a.

Quum seruitus moralis dicatur status hominis, in quo sensus imaginatio et adfectus dominantur; et quum ille, qui in seruitute morali est, seruus sui ipsius (moraliter nimirum) adpelletur: patet, cognitionem rationaliter viua eatenus a sensitiua superari; quatenus homo in seruitute morali deprehenditur, et quatenus seruus sui ipsius est. Circa hunc sum conferri debent, quae L. B. de WOLFF in *Phil. practica vniuers. P. II. Cap. II. §. 512 - §. 553* et Cels. GE. FR. MEIER in *theoria adfectuum in genere Cap. III. §. 90, 91, 92*, fusius hac de re protulerunt.

§. XXVIII.

Quatenus in anima praedominantes inclinationes atque reclusiones sensitiuae deprehenduntur; eatenus cognitio rationaliter viua a sensuali superatur: et contra. Praedominantes enim inclinationes atque reclusiones sensitiuae cognitionem sensitiue viua qua causam agnoscunt. (§. XVIII. Schol.) Hinc quatenus praedominium adpetituum auersationumque sensitiuarum in anima deprehenditur: eatenus adpetitus et auersationes rationales sensitiuis contrariae supprimuntur, atque ideo cognitio rationaliter viua quoque succumbat necesse est. (§. XI. Schol.) Q. e. p.

Qua-

Quatenus cognitio rationaliter viua a sensuali superatur, eatenus adpetitus auersationesque rationales sensitiuis oppositae supprimuntur. Quod si accidit, adpetitus auersationesque sensitiuae praedominium habere dicuntur. Ergo quatenus cognitio sensitiue viua de rationali victoriam deportat: eatenus inclinationes reclusionesque sensitiuae praedominantes in anima deprehenduntur. Q. e. a.

Propensiones itaque ex confusa et obscura rerum repraesentatione orientes, si dominantes sunt, semper impediunt, quo minus cognitio nostra rationalis viua adpellari possit. Iam perquam notum est, propensiones hominum in tria capita diuidi, quae tres propensiones hominum cardinales audiunt, nimirum in voluptatem, ambitionem et auaritiam. Quatenus igitur vna harum praedominans est: eatenus omne bonum, vel ex voluptate inde percipienda, vel ex honoris augmentatione, vel ex bonorum externorum incremento solummodo iudicatur. Seponitur itaque haec omnis distincta cognitio, eaque rationalis in determinanda bonitate rei cuiusdam. Hinc eatenus sensus, imaginatio atque adfectus in illum hominem dominantur, atque ideo tres istae propensiones naturales, cognitionem sensitiue viua rationalem vincere, efficiunt. (§. XVII.) Vid. Cels. GE. FR. OESFELD *sub praesidio Exc. IO. FR. STIEBRITZ habitam Diss. de trib. in phil. mor. impostor.* Et quum a temperamentis hominum diuersis hae propensiones cardinales praecipue ortum trahant, non solum adparet, temperamenta magnum hanc in pugnam habere influxum; sed et, quatenus homo temperamento suo solum determinatur, eatenus quoque cognitionem rationaliter viua a sensuali superari. Conf. ISR. GO. CANTZ *discipl. mor. omn. Discipl. II. P. II. Cap. I. §. 777 - 809.*

§. XXVIII.

Si quis dominus sui ipsius, significatu nimirum morali, est; cognitio rationaliter viua vincit sensitiue viua: et contra. Dominus enim sui ipsius, si in moralibus hoc termino utimur, dicitur, qui sensibus, imaginationi atque adfectibus resistere valet, ne praeualeant aduersus rationem. (Conf. L. B. de WOLFF *l. c. §. 555.*) Ergo per sensitiuam cognitionem, si rationali contrariatur, vt in actionibus suis determinetur, haud permittit. Hinc, si pugna inter cognitionem sensitiue et rationaliter viua adest; illa in hoc subiecto hanc vincere nequit. Vt igitur rationaliter viua in domino sui ipsius, qua tali, victoriam de sensitiue viua deportet, necesse est. Q. e. p.

Quodsi rationaliter viua cognitio sensualem vincit: determinatio actionum per distinctam sit cognitionem, confusa et obscura licet resistent. Hinc eiusmodi subiectum sensibus imaginationi atque adfectibus resistit; ne aduersus rationem praeualeant. In quocunque autem hoc deprehenditur, is dominus sui ipsius significatu morali

E 2

adpel-

adpellatur (p. membr. 1.) Ergo in quocunque cognitio rationaliter viua sensitiuam superat, is eatenus dominus sui ipsius est Q e. a.

Dominus sui ipsius se ipsum quoque vincere dicitur. Hinc quatenus aliquis se ipsum vincit, eatenus quoque rationaliter viua cognitio sensitiuam superat. Nimirum in his aliisque eiusmodi loquutionibus fingitur, in homine duas reperiri personas. Vnam constituunt facultates inferiores; hinc sensus, imaginatio, appetitus auersationesque sensitiuae, viua cum adfectibus. Altera constat facultatibus superioribus; hinc intellectu, ratione, voluntate, noluntate atque libertate. Iam semper deberent facultates superiores dictae non solum nomine, sed et omine superiores esse; ita vt inferiores facultates semper superioribus obedientiam praestarent, eaque exsequerentur, quae voluntas iubet ratioque suadet. Hinc vnusquisque homo ea perficeret, quae secundum voluntatem suam essent. Quatenus autem aliquis actiones suas secundum propriam voluntatem instituire potest, eatenus dominus sui ipsius dicitur. Quatenus autem aliquis actiones suas secundum nutum alterius dirigere obligatus est, eatenus seruus adpellatur. Quodsi iam quis per sensus determinationem actionum suarum institui patitur, seruus sensuum suorum est adpellandus. Et quum hi sensus re vera non sint distincta persona a seruo suo, eatenus quoque seruus sensuum seruus sui ipsius audit.

§. XXX.

Quatenus volitiones atque nolitiones in homine quodam praedominantes sunt; eatenus cognitio rationaliter viua sensitiuam vincit: et contra. Propositio haec eodem demonstratur modo, quo theorema §. XXVIII. prolatum probauimus, si modo ea, quae ibi de inclinationibus reclamationibusque sensitiuis dicta sunt, iam de rationalibus praedicantur, et quae de his posita fuerunt, ad illas adplicantur. Quare superfluum esset, ipsam adhuc adiciere demonstrationem.

Hucusque igitur de cognitione viua, seu subiectiue practica egimus. (§. VI. XI.) Plura adhuc adici, multa distinctius exponi potuissent, sed artis limitibus descriptionis academicae circumscripti impediti fuimus. Superest, vt adhuc de cognitione subiectiue speculatiua quaedam proferamus, quae tamen paucissima erunt, quum ex antecedentibus per regulam oppositionis omnia patebunt.

§. XXXI.

Quum cognitio subiectiue practica solum influat in facultatem appetitiuam, (§. VIII.) et omnis cognitio, cui vita competit subiectiue practica sit: (§. X.) patet; 1) *cognitionem subiectiue speculatiuam, qua talem, haud influere in facultatem appetitiuam cognoscentis;* 2) *illi nullam competere vitam;* 3) *omnem subiectiue speculatiuam cognitionem esse mortuam, et vice versa*

Hinc cognitio mortua est cognitio, quae non influit in facultatem appetitiuam cognoscentis. (§. XI.) Quare cognitio mortua 1) non potest intelligi, nisi in relatione ad determinatum subiectum; (§. VIII.) 2) nullos appetitus aut auersationes in cognoscente excitat; (§. XI. no. 3.) 3) non continet rationem sufficientem,

entem, vt subiectum cognoscentis actionem quamdam vel perpetret vel omittat. (§. XI. no. 1. et §. VII. Schol.)

§. XXXII.

Quum cognitio viua subiecto cognoscenti vel stimulos vel motiua suppeditet, (§. XIII.) cognitionem bonitatis aut malitiae rei cuiusdam certam aut persuasam contineat, (§. XII. XIII.) dispositionem praeterea ad agendum in anima nostra producat, (§. XVIII.) semperque vel voluptatem vel taedium qua comites suos agnoscat; (§. XVIII.) haec omnia praedicata autem reciproca sint: (§§. cit.) sequitur; 1) *cognitionem mortuam, qua talem, cognoscenti neque stimulos neque motiua suppeditare;* 2) *illam de bonitate atque malitia obiecti neque certam neque persuasam esse;* 3) *illam causam dispositionis cuiusdam ad agendum in anima nostra nullo esse modo;* 4) *illam, qua talem, nec cum voluptate nec cum taedio coniunctam esse.*

Alio respectu cognitio mortua potest esse certa aut persuasa; sed in relatione ad bonitatem aut malitiam obiecti, circa quod versatur, numquam. Sic potest aliquis certus atque conuictus esse de existentia Dei, de prouidentia illius, de veritate reuelationis propioris in sacris paginis factae. At nisi Deum certo tamquam summum suum bonum, tamquam fontem, ex quo omnia vera bona scaturiunt, agnoscat; nisi conuictus sit, omnes mundanos euentus sub directione summi numinis ad suam veram felicitatem tendere, nisi certum perspectumque habeat, veritates in sacris litteris occurrentes ipsi saluberrimas maximeque proficuas esse: cognitio tamen sua mortua erit adpellanda. Semper igitur obseruandum est, quod, si de viua et mortua cognitione sermo sit, non de veritate aut falsitate obiecti quacrat, sed tantum de bonitate atque malitia illius.

§. XXXIII.

Neque principiis antea positis, neque experientiae contradicit; sed potius experientia egregie confirmatur: 1) *cognitionem mortuam vel obscuram vel confusam vel distinctam esse;* 2) *eam vel veram vel falsam esse;* 3) *eam vel symbolicae vel intuitiuae esse.*

Cognitio distincta mortua, quatenus ex notionibus hauritur, vocatur quoque rationalis mortua, cognitio autem confusa et obscura mortua vno nomine sensitiuae mortuae veniunt. (Conf. §. XI. Schol.) Quae notiones si comparantur cum rationaliter et sensitiue viua cognitione, et illis quae de vtraque protulimus in antecedentibus: occasionem dabunt, multa omnino eliciendi consecretaria. Quod alterum attinet theorema, facile perspicitur, me de veritate logica et metaphysica tantum loqui. Alias enim alio respectu adfirmandum omnino est, nullam mortuam cognitionem veram esse. Primo enim omnis mortua cognitio non conuenit cum fine, ad quem omnis nobis data est cognitio. Atque deinde quoque, si mortuam tantum cuiusdam rei habemus cognitionem, actiones nostrae non conueniunt cum ista cognitione. Vtroque autem respectu cognitioni mortuae veritas deneganda est.

§. XXXIII.

Cognitio quae uni mortua est, alteri viua esse potest. Accidit enim, ut aliquis de bonitate aut malitia rei cuiusdam neque certus, neque persuasus sit, quum alter de eadem vel conuictus vel persuasus est. (p. exp. et princ. Log.) Certitudo autem vel persuasio de bonitate aut malitia rei cuiusdam est fundamentum cognitionis viuae: (§. XIII.) defectus illius autem est fundamentum cognitionis mortuae. (§. XXXII. no. 2.) Ergo quamuis aliquis mortuam tantum cuiusdam rei possideat cognitionem, alterius tamen cognitioni eam ob causam vita non statim deneganda est.

Immo in vno eodemque subiecto, si diuersis temporibus respicitur, cognitio quaedam, quae hoc tempore mortua est, illo tempore viua interdum est, et cui hodie vita competit, illa nonnumquam cras ista caret. Caueas itaque sequentes concludendi modos. 1) Quidquid ego viue cognosco, illius cognitio in alio quoque viua est. 2) Quae cognitio mihi mortua est, illa quoque alteri mortua est. 3) Quae cognitio mihi iam iam mortua est, illa numquam viua euadet. 4) Si cognitio quaedam mihi in praesentiarum viua est, illa, ut vniquam mortua fiat, impossibile est. Conf. Cel. GE. FR. MEIER Log. Mai. P. I. Sect. VII. §. 277

§. XXXV.

Cognitio, quae in pugna cognitionis sensitiue et rationaliter viuae superatur, (Conf. §. XXIII-§. XXX.) insiar mortuae habenda est, quae autem alteram vincit, viua tantummodo adpellari meretur. Etenim cognitio illa, quae superatur, postquam debilitata est, non amplius influit in facultatem appetitiuam, neque postea continet rationem sufficientem, ut actio quaedam perpetretur aut omittatur. Haec autem sunt praedicata mortuae cognitionis reciproca. (§. XXXI.) Ergo cognitio, quae in hac pugna superatur, re vera nil nisi mortua est cognitio. Q. e. p.

Ea autem cognitio, quae alteram vincit, influit in facultatem appetitiuam, et determinat actiones cognoscentis actu. Quare, quum haec praedicata soli cognitioni viuae comperant: (§. XI.) illa cognitio, quae alteram in hac pugna vincit, tantum viua adpellari meretur. Q. e. a.

Hinc si cognitio rationaliter viua superata est, mortua euadit, sensitiua autem est viua; si autem sensitiue viua prosligata est, rationalis tantum est viua, sensitiua autem sit mortua. Plura coniectaria poteris deducere, si praesentem sum conferas cum §. XXVII-XXX.

§. XXXVI.

Cognitio verorum bonorum tam diu mortua habenda est, donec volitiones praedominantes excitet: et cognitio verorum malorum tam diu mortua

mortua est, donec nolitiones praedominantes producat. (§. XVIII. Schol.) Nisi enim cognitio verorum bonorum atque malorum praedominantes excitet volitiones ac nolitiones: nondum victoriam super appetitus auersionesque illis oppositas sensitiuas deportare poterunt. (§. XXVIII. XXX.) Hinc cognitio verorum bonorum verorumque malorum, quae non praedominantes volitiones et nolitiones efficit, minima adpetitione aut auersione sensitiua contraria oriente mortua euadet. (§. XXXV.) Quum igitur ex experientia notum sit, inclinationes nostras sensitiuas plerumque erga bona adparenter talia tendere, reclamationesque nostras sensitiuas ut plurimum mala adparenter talia tantum fugere: summa ratione cognitionem verorum bonorum malorumque tam diu qua mortuam adspicimus, quam diu per illam nullae volitiones ac nolitiones praedominantes excitantur.

Maximi haec propositio est momenti in disciplinis theologicis, ubi, nullum irregnitum cognitione verorum bonorum viua gaudere, statuitur. Quae propositio non id indicat, cognitionem verorum bonorum nullum plane desiderium, nullasque optiones excitare; id enim communi contradiceret experientiae: sed cognitio irregniti de veris bonis tantum eam ob causam mortua adpellatur, quoniam nullas volitiones praedominantes producit, quae omnes appetitus sensitiuos prauos coexistentes atque oppositos supprimant, auersionemque naturalem erga omnia vera bona e medio tollant.

§. XXXVII.

Cognitio verorum bonorum verorumque malorum, quae mortua est, viuificari potest. Ratio enim, cur cognitio verorum bonorum viua reddi haud possit, vel deprehenderetur in obiecto cognitionis, vel in subiecto s. homine. (de illo enim tantum loquimur.) Iam non est in obiecto. Etenim possibile est, ut omnia bona, qua talia, certo cognoscantur, atque volitiones praedominantes efficiant. Hinc si ratio adesset, adesse deberet in homine. Vel igitur in essentia vel in statu accidentali hominis. Ponamus, posterius esse, tunc haec ratio non esset absolute necessaria, atque hinc vitae cognitionis istius impedimentum quidem poneret, quod tamen tolli posset. In essentia autem hominis nulla inuenitur ratio, cur vera bona agnoscere viue nequeat. Potius ex fine, quem Deus in creando homine habuit, felicitatem nimirum hominis promouendi; quum iste finis sine cognitione verorum bonorum viua haud obtineatur, satis aperte patet, cum essentia hominis cognitionem istam adprime consistere.

Media igitur adfuit necesse est, hanc cognitionem verorum bonorum verorumque malorum in homine viua efficiendi, quorum inquisitionem sequenti Sect. II suscipiemus. Quum autem facile perspiciam, fore plerosque, qui hanc disquisitionem

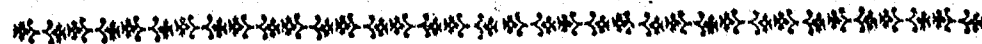
sitionem plane inutilem esse iudicabunt, ante omnia argumenta illorum refutabo, ipsamque utilitatem ostendam. Dicunt nimirum, homini iamjam in statu suo corrupto naturaliter impossibile esse, ut cognitionem viam verorum bonorum accipiat: (§. XXXVI. Schol.) hinc quamvis media, ad istam cognitionem perveniendi, quam optime sciat, illa tamen nihil ipsi prodesse, quum vires ipsi desint, haec media adplicandi, atque ope illorum impedimenta huic cognitioni posita tollendi. Sed plura omnino responderi possunt. 1) Hac ratione tota philosophia moralis, immo theologia moralis plane inutiles declarabuntur. Tam enim philosophia quam theologia moralis indicant media ad veram virtutem perveniendi; sed vires, haec media adplicandi, utraque in homine supponit. Philosophia nimirum moralis, quum hominem tantum quoad naturam considerat, supponit, homini a natura has vires competere. Theologia autem moralis, quum perspicit, hominem a natura his viribus privatum esse, supponit, ex evangelio has vires hominem adeptum esse. (Conf. Exc. G. E. FR. MEIER Phil. Mor. P. I. Prol. §. 30. p. 64-67.) Quod argumentum, quum igitur nimum demonstrat, nihil omnino probat. 2) Numquam concludere possumus: si una eademque res in hoc vel illo respectu haud proficua est, omnis omnino utilitas ipsi deneganda est. Concedimus, media, quae a nobis indicabuntur, ad cognitionem verorum bonorum viam perveniendi, haud esse sufficientia, si hominem in hoc statu corrupto atque perverso consideras; interim si exinde argumentari velles, illam cognitionem mediorum plane inutilem esse; insigniter sane errares. Via, quam lex divina nobis praescribit ad felicitatem nostram adipiscendam, quoque non est sufficiens in hoc statu ad illam perveniendi. Quis autem inde concludet, cognitionem legis plane inutilem esse? 3) Ipsam utilitatem huius disquisitionis in eo pono: a) ut homo per illam ad necessitatem supernaturalium mediorum agnoscendam ducatur. Quodsi enim homo media naturalia cognoscit, quibus ad verorum bonorum cognitionem viam perducere possit, illaque comparat cum statu suo praesenti, facile perspiciet, illarum adplicationem vires suas transgredi. Agnoscet miseriam suam maximam maximeque deplorandam. Agnoscet in natura non reperiri medium, quod ipsum hac ex infelicitate in meliorem statum transponere valeret. Desperabit igitur de viri-um proprietate sufficientia, et vim infinitam requiri, si animus ipsius verorum bonorum cognitione viam imbuendus sit, fatebitur. b) ut homo sapientiam bonitatemque summam Dei in eligendo ordine salutis perspiciat. Cognoscens enim media, quae natura praescribit ad cognitionem verorum bonorum viam perveniendi, eademque cum via comparans, qua Deus utitur, hanc cognitionem in homine excitandi, summam harmoniam summamque perspiciet convenientiam. Nonne autem haec harmonia declarat summam creatoris nostri sapientiam, quum eiusmodi media elegerit, quae naturae hominum quam maxime adcommodata sunt? Nonne eadem haec harmonia nos de bonitate summa redemptoris nostri erga nos infelices creaturas convincit, quum eiusmodi viam ad felicitatem nostram perveniendi praescripserit, a qua natura nostra, si in se spectatur, tantum abest, ut abhorreat, ut potius nihil hac ipsa via magis cum illa conspirare possit? c) ut homo, si per vires divinas supernaturales ad cognitionem verorum bonorum viam perductus est, deinde in conseruatione huius cognitionis haec media naturalia simul adplicet. Quamvis enim Deus semper ipsam hanc vitam cognitionis conseruare debeat, tamen homo post collationem illius viribus propriis gaudet, quas quoque ut adhibeat atque exerceat obligatus est. Et quum natura hominis numquam per gratiam tollatur, sed tantum emendatur; homo his viribus diuinitus collatis instructus toti suo officio sane non satisfaceret, si mediorum naturalium usum adque adplicationem plane negligere vellet.

MEDITATIONVM PHILOSOPHICARVM
DE
M E D I I S
COGNITIONEM MORTVAM
REDDENDI VIVAM
DISPVATIO ALTERA.

Q V A M
D. OCTOBRIS MDCCLVI
DEFENDENT
P R A E S E S
M. CAROL. AVGVSTVS STRVENSEE
ET
R E S P O N D E N S
SAMVEL ADAM STRVENSEE
HALENSSES.

HALAE MAGDEB.
TYPIS IOANNIS IVSTINI GEBAVERI.

SECTIO ALTERA DE MEDIIS IPSIS, QVIBVS MORTVA COGNI- TIO VIVA REDDITVR.

- I. Generatim indicantur. §. XXXVIII.
- II. In specie. §. XXXVIII - LXXVIII.
 1. Media, quae cognitionem verorum bonorum malorumque promouent. §. XXXVIII - LII. Huc spectant
 - a. Criteria verorum bonorum malorumque. §. XXXVIII - XXXXVIII.
 - α. In genere. §. XXXVIII. XXXX.
 - β. In specie. §. XXXXI - XXXXVIII.
 - 1) Perfectio imperfectioque ex rebus in nos redundans. §. XXXXI. XXXXII.
 - 2) Voluptates taediaque ex rebus ad nos relatis perceptae. §. XXXXIII - XXXXVIII.
 - b. Applicatio criteriorum istorum ad res obuias. §. L - LII.
 2. Media quae certitudinem cognitionis boni maliue efficiunt. §. LIII - LXX.
 - a. Indicantur. §. LIII - LXVIII.
 - α. Rationalem certitudinem efficit demonstratio. §. LIII - LV.
 - β. Sensitiuam efficiunt
 - 1) Experientia propria. §. LVI - LVIII.
 - 2) Experientia aliena. §. LVIII - LXII.
 - 3) Exempla. §. LXIII.
 - 4) Expectatio casuum similium. §. LXIII.
 - 5) Fabulae. §. LXV - LXVII.
 - 6) Auctoritas hominum. §. LXVIII.
 - b. Praestantia vnius prae altero indicatur. §. LXVIII - LXX.
3. Media, quibus cognitio ista inuincibilis redditur. §. LXXI - LXXVIII.
 - a. Si cognitio rationalis in se consideratur. §. LXXI.
 - b. Si in relatione ad sensitiuam spectatur. §. LXXII - LXXVIII.

§. XXXVIII.

Cognitio viua est cognitio boni malique certa, inuincibilis. (§. XII. XIII. XVII.) Media itaque, cognitionem viua efficiendi triplicis generis sunt. Primo enim requiruntur media, quae ad cognitionem boni malique spectant; deinde media, quibus cognitio ista certa redditur; ac denique media, quorum vfu atque adplicatione cognitio fit inuincibilis. *Cuiusque igitur animus est, media indicandi, quibus vita cognitionis obtineatur, omni ex parte fini suo respondentia: haec triplicis generis media euoluat, necesse est.*

En igitur synopsis eorum, quae a nobis in hac sectione secunda proponuntur. Indicabimus primo ea media, quae nobis ratio praescribit, vera bona veraque mala agnoscendi, atque a se inuicem dignoscendi. Euoluemus postea ista media, quibus certitudo huius cognitionis obtineatur atque promoueatur. Atque, quum constantia firmitasque huius cognitionis palmarium atque principale omnino illius exhibeat praedicatum; ultimo loco in eo versabimur; ut ostendamus, quomodo cognitio nostra bonorum malorumque constans inuincibilisque efficiatur. Equidem, quum constantia atque immutabilitas cognitionis ab eius certitudine pendeat; (§. XVII) superfluum quibusdam videbitur, euolutis atque indicatis mediis, quae certitudinem cognitionis efficiunt, adhuc de modo rationeque agere, qua cognitio inuincibilis euadat: interim, quum et ex antecedentibus patet, tunc denum cognitionem in homine vere inuincibilem adpellandam esse, si intellectus, atque sensus in repraesentando bono aut malo conueniunt, (§. XXIII. XXVI.) et id ipsum ex sequentibus abunde perspicitur; plura, eaque grauissima momenta restabunt, circa constantiam huius cognitionis discutienda, quae commode satis a consideratione certitudinis eiusdem cognitionis separari poterunt. Quorsum accedit, cognitionem bonorum malorumque, quae certa est, ob impedimenta illi posita vincibilem denum euadere. Quum igitur consideratio impedimentorum a nobis haud plane negligenda est, remediaque, quorum vfu illa infringimus, indicanda sunt: specialiori tractatione mediorum illorum, quibus cognitio nostra viua inuincibilis efficitur, opus esse videtur.

§. XXXVIII.

Homines bona malaque ex duplici diiudicant fundamento. Vel enim respiciunt ad perfectionem imperfectionemque ex aliqua re resultantem; vel ad voluptatem taediumque, quae ex perceptione obiectorum diuersorum proueniunt. *Bonum* id adpellant, vel de quo perspiciunt, quod ad perfectionem suam statusque sui tendat, vel in cuius vfu voluptatemprehendunt. *Malum* autem id vocant, vel

vel de quo praeuidetur, quod se statumque suum imperfectos reddat, vel cum cuius sensu taedium est coniunctum.

Bonum malumque et abstractiue et concretiue explicantur. Si abstractiue intelliguntur, non respicimus ad determinatum subiectum, et bonum idem est, ac perfectum in se consideratum, malum autem explicandum est per imperfectum in se spectatum. (Conf. Exc. AL. GO. BAVMGARTEN *Mor.* §. 100.) Si concretiue autem hi termini considerantur, determinatum semper attenditur subiectum, in cuius relatione aliquid vel perfectum, hinc bonum, vel imperfectum, hinc malum diiudicatur. Neque iam sermo nobis erit de bono maloue abstractiue, neque de bono maloue concretiue in genere considerato, sed loquemur tantum de bono maloque hominis. Atque ut hoc efficiatur, praesenti §o indicauimus, quid homines per bona malaque intelligant. Primus omnino boni nobis quasi innatus conceptus is esse videtur, ut illud bonum adpellamus, quod suauem nobis adfert iucunditatis sensum, seu quod nos delectat, voluptatemque nobis concreat. Quum igitur omne id, quod suauitate quadam vera nos adficit, simul nos statumque nostrum perficiat, methodus autem illa, bona solummodo ex voluptate percipienda diiudicandi periculosior esse videatur: aliam philosophi acutissimi de bono subministrare notionem, ut illud bonum adpellauerint, quod nos statumque nostrum perficiat compleatque. Quamuis itaque vtraque via, si caute solliciteque adhibeatur vna eademque est, tamen cogitando vnam ab altera separare possumus, atque in praxi separamus, ita ut in diiudicando bono nonnumquam vel solum vel maxima saltem ex parte ad perfectionem nostram ex re quadam prouenientem, nonnumquam autem magis ad voluptatem inde percipiendam attendamus. Quare de vtraque quoque via quaedam dicenda demonstrandaque erunt.

§. XXXX.

Quidquid nos, statumque nostrum perficit; cum fine nostro essentiali consentit. Etenim, quidquid nos statumque nostrum perficit, consentit cum determinationibus nostris essentialibus. (p. def. perf.) Ex determinationibus autem nostris essentialibus concipitur finis nostrum perficit; consentit quoque cum fine nostro essentiali.

Quod nos perficit, bonum adpellatur. (§. XXXVIII) Ergo omne bonum cum fine nostro essentiali consentit. Adduximus hoc theorema, ut conuenientiam nostrae notionis de bono cum aliorum notionem exhibita ostendamus, qua id bonum audit, quod cum finibus rei essentialibus conuenit. (Vide *Ven. IO. ERN. SCHVBERT Met.* §. 196. *Ill. IO. GE. DARIES Phil. Mor. Part. gen. Sect. I. Cap. I. §. 2.*)

§. XXXXI.

Bonum nobis est, quod nos statumque nostrum perficit. (§. XXXVIII) Iam perfectio per illud bonum obtenta vel est vera, vel tantum adparenter talis. *Ergo bonum vel est verum*, quod nos statumque nostrum vere perficit, *vel adparens*, quod nos tantum perficere videtur. In nobis possumus distinguere animam, corpus, statum-

statumque externum. *Vnde triplex nascitur bonorum diuisio. Quaedam animam perficiunt, et bona animae vocantur; quaedam corporis perfectiones promouent, et bona corporis adpellantur; quaedam denique statum nostrum externum complent, et bona fortunae, siue vitae audiunt. Bona animi corporisque, quum determinationes intrinsecae sint, interna; status autem externi, quum extra hominem reperiantur, externa nominantur. Quae nobis mala sunt, (§. XXXVIII) eadem prorsus diuiduntur ratione. Ergo mala vel sunt vera, vel adparentia; vel interna, vel externa; haec mala fortunae, seu vitae adpellantur; illa autem vel sunt mala animi, vel mala corporis.*

Si nos in definitione bonorum malorumque a statu nostro distinguimur: facile adparet, per statum hic tantum externam conditionem intelligi, in oppositione erga determinationes intrinsecas nobis competentes. Quare et dicere liceret, id nobis bonum esse, quod statum nostrum internum externumque perficit, id autem malum, quod vtrique huic statui imperfectionem adfert. Quod priorem diuisionem bonorum malorumque in vera et adparentia attinet, quum adparentia bona veris malis, adparentia autem mala veris bonis adnumeranda sint; tota, quanta quanta est, inepta est, nec ad genuinas diuisiones referri potest. Alterum enim membrorum diuidentium eiusdem cum ipso diuidendo est extensio: alterum autem diuisionem plane destruit. Est ergo potius distinctio, siue vt in scholis loqui amant, diuisio aequiuoci in sua aequiuocata, per quam termini bonorum malorumque ab aequiuocatione liberantur. Altera autem diuisio bonorum malorumque in interna et externa, siue, quod idem est, in bona malaque animi, corporis, fortunaeque maioris momenti est. Respicimus hic enim ad eas partes hominis, quae praecipue vel per bona perficiuntur, vel per mala deteriores redduntur. Sic virtus est bonum animi, vitium autem eiusdem malum; sanitas roborque est bonum corporis, morbus infirmitasque vero malum illius; diuitiae, opes, gloria sunt bona fortunae, paupertas infamiaeque autem malis adnumerantur fortunae. Bona, malaque animi et corporis vterius adhuc diuiduntur. Quot enim facultates animae deprehenduntur, et quot diuersa corporis membra viresque adsunt, tot quoque diuersa animi corporisque bona malaue concipere licet. Vnde adparet, dari bona malaque intellectus, voluntatis, libertatis, sensuum, imaginationis, memoriae, ingenii, acuminis, cet. accipiendaeque esse bona malaque partium solidarum fluidarumque in corpore nostro; sanguinis, lymphae, seris, fluidi nerui, cet. musculorum, neruorum, fibrarum, cet. Sed, quum nostrum non sit, hisce de diuersis bonis specialius agere, omittimus has diuisiones.

§. XXXXII.

Nihil respectu partis cuiusdam in homine verum bonum adpellari meretur, quod reliquo homini maiores adfert imperfectiones. Omne enim verum bonum hominis consentit cum fine illius essentiali. (§. XXXX.) Ergo et bonum respectu partis cuiusdam in homine cum fine hominum communi vniuersaliue consentiat, oportet. *Iam*

Iam finis hominum essentialis absoluitur perfectione omnium partium hominis. (p. Th. nat.) Ergo, quidquid bonum respectu vnius partis in homine est, consentiat necesse est cum perfectione omnium partium hominis. Iam ponas, aliquid, quod partem quamdam hominis perficere videtur, reliquo homini maiores adferre imperfectiones; certo id non consentiet cum perfectione totali hominis obtinenda. Ergo nec verum bonum adpellari merebitur.

Hinc, quidquid bonum respectu partis cuiusdam in homine est, simul bonum respectu totius hominis esse debet: bonaque vera cum adparentibus saepe confunduntur, si propositio theoremati nostro opposita defenditur. Interim, quo clarius veritas theos huius adparet, eo facilius promtiusque homines non tam in theoria, quam in praxi contra illam impingunt. Nonne videmus e. g. homines, qui ad studia litterasque ita incumbunt, vt crederes, illis nihil amplius curandum esse, quam perfectionem intellectus? Non solliciti sunt de perfectionibus sensuum imaginationisque adquirendis, quum iam sibi videantur non amplius humanam habere naturam, sed potius mera spiritus natura gaudere sibi persuadeant. De corpore suo plane non cogitant, ac nisi fames sitisque inexorabiles essent monarchae, certo nec ederent nec biberent. Corpus suum infirmum fragileque efficiunt, ac mortem sibi praemature contrahunt. Neque igitur curant, vt sit mens sana in corpore sano. Inutiles porro eiusmodi homines redduntur societati humanae. Suis tantum indulgent speculationibus, reliquosque homines, quibuscum viuunt, haud dignantur, vt cum ipsis familiares misceant sermones. De decoro, vitaeque ratione parum solliciti sunt, nihili prorsus omnes eiusmodi res habentes. Quum itaque huius generis homines per studia litterarumque tractationem intellectus tantum promouere intendant perfectiones, reliquas autem animae vires plane negligant, hebetesque reddant, corpus suum destruant, statumque externum magis magisque deteriores efficiant: quis quaequo eruditionem hancce, sit tanta, quanta demum in homine possibilis est, huic bonam adpellabit? Nonne potius ipsa haec eruditio, licet in se magna perfectio sit maneatque, huic homini vere mala est nominanda? Alii homines tantum voluptates corporis quaerunt, idque tantum student, vt palatus, sensusque illorum suauitate quadam adficiantur, membraque ipsorum grata demulceantur quasi titillatione. Quamuis iam voluptates corporis in se bonum quid adpellandae sint, quis tamen, si ita quaeruntur, vt vires animi corporisque illarum vitiis destruantur, deterioresque reddantur, illas veris adhuc adnumerabit bonis? Alii diuitias ita quaerentes, vt curam animi corporisque negligant, alio modo contra hanc regulam peccant. Bonum enim putant diuitias esse statui externo, quamuis perfectiones animi corporisque promouendae plane praetermittantur, immo non solum perfectiones, quae forte antea adfuerunt, pereant, sed et nouae grauiioresque contrahantur imperfectiones. Qui propositioni nostrae opponunt, perfectiones partium in homine saepissime collidere, ideoque a perfectione vnius partis excipiendum esse, quo perfectio maior alterius partis obtineatur; atque hinc concludunt, dari itaque bona partium quarundam in homine, quae, si obtineantur, aliam partem saltem prohibeant, quo minus maiorem adquirat perfectionis gradum: cogitant tantummodo, illam perfectionem, a qua excipiendum est, hac in relatione re vera non esse perfectionem, sed tantum ita adparere, eamque ob eam quoque rationem, qua nostrum stabilium est theorema, negligendam esse; ideoque perspicient, doctrinam de colli-

collisione perfectionum simplicium in perfectione composita obtinenda optime cum nostra sententia conspirare.

§. XXXXIII.

Voluptas est status ex repraesentatione perfectionis ad me relatae oriens. Diuiditur 1) ratione perfectionis, quae vel vera vel adparens est, in veram et imaginariam; 2) ratione effectuum, ubi voluptas vel molestiam parit, aut in illam degenerat, vel nec molestiam parit, nec in illam degenerat, in nocuam et innocuam; 3) ratione durationis, quae vel perbreuis et momentanea est, vel diuturnior, in transitoriam et perpetuam, siue constantem. E contrario taedium est status, cuius ratio sufficiens in repraesentatione imperfectionis ad me relataeprehenditur, et est, sicuti voluptas, vel verum vel imaginarium; vel nocuum vel innocuum, seu proficuum; vel transitorium vel perpetuum, siue constans.

Degenerare dicitur voluptas in taedium, si ex eodem obiecto, ex quo ante voluptatem perceperamus, nunc taedium percipimus: parere autem dicitur taedium, si ex eo, unde voluptatem perceperamus, aliquid sequitur, ex quo taedium percipimus. Quid itaque intelligendum sit, si contraria ratione adserimus, taedium degenerare in voluptatem aut illam parere, per oppositionem facile patebit. (Cf. L. B. de WOLFF Phil. Pract. Vn. P. I. C. IV §. 383. 384. 386.) E.g. Si quis voluptates carnis summum bonum iudicant, illarumque abusu corpus suum ita corrumpit, ut grauissimi iam illi persentiscendi sint dolores, ex istis voluptatibus sequutum est aliquid, ex quo iam taedium maximum percipit, igitur taedium peperere: Et quatenus iam paenitet, quod grata ista membrorum titillatione adlectus, voluptatibus istis indulserit, tamque immodice illis frui sit; voluptates istae in taedium degenerant, quum illae, quae praesentes maxima iucunditate ipsum adfecerant, iam insigne ipsi creent taedium. E contrario si quis perspicit, se sano integroque praeditum esse corpore, omniaque exinde fluentia commoda animo perlustrat, non potest non, quin magnam exinde percipiat voluptatem. Ex illa autem, numquam aliquid oriri potest, quod molestiam sine taedium ipsi creet, neque possibile est, ut ex hoc sano integroque corpore vnquam ingrato adficiatur sensui: hinc ista voluptas quoque nec taedium parit, nec in illud degenerat. Quare et haec voluptas innocua erit, sicuti illa de voluptatibus carnis percepta antedictis sub circumstantiis nocua erit adpellanda. Taedii innocui et proficui si exemplum quaeris, considera modo taedium ex medicamentorum quam plurimorum applicatione ad nostrum corpus perceptum. Ex istis medicamentis enim sequitur deinde status corporis nostri, ex quo magnam percipimus voluptatem, atque gaudemus, quod ingrata ista sensatione nos non detineri passi fuimus, quo minus medicamenta ista nobis applicuerimus. Hinc taedium istud de medicamentis perceptum parit voluptatem et in illam degenerat. Quod tertiam diuisionem in §o atinet, exempla ad eam illustrandam in promptu sunt. Voluptas ex titillatione palati per cibum potumque gratum est transitoria. Voluptas ex odore floris amoeni percepta est transitoria. Taedium ex applicatione medicamentorum salubrium oriens est transitorium. Contra voluptas ex repraesentatione sapientiae virtutisque ad me relatae est perpetuum; taedium ex intuitu infelicitis mei status, ex quo numquam me emerisum esse perspi-

cio, perceptum est constans. Circa primam diuisionem id tantum moneo, voluptatem veram tantum mereri denominationem voluptatis, taediumque verum solummodo taedii nomine designandum esse; voluptatem autem taedium, quae, imaginaria, proprie et adcurate loquendo, his nominibus haud insignienda esse.

§. XXXXIII.

Axiomatum instar ex praecedenti §o sequentia patent.

1) *Omnis voluptas vera in se est innocua, et contra.* Etenim voluptas vera oritur ex sensu perfectionis verae ad me relatae. (§. XXXXIII.) Iam perfectio vera nec causa imperfectionis esse potest, nec vnquam imperfectio euadere. (p. Ont.) Ergo voluptas vera, si in se spectatur, nec taedium parit, nec in illud degenerat. (§. cit. Schol.) Ergo est innocua. (§. cit.) Voluptas innocua natura sua quum nec taedium pariat, nec in taedium degeneret: (§. cit.) pro fundamento veram agnoscat necesse est perfectionem; hinc voluptas innocua simul vera est.

2) *Omnis voluptas imaginaria est nocua, et contra.* Simili ratione, sicuti praecedens propositio, haec quoque confirmatur.

3) *Voluptas perpetua, quum numquam taedium pariat aut in illud degeneret, (§. cit.) semper est innocua et vera. (no. 1.)*

4) *Voluptas transitoria tum vera tum imaginaria esse potest.* Omnes enim voluptates, quas corporis dicimus, et grato sapore, odore, concentu musico cet. efficiuntur, sunt transitoriae. (p. exp.) Quis autem omnes istiusmodi voluptates, quacunque demum illis vtimur ratione, imaginarias adpellare audebit? Ergo quaedam voluptates transitoriae sunt verae. Multae autem dantur voluptates transitoriae, quae nocuae sunt. (p. exp.) Quare, quum omnes voluptates nocuae sint imaginariae: (no. 2.) quaedam quoque voluptates transitoriae sunt imaginariae.

Contrariorum contraria est ratio. De taedio igitur sequentes accipe propositiones.

- 1) Taedium verum, si in se spectatur, nec in voluptatem degenerare, nec illam parere potest.
- 2) Omne taedium imaginarium est proficuum, et contra.
- 3) Taedium perpetuum semper est nocuum et verum.
- 4) Taedium transitorium vel est verum, vel imaginarium.

Contra primum theorema in §o demonstratum facile aliquis obicere possit: homines nonnumquam vera frui voluptate, quum autem illam non qua veram agnoscant accidere, ut eandem postea pro imaginaria habeant, sicque taedium ex eo percipiant, quod ante voluptatem ipsis creauerat, adeoque veram voluptatem nonnumquam in taedium degenerare. Itidemque contingere putant, non raro ex isto obiecto, de quo veram sentimus voluptatem, quidpiam sequi, unde taedium in anima nostra percipitur; e.g. ex virtute sequi inuidiam, ex amore veritatis odium; adeoque non inuoluere argumentantur, veram voluptatem nonnumquam quoque taedium parere. Exinde autem consta-

re sibi persuadent, voluptatem veram non semper esse innocuam, sed et interdum saltem nocuam. Attamen, si attendimus, in priori argumento id voluptati verae tribui, quod erroribus hominum adscribendum est, in altero autem argumento id, quod occasione eius, ex quo voluptatem veram percipimus, oritur, confundi cum eo, quod ipsam voluptatem tanquam causam suam agnoscit; praetereaque observamus, nos in hoc theoremate tantummodo de voluptate vera in se speciatim loqui: omnis tunc certo evanescet dubitatio. Circa quartum theorema moneo, id nonnullis paradoxon forsitan videri, quoniam in illo voluptas vera transitoria adseritur, quum a permixtis tamen philosophis omnis voluptas vera, constans et immutabilis praedicatur. Dissert tamen nostra sententia tantum verbis ab hoc philosophorum adserito. Illi enim constantem voluptatem ita definiunt, prouti nos innocuam explicuimus. Respiciunt igitur magis ad effectus voluptatis, quam ad durationem temporis. Si igitur affirmatur, omnem voluptatem veram esse constantem, ex eorum sententia haec propositio eadem est cum nostro primo theoremate, omnem voluptatem veram esse innocuam. Neutiquam igitur nobis contradicunt, sed potius optima deprehenditur harmonia.

§. XXXV.

Ex repraesentatione boni ad me relati oritur voluptas, immo aliter oriri nequit. Voluptas enim oritur ex repraesentatione perfectionis ad me relatae. (§. XXXIII.) Iam omne bonum est perfectio. (§. XXXVIII.) Ergo si bonum quoddam mihi vel actu competit, vel tamen competere mihi concipio; hinc si illud tanquam ad me relatum repraesento: voluptas oritur necesse est. Q. e. p.

Cuilibet ad experientiam attento constabit, nullam oriri in anima voluptatem, nisi praeuia repraesentatione perfectionis ad nos relatae. Iam omnis perfectio ad nos relata est bonum. (§. XXXVIII.) Ergo voluptas solummodo oritur ex repraesentatione boni ad nos relati. Q. e. a.

Pari ratione constat, taedium non aliter, nisi ex repraesentatione mali ad nos relati oriri posse. Vnde igitur conficitur, quare homines id sibi bonum vocant, quod voluptatem ipsis creat. (§. XXXVIII.) Facilis omnino haec est via, nobis bona detegendi, praestantiorque illa videtur, ubi ad perfectionem ex re quadam in nos resultantem respicimus, quum haec maiori intellectus acumine opus habeat, illa autem tantum sensum nostrum experientiamque propriam requirat. Interim valde lubrica est, maioribusque errandi periculis exposita. Quam facillime enim imaginariam fallacemque iucunditatem cum vera confundimus? Quam facillime accidit, ut ad voluptatem percipiendam solummodo attendentes, praesentia tantum cogitemus, praesentemque tantum suavitatem dulcedinemque animo persequamur, effectum autem futurorumque plane incurramus. Quare cautelis quibusdam opus est, iis necessariis, qui ex voluptate percipienda bona diiudicare, atque a malis dignoscere volunt. Quae igitur iamiam a nobis adducendae erunt, paucissimis quidem, quum illi, qui fusiorem desiderat tractationem, scripta celeberrimorum virorum, hac de re differentium, adeunda sint.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Omnis voluptas innocua a vero tantum proficiscitur bono. Voluptas innocua enim proficiscitur a bono. (§. XXXV.) Iam non ab adparenti. Etenim bonum adparens est verum malum: (§. XXXI.) hinc voluptas ex eo percepta in taedium degenerat tandem, atque ex illa sequitur aliquid, quod taedium creat. Voluptas igitur illa non est innocua. (§. XXXIII.) Quum igitur cum bono adparenti nulla voluptas innocua coniuncta esse queat: omnis voluptas innocua a vero tantum proficiscitur bono.

Ergo taedium nocuum a vero tantum dependet malo. E contrario autem voluptas nocua rationem duntaxat in bono adparenti habet, sicuti taedium proficuum a malo adparenti solummodo provenit. Quodsi igitur demonstratum est, voluptatem ex aliqua re perceptam innocuam esse; simul patet illam rem nobis vere bonam esse. Si demonstratum est, voluptatem esse nocuam; simul conficitur, illam rem, de qua sentimus istam voluptatem, tantum nobis videri bonum, non actu tale esse. Atque simili ratione in agnitione diiudicatione verorum et adparentium malorum procedere licet. Possumus autem tum a priore tum a posteriore inquirere, utrum voluptas quaedam nocua, an innocua sit. Quod vberius in sequentibus a nobis ostendetur.

§. XXXVII.

Si voluptatem ex aliqua re percipimus, simulque conuicti sumus, illam rem nos, statumque nostrum vere perficere: res illa vere nobis est bona. Voluptas enim illa tunc proficiscitur a vera perfectione, hinc est vera, (§. XXXII.) et innocua. (§. XXXIII.) Innocua autem voluptas a vero tantum proficiscitur bono. (§. XXXVI.) Ergo res ista, de qua voluptatem sentimus, atque de qua conuicti sumus, quod ad nostram statumque nostri perfectionem tendat, vere nobis est bona.

Ergo si voluptatem de aliqua re percipimus, nobisque aliunde constat, illam rem nobis inutilem esse, imperfectionesque contrahere: voluptas ista tantum imaginaria et nocua est, resque, ex qua provenit, vere nobis mala est adpellanda. Non tamen concludere licet, quod, si voluptatem ex re quadam sentimus, neutiquam autem percipimus, illam rem nos statumque nostrum perficere, ista res hanc ob rationem necessario mala sit. Possumus enim ignorare, quomodo res quaedam ad nostram tendat perfectionem, quamvis re vera nos statumque nostrum perficiat complectatur.

§. XXXVIII.

Qui cognitionem viam verorum bonorum malorumque sibi acquirere vult, criteria illorum cognita habeat necesse est. Etenim nullius rei adquirimus cognitionem viam; quam, quae a nobis vel bona

vel mala repraesentatur. (§. XII.) Si igitur cognitionem verorum bonorum malorumque viam nobis comparare cupimus, illa quoque qua talia agnoscamus necesse est. Inquiramus igitur oportet, quae res nobis vere bonae, quae autem vere malae sint adpellandae: veraque bona a veris sunt dignoscenda malis. Id autem, per quod aliquid ab altero distinguere valemus, criterium illius rei audit. Ergo cui animus est, cognitionem viam verorum bonorum malorumque in animo suo excitandi; is illorum criteria agnoscere debet.

Sola quidem cognitio horum criteriorum non sufficit, ut cognitio quaedam viua euadat: interim tamen nulla quoque cognitio viua sine cognitione horum criteriorum adesse potest; quamuis haec cognitio criteriorum non semper distincta sit, sed, sicuti cognitio viua, (§. XI.) quoque obscura et confusa esse queat.

§. XXXXVIII.

Cognitio criteriorum de veris bonis malisque medium est, cognitionem quamdam reddendi viam. Quidquid enim eo spectat, valetque, ut cognitio quaedam viua reddatur, est medium, cognitionem quamdam reddendi viam. Jam cognitio criteriorum de veris bonis malisque requiritur, si cognitio quaedam viuificari debeat. (§. XXXXVIII.) Ergo est medium, vitam cognitionis excitandi.

Haec quoque fuit ratio, quare in antecedentibus quaedam de criteriis verorum bonorum malorumque protulimus. (§. XXXVIII XXXVII.) Iam autem haec criteria ad res obuias adplicanda sunt. Breuibus igitur adhuc modum huius adplicationis ostendemus.

§. L.

Ut criteria verorum bonorum malorumque ad res obuias adplicentur, ideoque pateat, quae res nobis vere bonae aut malae sint: requiritur:

1) *Ut perfectiones aut imperfectiones rei contemplemur.* Consideretur itaque obiectum primo in se secundum essentiam, attributa, omnesque intrinsecas suas determinationes. Inuestigetur consensus siue dissensus harum determinationum, praecipueque attendatur ad finem seu scopum huius rei, vtrum praedicata illius cum fine consentiant, atque ad illum obtinendum tendant, an cum illo dissentiant, oppositumque intendant finem. (§. XXXX.) Consideretur deinde in respectibus suis diuersis, quibus concipere illud licet. Inuestigetur utilitas et inutilitas illius. Respiciatur causa fonsque illius.

illius. Attendantur effectus atque rationata. Eaque omnia secundum perfectionem aut imperfectionem suam animo peruoluantur.

2) *Ut perfectionem siue imperfectionem obiecti cuiusdam ad nos statumque nostrum referamus.* (§. XXXXI.) Inuestigetur, qualem perfectionem seu imperfectionem animae nostrae, diuersisque illius facultatibus contrahat, vtrum intellectum perficiat an obscurat; vtrum ingenio inseruiat, an illud debilitet. cet. Attendatur ad commoda siue detrimenta, quibus corpus nostrum, diuersa illius membra, diuersasque eius vires adficit. Respiciatur status externus, honor, opes, diuitiae, consanguinei, amici, patria, ciues, cet. atque inquiratur, qualem obiectum istud habeat influxum in hasce res externas.

3) *Ut, si perfectionem quamdam in obiecto quodam respectu partis alicuius in nobisprehendimus, caute sollicitèque inquiramus, vtrum haec partialis perfectio quoque cum nostro fine essentiali consistere queat, an minus.* (§. XXXXII.) Scopum igitur nostrum vniuersalem communemque semper ob oculos praefixum habeamus, nihilque prius ad vera nostra bona referamus, quam postquam conuicti sumus, illud huic scopo haud contradicere.

Prior regula hoc in §o proposita, praeparatoria duntaxat est, nulliusque plane momenti foret, nisi altera eiusque exercitium accederet. Licet enim aliquis perfectiones imperfectionesque rei in se consideret, illas tamen plane non ad se statumque suum referat; illa cognitio nullas ciebit adpetitiones aut auersiones, neque hinc vnquam viua euadet. (§. XI.) Quum autem perfectiones rerum ad nos statumque nostrum referendae sunt, ideoque necesse est, ut ipsas antea cognoscamus: praeliminariter atque praeparatorie haec regula omnino adicienda erat, quo fontes cognoscantur, perfectiones imperfectionesque entium detegendi. Secunda regula essentialis huius adplicationis constituit, ubi itidem obiectum istud, de quo quaestio instituitur, tum in se tum in relationibus suis diuersis maxima cum utilitate consideratur; atque influxus illius rei in nostram felicitatem infelicitatemque, tum si rem in se spectamus, tum si illam respectu aliarum rerum contemplanur, perpenditur. Tertia regula cautela nobis exhibet, ne iudicium in determinanda bonitate rei cuiusdam praecipitemus, atque obiectum quoddam, quod nobis partialem adfert perfectionem, palmariae autem nostrae perfectioni obtinendae contradicit, vere nobis bonam esse autumemus. Quae cautela eo magis necessaria est, quo citius proliuiusque homines in oppositum incidunt errorem. (§. XXXXII. Schol.)

§. LI.

Si ex voluptate taedioque ex obiecto quodam percipiendis bonitas siue malitia illius diiudicanda est: (§. XXXVIII.)

1) attendatur, *utrum usus facultasque illius nos delectet, an molestias nobis excitet*. Quod vel per propriam vel per alienam indigitatur experientiam.

2) inquiratur, *qualis sit ista incunditas molestiae ab usu istius obiecti proficiscens*. Distinguat voluptas innocua a nocua, cum ad exitum illius attendendo, (§. XXXVI.) tum perfectionem illius respectu nostrum statusque nostri detegendo. (§. L. XXXVII.) Itidemque probe a se inuicem dignoscantur taedium proficuum atque nocuum. (§§. cit. Sch.) Sicque hac quoque ratione vera bona a veris malis fecerni poterunt.

Si voluptas innocua a nocua distinguenda est, itidemque taedium verum nocuumque ab innocuo proficuoque: duplici, sicuti ex §o patet, via ingredi licet. Vel enim ad exitum effectusque voluptatis taediiue attendimus; vel inquirimus, *utrum obiectum istud, ex quo voluptatem siue taedium percipitur, vere ad nostram perfectionem siue imperfectionem tendat*. Qui priori methodo utitur, observationes, experimentaque instituit debet, quo exitum euentusque sibi perspectos reddat. Atque, quum istae observationes experimentaque vel propriae debentur experientiae vel alienae; utraque ad hunc finem quoque apta est. Qui autem posteriori methodo uti volet, adplicet in consideratione obiecti propositi eas regulas, quas §. L. exhibuimus. Plura vero hisce de rebus disseremus, quando de certitudine huius cognitionis adquirenda agendum erit.

§. LII.

Adplicatio criteriorum de veris bonis malisque ad res obuias est medium, cognitionem suam reddendi viuam. Ut enim cognitio quaedam euadat viuam; requiritur, ut obiectum illius tamquam nobis bonum malumue repraesentetur. (§. XII.) Si igitur cognitionem verorum bonorum malorumque viuam nobis comparandi animus est, ea qua talia quoque a nobis cognoscenda sunt. Quidquid itaque cognitionem verorum bonorum malorumque qua talium promouet, est medium cognitionis vitam efficiendi. (§. XXXVIII.) Iam adplicatio criteriorum de veris bonis malisque ad res obuias (§. L. LI.) promouet cognitionem verorum bonorum malorumque qua talium. Ergo est medium, cognitionem verorum bonorum malorumque viuam efficiendi.

Syllogistica ratione in hac diiudicanda bonitate malitiae rerum obuiarum procedimus, ita argumentantes. Quidquid criteria verorum bonorum vel malorum in se habet, illud nobis est bonum vel malum. Subsumimus deinde, hanc vel illam rem vel criteriis verorum bonorum gaudere, vel criteria verorum malorum illi competere. Atque hinc diuersa ratione concludimus, quamdam rem vel nostris veris bonis vel veris malis adnumerandam esse. Iam autem duplex criterium tam verorum bonorum quam verorum malorum dari, ostendimus. (§. XXXVIII.) Ergo syllogismus prolatus specialiori ita formatur modo.

do. Quidquid me statumque meum perficit, seu quidquid voluptatem innocuam, siue taedium proficuum mihi concreat, illud mihi vere est bonum. Et: quidquid mihi statuique meo imperfectiones adfert, seu ex quo mihi taedia nocua siue voluptates nocuae percipiendae sunt; illud veris meis malis adnumerandum est. Iam in casibus singulis subsumendum est, ut in conclusione deinceps vera natura obiectorum propositorum erga nostram felicitatem pateat. Hae argumentationes continent cognitionem bonorum malorumque. Quum igitur cognitio viuam sit cognitio boni malique; (§. XII) ideoque media hanc cognitionem obtinendi a nobis indicanda essent: (§. XXXVIII) iste syllogismus generalior, atque sub illo complexi specialiores a nobis explicandi erant. Id quod ipsum est, quod hucusque protulimus. De maiore enim illius propositione loquenti fuimus §. XXXVIII-XXXVIII: de minore autem sermo nobis fuit §. L-LII. Sed quum cognitio viuam non solum cognitionem boni malique sed eandem certam requirat: (§. XIII.) progrediendum iam nobis est, ut media quoque indicemus eruamusque, vi quorum istam cognitionem boni malique adquisitionem certam efficiamus. (§. XXXVIII.)

§. LIII.

Demonstratio, quod aliquid verum bonum aut malum sit, est medium, vitam cognitionis efficiendi promouendique. Quidquid enim certitudinem cognitionis boni malique efficit, est medium, cognitionem quamdam reddendi viuam. (§. XXXVIII.) Iam demonstratio est medium certitudinis, et demonstratio bonitatis siue malitiae rei cuiusdam est medium, vi cuius cognitio boni malique certa euadit. (p. Log.) Ergo demonstratio bonitatis seu malitiae rei cuiusdam est medium, reddendi cognitionem quamdam viuam.

Quum igitur media iamiam a nobis determinanda sint; quibus cognitio bonorum malorumque certa reddatur: (§. LII. Sch.) facile patet, hic ea a nobis adducenda esse media, quae certitudinem cognitionis in genere promouent. Quum enim certitudo, quae ad viuam requiritur cognitionem, obiectiue tantum differat a certitudine cognitionis generatim spectatae, immo illa sub hac comprehendatur: ridiculum sane esset, si quis ad hanc certitudinem, quam vita cognitionis requirit promouenda, alia referre vellet media, ac per quae certitudo cognitionis in genere efficeretur. Iam principia logica nos condocent, duplicem dari viam, hinc duplicis quoque generis media, ad praestantiam istam cognitionis perueniendi. Partim enim ope rationis veritatem qua talem agnoscere nobis datum est; partim a posteriori veritatem intueri licet. Vnde totidem quoque constituenda sunt media, cognitionem bonorum malorumque efficiendi certam. Media autem, cognitionem bonorum malorumque certam reddendi, sunt simul media, cognitionem efficiendi viuam. (§. XXXVIII.) Ergo hac ratione hocque respectu duo constituenda sunt media, vitam obtinendi cognitionis: ratio nimirum et experientia. Quod prius attinet, absolute demonstratio, quod res quaedam vere bona aut mala sit. Ergo demonstratio de bonitate aut malitia rei cuiusdam est medium, ad cognitionem viuam perueniendi. Quid ad demonstrationem requiratur, ex logicis patet. Principia nimirum adfuit indubitata, atque ex illis legitimo modo conclusiones eliciantur. Vnde, si in aliquo ope demonstrationis viuam cognitionem excitare volumus, ipsi ex principiis indubitatis legitimo deriuandum est modo, hanc

hanc vel illam rem ipsi vere esse bonam aut malam. Principia autem indubitata, quibus hic utendum est, cum sunt criteria verorum bonorum malorumque, (XXXVIII. XXXXI.) tum ipsae notiones obiectorum obuiorum. Ex quibus tam diu conclusiones formandae sunt, donec vel convenientiam vel disconvenientiam obiecti cum criteriis verorum bonorum malorumue perspicimus. Hisque peractis conuicti euadimus de bonitate siue malitia rei istius; unde, si ista cognitio in se tantummodo spectatur, non fieri potest, quin rem istam vel adpetamus vel auersemur, adeoque cognitio nostra de hoc obiecto viua euadat. (§. XIII. XL.) Quod autem hoc non semper, positum licet omnibus circumstantiis, contingat, pendet ab impedimentis huic cognitioni atque certitudini rationali quam saepissime positum.

§. LIII.

Duplici ratione bonitatem siue malitiam rei cuiusdam demonstrare possumus. Vel enim directe ostendimus, rem quamdam nobis vel bonam vel malam esse: ita vt, distincta illius rei notione formata, ex illa effectus eruamus, qui a re ista tum in se, tum in nexu spectata pendent; (§. LIII. L.) horumque effectuum influxum in nostram statusque nostri perfectionem aut imperfectionem ostendamus; (§. L. XXXVIII.) siue, quod idem est, eorum consensum siue dissensum cum fine nostro essentiali indubie declarem. (§. XXXX.) Vel altera ratione oppositum illius rei, de cuius bonitate siue malitia conuicti euadere volumus, consideramus; atque, facta demonstratione, oppositum rei istius vel vere nobis bonum vel malum esse, in priori casu concludimus, rem, de qua quaeritur, malam esse; in posteriori autem adstruimus, eam nobis bonam esse.

In logicis ostenditur, duplicem dari demonstrationis speciem; tum directam, tum apagogicam. Directa in eo consistit, vt ex ipsa notione convenientia vel disconvenientia illius cum altera notione ostendatur: apagogicam autem eam esse dicunt, qua oppositum demonstrandi adsumitur, atque illius falsitas stabilitur, quo deinde veritas ipsius pateat demonstrandi. Iam adplicuimus haec ad demonstrandam bonitatem siue malitiam rei cuiusdam, atque ostendimus, vtramque et hic locum inuenire demonstrationem. Quodsi itaque iam directe demonstrandum sit, rem quamdam nobis vere esse bonam; sequentes sunt obseruandae regulae. 1) Formes tibi illius rei distinctam notionem, illas adplicans regulas, quas logica sanior de formandis notionibus distinctis praecipit. 2) Euoluas ex ita formata notione legitimo modo effectus ab hac re pendent. Vbi tamen proposito ex asse nequaquam satisfaceres, si rem tantummodo in se spectares. In quo pluribus enim eam considerare poteris respectibus, eo accuratius quoque de ista ferre valebis iudicium. 3) Compare notionem istius rei, eiusque antea demonstratos effectus cum tua statusque tui perfectione; atque legitimo modo ostendas, illam rem tibi statuique tuo veram adferre perfectionem. Sic e.g. si demonstrare cuperes, amorem erga hostes homini vere bonum esse: 1) formanda esset notio huius amoris distincta, quod sit conatus, etiam illorum hominum, qui nos oderunt, malaque, quauis data occasione, nobis adferre non dubitant, perfectiones, quantum quidem fieri potest, promouendi; 2) euoluendi essent ex hac notione effectus amoris illius erga inimicos,

micos, quod nimirum per hunc amorem non solum alii, sed et ipse inimicus de nostra virtute conuinci possit; quod, posito hoc amore, tranquillitas animae tuae conferretur, insigniterque augeatur; quod, posito hoc amore, multae laesiones alias tibi illatae inferendaeque euerentur, et quae sunt reliqua; 3) comparandi essent hi effectus cum tua statusque tui perfectione, ostendendumque, tum conuictionem aliorum de nostra virtute, tum tranquillitatem animae, tum denique euitationem plurium laesionum veras esse perfectiones, hoc amore hostium nobis statimque nostro conciliatas. E contrario, si demonstratio apagogica de bonitate obiecti cuiusdam formanda esset: sequentes obseruare regulas. 1) Per fictionem quamdam adfirmes, obiecti illius oppositum bonum esse. 2) Directe demonstrates secundum regulas adductas, oppositum illius vere nobis esse malum. 3) Inde concludas, obiectum istud ad vera nostra bona referendum esse. Sic in praecedente exemplo ostendenda tantum legitimo modo essent maxima illa incommoda, quae ex odio inimicorum resultant, refutare saltem possunt, atque his demonstratis patet simul, amorem erga inimicos vere nobis bonum esse.

§. LV.

Vita cognitionis, quae ope demonstrationis acquiritur, est rationalis. Demonstratio enim efficit certitudinem rationalem. (§. LIII. XIII. Schol.) Iam cognitio, quae rationaliter certa est, est quoque rationalis. Ergo cognitio, per demonstrationem acquisita, est rationalis. Quare, quin et cognitio viua ope demonstrationis effecta rationalis sit, dubitari nequit. (§. XI. Sch.)

Ergo demonstratio est medium ad cognitionem viuam rationalem perueniendi. (§. LIII. XI. Schol.) Et quum ad certitudinem rationalem nulla alia detur via, quam demonstratio: patet hinc indispensabilis necessitas demonstrationis in rebus practicis, si quidem cognitionem viuam rationalem intendimus. (Conf. L. B. de WOLFF Ph. Pr. Vn. P. II. C. II. §. 249.) Vnde quoque simul conficitur, eos insigniter errare, qui vsum demonstrationis ad intellectum tantummodo restringunt, opinanturque, demonstrationem in se spectatam non solum nullam respectu voluntatis praeterosque producere perfectionem, sed etiam perfectioni voluntatis obtinendae obicem ponere. (§. XV. Sch.)

§. LVI.

Propria experientia nos conuincere potest de eo, vtrum aliquid vere nobis bonum sit, an malum. Propria experientia enim nos condocet, vtrum cum obiecti cuiusdam vsu et perceptione voluptas coniuncta sit, an taedium exinde resultet. (§. LI.) Atque si ad effectus huius voluptatis aut taedii attendimus, experientia propria nobis quoque ostendit, vtrum voluptas ex obiecto quodam percepta molestias postea adferat grauiiores, an potius ex fruitone illius nihil eiusmodi sit timendum. Indigitat porro nobis, vtrum taedia ex obiecto quodam percepta, maiorem semper gratioremque gi-gnant lucunditatis sensum, an potius nouas semper grauiioresque con-

creent molestias. Quare, quum hisce ex fundamentis vera bona a veris malis dignoscenda sint: (§. XXXVIII. XXXVI.) per experientiam propriam vera bona a veris malis fecernere valemus. Atque, quum de iis, quae ipsimet experimur, conuicti simus, propriaque experientia nullum dubitationi amplius relinquat locum: consistendum est, propriam experientiam nos conuincere posse de eo, vtrum aliquid vere nobis bonum sit, an malum.

Idem et hoc ostenditur modo. Quodsi ex notione obiecti cuiusdam demonstratum est, illud vel nostram promouere perfectiorem vel imperfectionem, adeoque vel cum fine nostro essentiali conuenire, vel illi contradicere: (§. XXX.) possumus duce experientia propria conuinci, vtrum effectus ex obiecti illius notione deriuati re vera cum illo coniuncti sint an minus. Quidquid autem nos certos reddit, vtrum effectus rei cuiusdam ad nostram perfectionem aut imperfectionem tendant, id quoque nos de eo conuincit, vtrum res quaedam nobis bona aut mala sit. (§. XXXVIII.) Ergo experientia propria est medium, nos de bonitate aut malitia rei cuiusdam conuincendi.

Multis tamen cautelis hac in via opus est, ne praecipitans in iudicando animus noster se ipsum seducat; atque sibi persuadeat, se aliquid expertum esse, quod tantummodo vel ex experientia syllogismo quodam elicit, vel imaginatione repraesentauit. Vnde quum hac in conuictione de bonis veris, malisque veris tota perfectio aut imperfectio hominis fundata sit; plerique autem homines illa ex sensibus experientiaque diiudicant: non dici potest, quantaue utilitatis ars obseruandi experimentandique sit in rebus practicis. Quare optandum omnino esset, vt homines in vniuersum omnes arti huic, experientias recte instituendi examinandique magis solertiusque studerent; atque, perspectis multis istis vitiis, quae hic subrepere possunt, non tam facilem laborem esse, rem quamdam per experientiam diiudicandi, existimarent. Quum itaque circa hoc medium conuictionis de bonitate siue malitia rei cuiusdam tot contingere possunt vitia erroresque; factum esse credo, vt nonnulli hanc viam plane reprobauerint, atque inutilem declarauerint. Qui tamen insigniter errant. Ob erroneam atque vitiosam enim adplicationem medii cuiusdam, medium in se reiciunt, quasi legitima illius adplicatio non daretur. Sed, quum logica de his rebus praecipiat, ostendatque non solum, qui errores in experiundo committi soleant, sed et viam detegat inediaque, quorum vsu feliciter illos euitare queamus, non amplius hac de re dicemus, sed potius exempla subministrare placet, quo veritas in eo proposita magis elucescat atque confirmetur. E.g. ex experientia propria conuincitur homo virtute praeditus, virtutem ipsi verum esse bonum. Quando enim perfectiones intuentur per illam ad se relatas, si considerat, quali tranquillitate mens sua gaudeat, si perspicit, omnes morfus conscientiae, omnes voluntarie contractas corporis calamitates a se longissime abesse, atque sic de virtute, qua pollet, voluptatem percipit magnam, certissime conuictus euadit, virtutem respectu sui verum esse bonum. E contrario homo omnibus vitiis deditus, sordibusque libidinum carnis immaculatus, quum

quum funestissimos illarum euentus persentiscat, quum multis corporis cruciatibus, animique angoribus tormentisque adficiatur, conuictus euadit, vitia eorumque exercitium verum ipsius constituere malum. Simili porro ratione nos conuincimus de eo, vtrum cibis aliquis nobis sit bonus an malus. Attendimus enim ad effectus, et si experimur, voluptatem, quae cum comessu cibi cuiusdam coniuncta est, nullas post se trahere molestias, vel taedium, quod ex comessu cibi cuiusdam percipimus, maiores secum postea ducere suauitates; illum cibum nobis vere bonum esse concludimus: si autem experientia nos condocet, vel voluptatem ex cibo perceptam grauiores parere molestias, vel taedium ex illo ortum semper maiora nouaque concreare taedia; conuincimur quoque, escam istam nobis malam esse.

§. LVII.

Propria experientia est medium ad cognitionem viam verorum bonorum perueniendi. Quidquid enim medium est, cognitionem nostram de veris bonis malisque reddendi certam, est quoque medium eorum cognitionem adquirendi viam. (§. XXXVIII.) Iam propria experientia est medium, cognitionem nostram de veris bonis malisque efficiendi certam. (§. LVI.) Ergo propria experientia quoque est medium, ad cognitionem verorum bonorum viam perueniendi.

Duo circa hanc rem constitui possunt experientiae propriae genera. Vnum est, si ipsimet in nobis dulcissimum suauissimumque verorum bonorum fructum, tristesque malorum effectus persentiscimus; quorum quoque exempla si praec. Schol. prolata pertinent. Alterum genus est, si in aliis hos felices siue perniciosos effectus intuemur et conspiciamus. Fieri enim potest, vt, quum alii homines vel veris bonis delectentur, vel funestos malarum actionum euentus persentiscant, nos illorum sensationes experiamur, adeoque experientiam de illorum experientia nobis adquiramus. Quum itaque hic per ipsos nostros sensus hanc cognitionem adquiramus, non video, quare nomen propriae experientiae cognitioni huic denegandum sit. Et quum facile perspiciatur, demonstrationem so praecedente propositam ad vtrumque experientiae propriae genus extendendam esse, adeoque theorema ipsum quoque de vtroque adfirmandum; praesens theorema autem praecedenti innuitur: abunde patet, vtrumque experientiae propriae genus medium, ad cognitionem viam verorum bonorum malorumque perueniendi, constituere. Cuicumque igitur animus est, vel in se vel in alio cognitionem cuiusdam obiecti viam excitandi, atque ad hunc finem experientia propria vt vult: is duplici eam potest adhibere ratione. Vel enim praeniam iam quandam sibi adquisiuit ope rationis cognitionem et conuictionem de obiecti illius bonitate siue malitia; (§. LIII.) vel plane adhuc rei istius est inscius. Si prius, nouit iam ope demonstrationis effectus illius rei, hinc opus tantum habet, vt ad experientiam propriam attendat, vtrum illi effectus constanter ab illa pendeant. (§. LVI.) Si autem posterius, vel ipse iam habuit eiusmodi obseruationes, ex quibus bonitas siue malitia rei istius colligi potest, vel non. Si illud, ad experientias istas adducat animum, caute solliciteque easdem examinet, atque ita de habitu illius rei erga suam perfectionem se conuincat. Si autem hoc, vnus tantum superest modus, se per propriam conuincendi experientiam: nimirum experimentatio. Ipsum obiectum vel ad se vel ad alios applicet, atque inde profluens effectus

vel in se vel in aliis conspiciat, quo certus euadat; vtrum res ista ad vera sua bona an ad vera mala referenda sit. Quae posterior tamen via non raro periculiosior est, quum hic sine omni praeuia illius obiecti cognitione experimentandum est, atque nomumquam effectus illius tam tristes perniciosique sunt, vt illos postea rursus repellendi, viribus nostris non concessum sit. Quare hoc in casu melius est, vel plane experientia propria non vti, vel saltem illam tam diu non adhibere, donec alia ratione, e. g. per demonstrationem illius rei nobis adquisiuimus cognitionem praeuiam. Vnde igitur videmus, quam male illi rebus suis consulant, qui omnia, sint quaecunque demum, experimentanda esse opinantur, atque ex istis demum experimentis bona malaque diiudicanda esse credunt. Quasi non obiecta darentur, cum quorum frutione aut applicacione maxima coniuncta esset perniciēs. Quasi non alia darentur media, de bonitate siue malitia rerum certum euadendi, ac propria experientia et quidem domestica. Per mittamus haecce, et adnotabimus tantum hoc vnicum, conuictionem per propriam experientiam vtroque etiam modo, quo de demonstratione supra ostendimus, (§. LIII.) peragi posse. Vel itaque ipsius obiecti, de quo quaeitur, effectus obseruamus siue experimentando cognoscimus, vel oppositum illius nostrae subiicimus experientiae, atque cognita huius natura, ad oppositam ipsius obiecti, de quo proprie quaeritur, concludimus.

§. LVIII.

Vita cognitionis, quae ope experientiae propriae acquiritur, est sensitiua. Experientia enim est cognitio per sensus adquisita. (p. def exp.) Ergo omnis cognitio, per experientiam adquisita, est sensitiua. (§. XI. Sch.) Iam cognitio viua, vbi per conuictionem ope experientiae propriae orta est, est cognitio per experientiam adquisita. (§. LVI.) Ergo et illa sensitiua erit vocanda. (§. XI. Sch.) Quare, quin vita illius quoque sensitiua sit, dubitandum non est.

Reduplicatiue theorema praesens explicandum intelligendumque esse, per se patet. Eatenus vita cognitionis nostrae est sensitiua, quatenus ope experientiae propriae conuictionem de bonitate siue malitia cuiusdam rei nobis adquisiuimus. Alias enim praeter hanc conuictionem et ope demonstrationis certi esse possumus, (§. LIII.) atque tunc cognitio nostra viua ex parte sensitiua et ex parte rationalis est. (§. LV.) Quamuis autem cognitio viua per experientiam propriam comparata sit sensitiua: nequitiam tamen exinde sequitur, illam esse erroneam. (§. XX.) Potius, si ea hoc medio homo vtitur ratione, qua ostendimus: (§. LVI. LVII.) cognitio viua semper recta erit. Tunc enim semper vera bona adpetemus, veraque mala auersabimur. (§. XXXVI.)

§. LVIII.

Ad cognitionem certam de obiecti cuiusdam bonitate siue malitia faciunt quoque experientiae aliorum per fidem cognitae rationales. Quodsi enim per fidem aliquid cognoscimus, verum illud habemus ob testimonium alterius. Atque si testimonium illud iure suo a nobis adsensum exigit, tunc per fidem rationalem rem istam cognoscimus. (p. Log.) Nullam igitur tunc habemus rationem, quare testimonio-

testimonium illud reprobemus, contrariumque rei testatae adsumamus, hinc per fidem istam rationalem ad certitudinem venimus moralem. (§. XIII. Sch.) Quodsi igitur experientias aliorum mediante fide rationali cognoscimus, quod haec vel ista res hos illosue vel iucundos vel tristes produxerit effectus: cognoscimus quoque, vtrum res quaedam bona an mala sit. (§. XXXVIII.) Ergo per experientias aliorum fide rationali cognititas comparare nobis possumus cognitionem moraliter certam de obiecti cuiusdam bonitate siue malitia. Quare quum cognitio moraliter certa sit species cognitionis certae in genere spectatae: (§. XIII. Sch.) abunde veritas theorematum nostri patet.

Me hic nequitiam de fide saluifica loqui, statim patet, sed per fidem hic intelligo adsensum propositioni ob testimonium alterius datum. Diuiditur in rationalem et coecam. Illa adest, si rationes habemus, quare testimonio illi adsensum nostrum praebemus; haec autem, si rationibus iis adsensum noster destitutus est. Rationes illae, quare testimonium tamquam verum agnoscimus, ex conditione testis desumtae esse debent, in quo tum *dexteritatem*, siue quod potuerit veritatem loqui; tum *fidelitatem*, siue, quod voluerit illam proponere, requirimus. Atque vbi dexteritatem fidelitatemque testis deprehendimus, testimonium illius verum, fideque dignum esse adferimus. (Conf. hac de re, quae S. Vch. SI. I. A. RAUMGARTEN in praefatione ad partem primam *historiae universalis* solidissime doctissimeque differuit.)

§. LX.

Historiae nobis exhibent experientias aliorum. (p. def. hist.) Quatenus itaque nobis dulcissimum bene factorum fructum, tristesque malarum actionum euentus in aliis ostendunt, et quatenus testimonio fide digno innituntur: eatenus *historiae constituunt medium ad cognitionem verorum bonorum malorumque certam perueniendi.* (§. LVIII.)

Per historias tamen certitudinem moralem tantum enasci, statim patet. (§. LVIII.) Quicumque iam ope historiarum de bonitate siue malitia rei cuiusdam conuictus euadere vult, sequentia obseruet necesse est. 1) Euoluat eiusmodi historias, in quibus aperte patet, qualem influxum res quaedam in felicitatem hominis alicuius habuerit. Nam si incertum tantummodo aut plane improbabile est, euentus quosdam ab his vel illis obiectis ortum suum traxisse, historiae quoque ad cognitionem nostram certam reddendam haud sufficient. 2) Ostendat, illam historiam esse veram, fideque digno inniti fundamento. Quodsi enim falsi quid eiusmodi historiae subesse credamus, tantum abest, vt illa nos certos reddat, vt potius per praecipitantiam saepissime tunc temporis contrarium adsumamus. Sumantur itaque historiae ex eiusmodi libris, de quorum veritate iam conuicti sumus. Quum itaque christianus scripturam sacram infallibilem iudicet, adeoque omnia in illa occurrentia tamquam vera agnoscat: christianus qua talis ope historiarum non melius citiusque de bonitate siue malitia cuiusdam rei conuincetur, quam si historiis ex sacris paginis desumptis

ad hunc finem vitur. Neque tamen eo sententia nostra redit, ac si per nullas fictiones animus noster in cognitione boni malique confirmari possit. Contrarium enim a nobismetipsis in sequentibus adstruatur. Quum autem hic nobis sermo sit de experientiis aliorum, hinc de rebus, quae actu haec in mundo acciderunt, atque conuictionem ope illarum hic indicemus; circa hoc medium, conuictionem efficiendi, utique necesse est, ut cognoscamus, has historias a nobis non effectas esse, sed potius ita vere hoc in mundo accidisse, prout enarrantur, atque ad cognitionem bonorum confirmandam adhibentur.

§. LXI.

Historiae pertinent ad media, quibus cognitio verorum bonorum malorumque viua obtinetur. Patet hoc ex §. LX et ex §. XXXVIII eodem modo, quo theorematum §. LVII et §. LIII prolata demonstrauimus.

Quanta sit vis historiae ad cognitionem viua excitandam, iam dudum ab hominibus cognitum est; vnde quoque factum est, ut historiam virtutis bonorumque morum scholam quandam adpellauerint. Multae autem sunt cautiones, sollicite hic obseruandae, atque animo perpendendae, si animus cognitione verorum bonorum malorumque viua ope historiarum imbuendus est. Quorsum praecipue pertinet; 1) ut, si historiam quandam alteri proponamus eum in finem, ut alter perspecta actionis cuiusdam praestantia ad illius imitationem incitetur, probe solliciteque inquiramus, num in viribus illius positum sit, hanc actionem imitandi? Quodsi enim absentia harum virium cognoscatur, neque ex hac ipsa historia pateat, aut aliunde constet, quomodo vires istas adquirere possit: sane frustra laboras, si eiusmodi historiam animum eiusmodi hominis excitare studes; 2) ut in omnibus eiusmodi ad finem adlatis historiis, sicuti iam §. praecedenti monuimus, ostendatur, euentus istos enarratos vel felices vel tristes re vera ortum suum traxisse ex istis rebus, quas tamquam bonas aut malas alteri repraesentare cupis; 3) ut veritas eiusmodi historiarum ostendatur. (§. LX.) Alias enim nec certus de obiecti cuiusdam bonitate sine malitia ope historiarum euadis, nec viua istius obiecti cognitionem adquiris.

§. LXII.

Vita cognitionis ope historiarum excitata est tantummodo sensitua. Per historias enim de obiecti cuiusdam bonitate siue malitia conuincimur, quia alii id tamquam bonum aut malum experti sunt. (§. LX. LVIII.) Hinc bonitatem siue malitiam rerum obuiarum non deducunt historiae ex notionibus, adeoque nec certitudinem efficiunt rationalem. (§. LV. XIII.) Quum itaque certitudo ope historiarum comparata sit tantummodo sensitua; (§. XIII. Sch.) haec certitudo autem vitam efficiat cognitionis: (§. cit.) vita cognitionis, ope historiarum excitata, est tantummodo sensitua. (§. XI. Sch.)

Quae a nobis in Scholio §. LXVIII indicata, atque ad meliorem dictorum nostrorum intelligentiam obseruata sunt; hic quoque valent; sicuti ipsa rei natura statim docebit.

§. LIII.

§. LXIII.

Exempla dicuntur singularia, sub notionibus vniuersalibus comprehensa, quatenus iisdem vniuersalia insunt, (Vid. L. B. de WOLFF Ph. Pr. Vn. P. II. C. II. §. 250.) et ex experientia vel propria vel aliena desumuntur. Adeoque, quum tam per propriam quam per alienam experientiam ad conuictionem cognitionis de veris bonis malisque peruenire liceat: (§. LVI. LVIII.) exempla quoque nos de bonitate siue malitia rei cuiusdam conuincere possunt. (Cf. L. B. de WOLFF l. c. §. 269) Quidquid autem est medium ad cognitionem boni malique certam perueniendi, est quoque medium cognitionem viua excitandi. (§. XXXVIII.) Ergo exempla exhibent nobis medium, vitam cognitionis obtinendi. (Cf. L. B. de WOLFF l. c. §. 273. 274) Quum autem certitudo ope exemplorum comparata eadem sit cum certitudine per experientiam obtenta, adeoque sensitua: (§. LXII. LVIII.) vita quoque cognitionis per exempla excitata sensitua tantummodo est. (§. XI. Sch.)

Quum in hoc §. corollaria tantummodo proposita sint ex praecedentibus §is statim fluentia; non opus est, ut hoc medium fusius copiosiusque explicetur. Interim velim omnes cautiones, quae circa conuictionem ope experientiae propriae et ope historiarum monuimus, huc quoque referas, atque circa hunc §. conferas, quae L. B. de WOLFF l. c. §. 250-301 de exemplis eorumque utilitate in praxi acutissime solidissimeque protulit.

§. LXIII.

Expectatio casuum similium quoque ad media referenda est, vi quorum vita cognitionis excitatur, et quidem sensitua. Per expectationem enim casuum similium homines conuictos euadere, non solum experientia docet quotidiana, quum plerosque homines illa certitudinem suam inniti videmus; sed et ex ipsa expectationis huius natura colligitur. Si enim expectatione casuum similium vitumur: semper concludimus; vbi similes adsunt circumstantiae rationesque, similis quoque producatur effectus necesse est. (Vid. Exc. AL. GO. BAYMGARTEN Metaph. §. 612.) Quis autem hanc argumentationem, si in se spectatur cauteque adhibetur, reprehendere aut vitii cuiusdam arguere audebit? Quodsi igitur expectatio ista ad bona malaque adplicetur, nonne confitendum erit, illam medium constituere, vi cuius cognitionem boni malique certam adquirimus? Vnde autem porro conficitur, expectationem casuum similium esse quoque medium, vitam cognitionis excitandi. (§.

XXXVIII.

XXXVIII.) Quum autem certitudo, ope expectationis casuum similium comparata, sit tantummodo sensitiva: (§. XIII. et Psych. emp.) vita quoque cognitionis ope illius obtenta sensitiva tantummodo est. (§. XI. Sch.) Vt autem rite hoc medium adhibeatur, sequentes tenendae sunt regulae 1) Eligendi sunt eiusmodi casus similes, qui illi, quem convincere cupimus, ex experientia cogniti sunt. Experientiae igitur illi ante oculos ponendae sunt vel propriae, quas ipse vel in semetipso vel in aliis observavit et expertus est, vel alienae, quae illi ex historia per testimonium innotescunt. (§. LVII. LVIII.) Siue, quod idem est, eligantur exempla. (§. LXIII.) 2) Experientiae istae siue exempla prolata magnam indubiamque habeant similitudinem cum eo casu, cuius eventum alteri hac ratione monstrare volumus. Ostendatur alteri, quibus in rebus uterque casus conveniat, effectusque priori in casu ortos rationem suam habuisse in iis determinationibus, quae et in altero deteguntur casu. Adeoque concludatur, fore ut isti effectus quoque ex hoc casu necessario profluant.

Hoc medium in hominibus tam efficax esse solet, ut, si rite adhibeatur, vix hominem reperturus sis, quem eiusmodi monstratio non convincat commoveatque. Interim certitudo hoc modo admissa saepissime saltem, nisi semper, moralis tantum est. Quum enim partim in unoquoque casu singulari tot adsint determinationes, quot et quas uno intuitu detegere hominibus non concessum est, partim non deprehenduntur duo casus perfecte iidem similesque, sed semper in quibusdam saltem determinationibus discrepant, partim denique novae circumstantiae in unoquoque casu accidere possunt, qui effectus alias certe exituros impediunt: ut ego quidem opinor, hac via solum adhibita non perducimur ad impossibilitatem oppositi perspicendam, quamvis omnem formidinem oppositi depellere possit. (§. XIII. Schol.) Quum autem certitudo moralis omnino sufficiat ad flectendam voluntatem; (§. XV.) convictio quoque per expectationem casuum similium comparata ad vitam cognitionis excitandam valebit. Id quod ex experientia perquam dilucide patet. Ponas enim, quemdam e. g. primum ad iram esse, ita ut ob rem levissimam vehementer irascatur. Fac illum se occasione quadam per hanc iram pluribus hominibus ridiculum fecisse. Iam praevideas, illum occasione quadam futura facile ad eandem vehementem iram excitatum iri. Nonne hoc in casu quam optime hoc medio uteris, si ipsi ostendas, eadem ratione iam contentum aliorum hominum iram suam subsequutum esse ac in priori casu? et nonne hunc hominem ita commovebis, ut omnes suas vires intendere sibi proponat, iram suam subitanam supprimendi? Attamen tam ex regulis in §o adductis, quam ex ipsa experientia patet, si hoc medio feliciter uti velis, sequentia adesse debere. 1) Quem hac ratione convincere studes, convictus sit, experientiam et exemplum propositum vere in hoc mundo contigisse. Adeoque vel ad propriam illius experientiam vel ad fide dignum testimonium provocandum est. 2) Convictus sit, hunc propositum casum prolata consuetudine habuisse, propositosque effectus produxisse. 3) Convictus sit, haec consuetudine ex iis determinationibus ortum traxisse, quibus illa adscribimus. 4) Certus sit, casum

istum cum praesenti vel plane similem esse, vel saltem in iis determinationibus, quas tamquam causas effectuum istorum adduximus, convenire. §) Certus deinde sit, in praesenti casu nulla nova adesse consuetudinis impedimenta, quae in priori abfuerunt. Cf. Exc. GE. FR. MEIER *theor. adf. in gen. C. IV. §. 133. p. 203 seqq.*

§. LXV.

Fabula est expositio facti cuiusdam ficti, veritatis, praesertim moralis, docendae gratia. Vnde, quum ad veritatem docendam requiratur, ut notio illius animo ingeneretur, animusque ad adfensum illi praestandum perducatur; patet; finem fabulae duplicem esse. *Intenditur nimirum per fabulam, ut notio veritatis cuiusdam, praesertim moralis, alteri innotescat, et adfensus huic veritati praestandus eliciatur.* Ex quo fine igitur tum fabulae diiudicari debent, tum regulae ad eas inveniendas formari. Nostrum autem quum non sit, theoriam fabularum proponere, abstinemus quoque a regulis fabularum proferendis. Sufficiat potius sequentium causa haec duo duntaxat fabularum attributa indicasse.

1) *Factum, quod in fabula fingitur, eiusmodi determinationes continet, quae hominibus ex quotidiana vulgarique experientia cognitae sunt.*

2) *Factum illud similitudinem habeat cum veritate ista, cuius docendae gratia effectum est.*

Neque historice neque aesthetice de fabulis loquimur, sed tantum eatenus, quatenus ad cognitionem viam promouendam spectant. Vnde nec de primo inventore fabularum, nec de celeberrimis quorumvis seculorum fabularum inventores, nec de progressu amplificationeque artis fabulas inveniendi sermocinaturi erimus. Neque pulchritudinem illarum, rationesque, ex quibus illa agnoscentur, describemus. Sufficit nobis, definitionem illarum exhibere, finem indicare, generalissimasque ostendere adfectiones. Definitionem fabularum prolatam debemus L. B. de WOLFF, qui illam in *Phil. pract. vn. P. II. C. II. §. 302* exhibuit, atque illius convenientiam cum usu loquendi monstravit. Definitio haec tam generalis est, ut ad omnes fabulas, qui utilitate sua non destituuntur, applicari possit. Quamvis enim fabulas, quas vocant aniles, adduceres, quae sane veritatis cuiusdam docendae gratia non inveniuntur: concederem tibi, istas sub hac notione haud comprehensas esse, sed studio id factum esse, quoniam fabulae istae aniles attentionem philosophi haud merentur. Posses tamen, ut fabulas a nobis descriptas ab anilibus dignoscere, illas doctrinales appellare. Ad fabulas autem a nobis descriptas non solum referimus eas, quas veteres poetae in carminibus suis nobis reliquere, quibusque tot ridicula, obscena, falsaque de Diis suis falsis commemoraverunt; neque solum eas, quas aespicas vocamus, quasque tam multi homines, impari tamen successu, imitati sunt, ita ut multi Aesopum superaverint, plures autem, ut ego quidem opinor, illum non attigerint: sed fabulis istis adnumerandae quoque sunt partim comediae tragediaeque, siue ludi scenici; partim libri isti fabulosi, quos romanos vocant; partim et ipsae in sacris paginis occurrentes parabolae, quamvis ob abusum huius denominationis consultius sit, parabolas istas hoc nomine non insignire. Divisio fabularum pro diverso fundamento divisionis multifariam institui potest. Possumus primo respicere ad factum, quod hic fingitur, ubi triplex fabularum genus statuitur. Sunt enim vel *rationales*, ubi

alia praedicata finguntur, quae entibus conuenire possunt, vel *moralia*, ubi praedicata finguntur, quae entibus repugnant, vel *mixtae*, quae ex rationalibus et moralibus componuntur. Considerare porro licet veritatem, cuius docendae gratia fabula est inuenta, ubi iterum tres fabularum species adsunt. *Historicae*, in quibus historia alteri patefacienda est; *dogmaticae*, in quibus res theoreticae proponuntur; *moralia*, quae veritates ad praxin proprius spectantes indigitant. Dogmaticae rursus sunt vel *physicae*, vel *chemicae*, vel *metaphysicae*, vel *theologicae*: prouti veritates nimirum diuersae sunt, quarum gratia fabula inuenitur. Ad *interpretationem* fabularum quod spectat, consistit in explicatione illius veritatis, quae ope fabulae docetur. Haec interpretatio vel ab ipso auctore fabulae adiecta est vel minus. Vnde *authentica*, *deriuatamque* fabularum, interpretationem concipimus. Regulae fabulas interpretandi in hermeneutica tradi debent, interpretatio autem illarum praecipue, quas veteres poetae de Diis memoriae prodidere, valde difficilis est, quod ex conaminibus, contentionibusque virorum eruditissimorum hac de re colligi potest. Ex duobus istis requisitis, quae in §o de fabulis postulauimus, patet, illi, qui fabulam inuenire cupit, sequentia obseruanda esse. 1) Veritatem sumat, quam alterum docere vult. 2) Illam adplicet ad eam quendam verum. 3) Dispicat, nam ex illo nouum effingere possit, qui similitudinem cum vero ceteris habet, quatenus veritas per fictum docenda est. Quomodo autem fabula ita inuenta pulcritudinem adquirat, aesthetices est, hoc distributius ostendere. Ceterum circa hunc sum confer L. B. de WOLFF l. c. §. 307. seqq. Ven. IO. GE. WALCH *Lexic. philos. edit. II. p. 380. Rev. REN. de BOSSY tract. de carm. heroic. Lib. I. Cap. 6.7.*

§. LXVI.

Fabulae certos nos reddere possunt de obiecti cuiusdam bonitate siue malitia. Non solum enim finis illarum hoc requirit; (§. LXV.) sed et experientia communis nos conducet hanc vim fabularum in conuictione efficienda. Conuictionem vero fabulae, sicuti demonstratio, (§. LIII.) duplici ratione efficiunt. Vel enim directe nos docent, hanc vel illam rem nobis bonam siue malam esse, vel argumento a contrario desumpto nobis naturam obiecti cuiusdam ad nostras perfectiones relati ostendunt.

Demonstrationem praesentis theorematum ex experientia deduxi, quoniam neminem fere hominum inuentum iri credo, qui hanc vim fabularum veritatem nobis persuadendi non in semetipso expertus sit. Ex ipsa tamen fabularum essentia haec demonstrari potest propositio, quam demonstrationem L. B. de WOLFF l. c. §. 315. 316 subministravit.

§. LXVII.

Fabulae pertinent ad media, vitam cognitionis excitandi; vita autem ita obtenta est tantummodo sensitiua. Prius patet ex §. LXVI collato §. XXXVIII. Posterius autem inde manifestum est, quoniam cognitio omnis per fabulas adquisita non ex notionibus eruta est, adeoque sensitiua vocanda. Quare et certitudo ope fabularum comparata (§. LXVI) tantummodo sensitiua erit. (§. XIII. Sch.) Hinc idem de vita cognitionis per fabulas effecta dicendum (§. cit. et §. XI. Sch.)

Magnam

Magnam vim fabularum in excitandis animi commotionibus vnusquisque hominum facile experiri potest. Praecipue autem se exferit vis ista, si fabulae, nobis aliquid bonum esse, a contrario ostendunt. Infelicitatem enim et stultitiam eorum, qui vera bona relinquunt, veris autem malis student, adeo viuis coloribus depingunt, ut ipse hanc infelicitatem stultitiamque propriis intueri oculis tibi videare. Non solum conuictus euadis de eo, quod fabulae tibi tamquam verum bonum malumue ostendunt, sed et animus tuus ita commouetur, ut vera duntaxat adpetas bona, veraque auerferis mala. Quare quum omnibus temporibus viri acutissimi hanc insignem fabularum vim perspexere, factum est, ut philosophiam moralem fabulis potius, quam viuendi praeceptis tradiderint. Ex oriente hinc habemus PILPAI fabulas, atque LOCMANNI. Et quis ignorat fabulas AESOPI, qui primus graecorum fabulis doctrinam morum tradere incepit. Hunc Aesopum deinde plures omnino sequuti sunt, et quis nescit, etiam nostra tempora, sicuti omnibus ingenii foetuum generibus, ita et in specie fabulis fertilissima esse. Similem finem intendere dicuntur libri fabulosi, ludique scenici; quorum tanta omnino copia nostris praefertim temporibus adest, tantaque in omnibus contestatio, auctores nihil nisi virtutis promotionem pro scopo habere; ut crederes, nihil iam his in terris ipsa virtute communis vulgariusque esse. Quum igitur tanta vis animos commouendi in fabulis, praecipue, quae in libris fabulosis, et ludis scenicis traduntur, deprehendatur: maximae grauissimaeque adsunt cautiones, ne hisce mediis illegitime vtamur. Vera tantummodo bona tamquam adpetitu exoptatuque digna in illis repraesententur, et vera solummodo mala tamquam summa fugienda auersatione proponantur. Alias enim, si vitia tamquam pulcra, virtutes autem qua molestae finguntur, cognitio viua quidem in imperitiis ope eiusmodi fabularum excitatur, est erronea (§. XX.) Et quale damnum inde oritur, non satis lugendum, deplorandumque est. Possimus hinc auctoribus fabularum, librorum fabulorum, ludorumque scenicorum ostendere, quae ipsis incumbant officia, si opera illorum moraliter considerantur. Interim, quum id ipsum nos a scopo distraheret, alique viri celeberrimi iam id ipsum in scriptis suis peregerint; ab hoc negotio abstinemus. Praeuidet tamen, nonnullos fore, qui modum huncce per fabulas ludosque scenicos cognitionem verorum bonorum viuum excitandi plane reprobabunt. Dicent potius, per eiusmodi media animos hominum magis magisque deteriorari, tantumque abesse, ut homines ope illorum ad adpetitionem verorum bonorum auersationemque verorum malorum perducantur, ut potius contrarium exinde proueniat. Interim quamuis ipse concedam, plerasque sic dictas comedias tragediasque, plerosque libros fabulosos maius adferre damnum, quam utilitatem: hoc tamen ab illis in se spectatis pendere, summa ratione nego. Pendet enim ab illegitima adplicatione illorum, ita ut nonnumquam vera mala qua pulcra, vera bona autem qua deformia nobis ab oculis fiant. Quare si contraria adhibetur ratio, contrarius quoque prodibit effectus, incitabuntque hae fabulae nos ad virtutis summum amorem, vitiorum autem odium maximum. Eligantur itaque, si hoc medio uti placet, summa cum cautione istae fabulae, isti libri fabulosi, isti ludii scenici, qui non solum quoad formam, sed et quoad materiam, resque contentas pulcherrimae verissimaeque sunt.

§. LXVIII.

Vnicum adhuc restat medium, alium conuincendi, quod res quaedam ad vera sua bona aut mala pertineat, adeoque viuum illorum in ipso excitandi cognitionem: quod in eo consistit, ut alterum auctoritate nostra commoueamus. Accidit enim nonnumquam, ut alter,

quem convincere commouereque cupimus, vel ob defectum receptiuitatis, vel ob defectum temporis, vel ob alias occurrentes circumstantias per hucusque indicata media conuictus commotusque euadere nequeat. Iam, si tamen conuincendus commouendusque est, ope auctoritatis nostrae id fieri debet. Dicamus igitur alteri, hoc est tibi bonum, hoc est tibi malum, illud adpete et exopta, hoc auersare detestareque. Sed quomodo efficiendum est, ut alter dictis nostris credat, iisque adsensum suum non deneget? Quum mendaci homines non credant, inimicoque homines adsensum non praebeant in iis rebus, quae salutem perniciemque spectant; necesse est, ut illi, quos auctoritate nostra convincere commouereque cupimus, nos tamquam amatores veri, amicosque suos agnoscant. Actionibus igitur nostris hoc omnibus, quantum fieri potest, hominibus declaremus, nos verum amare, nihilque nisi felicitatem ipsorum intendere.

Quodsi iam speciales exinde deducendae sunt regulae, eo recurrunt. 1) Loquere, etiam in rebus exigui momenti, veritatem. 2) Doctrina vitaeque tua sint conformes. 3) Sis amicus omnium hominum. (Conf. III. IO. GE. DARIUS Phil. mor. P. gen. S. I. C. II. §. 26.) Hoc medium adhibetur e.g. a parentibus, qui liberis suis actionem quamdam interdicare volunt, si vel liberi illam conuictionem capere nequeant, vel aliae rationes prohibent, quominus actionis istius interdictae natura liberis ob oculos ponatur. Tunc enim parentes liberis dicunt: nolite hoc vel illud facere, non conuenit enim vobis, et perniciem vestram promouet. Atque si liberi dubitare videntur, quod actio ista ipsis nocua sit, parentes prouocant ad animum suum beneuolum erga liberos suos. Prouocant ad ipsam filiorum experientiam; quae ipsos certe doceret, parentes veram liberorum salutem promouere tantummodo studere, omniaque ab ipsis auertere, quae perniciem ipsis adferre possent. Quod autem vita cognitionis per auctoritatem nostram in alio excitata sensitiua tantummodo sit, facile patet. (§. XIII. XI.)

Huic medio quoque adnumerari possunt 1) prouerbia. Illa enim a plerisque quae vera agnoscuntur ob auctoritatem aliorum, quia integrae nimirum gentes tacito consensu quodam illa confirmant. Quum itaque, si prouerbia bonitatem siue malitiam cuiusdam rei nobis ostendunt, hac ratione certitudinem aut saltem persuasionem huius cognitionis in nonnullis efficiant; possunt quoque instar medii cuiusdam adhiberi, ope cuius aliquem ad viam perducimus cognitionem. Interim, si hoc medio uti placet, sequentia bene obseruanda sunt. Primo prouerbum distincte nobis explicet bonitatem siue malitiam rei istius, cuius cognitione viua animus alterius est imbuendus. Ostendat haec confectaria bona ex bonis, mala ex malis actionibus profuentia, indigetque, haec confectaria vere in illis actionibus fudata esse. (§. LX. Sch.) Deinde ille, qui alterum ope prouerbiorum conuincere vult, conuictus sit de veritate prouerbii istius, quod adhibet. Alias enim sua culpa in altero cognitionem viuam errorem excitat, aut saltem excitare facile potest. (§. XX.) Ille denique, qui ope prouerbiorum conuincendus est, iam antea credat, prouerbum illud veritate gaudere, atque res proponere, de quarum rectitudine nemo dubitat. Aliter enim fieri nequit, ut ope prouerbiorum ad viam obiecti cuiusdam perducatur cognitionem. (§. LX. Sch.) 2) effata virorum sapientum, magnaque in auctoritate versantium. Res enim ab illis propositae quoque ob auctoritatem ho-

rum

rum virorum assumuntur. Eaedem tamen cautiones hic sunt tenendae, quas circa prouerbia adduximus. Et quamuis utroque hoc medio uti nohuerimus ad conuictionem efficiendam, vltus tamen virtusque insignis est in confirmatio- ne, si ea, de quibus iam aliunde constat, quod veris bonis malisue adnumeranda sint, iam per prouerbia effataque virorum clarissimorum quoque quae talia indicantur.

§. LXVIII.

Plura hucusque adduximus media, cognitionem verorum bonorum malorumque certam reddendi. (§. LIII-LXVIII.) adeoque et illorum cognitionem efficiendi viam. (§. XIII.) Vnicum tantum adesse medium, ad vitam cognitionis rationalem perueniendi, comperimus. (§. LV.) Reliqua omnia sensitiuam duntaxat proferebant cognitionis vitam. Hinc, quum, si plura adfunt media, finem quandam obtinendi, vnum semper praestantius altero, et vnum omnium praestantissimum esse debeat; quaestionem iam formare licet, quem internum ordinem media a nobis constituta requirant? Loquemur autem solummodo de mediis certitudinem sensitiuam promouentibus; quum comparatio horum cum medio, quod certitudinem rationalem efficit, a nobis institui nequeat, siquidem diuersi generis media esse a nobis concipiuntur. Ut igitur ordo iste a nobis eo facilius adcuratiusque determinetur, reducamus antea media ista ad certas quasdam classes. Primo occurrunt exempla, quae vel ex propria vel ex aliena desumuntur experientia; (§. LXIII.) quaeque etiam in conuictione per expectationem casuum similium adhibentur. (§. LXIII.) Vnde modus, per experientiam propriam, (§. LVII.) per experientiam alienam, siue per historiam, (§. LXI.) et per expectationem casuum similium (§. LXIII.) vitam cognitionis excitandi, commode reducitur ad modum per exempla cognitionem quamdam viuificandi. (§. LXIII.) Deinde occurrunt fabulae. (§. LXVII.) Et tandem auctoritas hominum tamquam medium quoddam a nobis adductum est. (§. LXVIII.) Vnde patet, omnia hucusque a nobis adducta media, vitam cognitionis sensitiuam excitandi, commode ad haec tria reduci, nimirum vitam cognitionis sensitiuam obtineri vel per exempla vel per fabulas, vel per auctoritatem.

Exempla rursus se diuidunt in exempla ex propria et ex aliena experientia desumpta. Et quum in expectatione casuum similium semper casus singulares siue exempla proponantur, ex quibus ad alium similem casum concludimus, bonitas huius medii praestantiaque illius ex exemplo isto diiudicanda est, utrum fini conueniat an minus. Quare seorsim de huius medii praestantia nihil dicendum erit, si relatio exemplorum ad reliqua prolata media a nobis indicata est.

§. LXX.

De relatione igitur horum mediorum ad se inuicem, si praestantiam vnius prae altero spectas, sequentes accipe propositiones.

1) *Exempla, quae propriae debentur experientiae, praestant exemplis ex aliena desumptis experientiae.* Illa enim ipsimet vel in nobis ipsis vel in aliis obseruauimus. Haec per fidem et ex testimoniis tantum nobis innotescunt. (§. LVI. LVIII.) Quam ob rem, quum maiorem ad sensum illis tribuere soleamus, quae ipsimet vidimus, sensibusque nostris experti sumus, quam quae ex testimoniis aliorum comperimus, quum requisita hominis fide digni difficulter in casu quodam dato adplicantur: (p. exp.) veritas propositionis constat.

2) *Fabulae aequipollent exemplis ex propria experientia, hinc praeferendae sunt exemplis ex historia desumptis.* Fabulae enim veritatem quamdam docent ex facto quodam ficto, quod determinationes continet, hominibus ex quotidiana experientia cognitae. (§. LXV.) Nemo autem eiusmodi vulgares experientias in dubium vocat, immo vnusquisque certitudinem illarum maiorem habet, quam si ex testimonio factum aliquod tantum cognoscit: vnde theorema patet.

3) *Si per auctoritatem nostram aliquem conuincimus, aequipollet haec conuictio illi per exempla ex historia petita comparatae.* In vtroque enim casu ob testimonium aliorum aliquid qua verum agnoscimus; quamuis, quum in proferendis exemplis, plerumque saltem, maior testium numerus adsit, exemplis quoque plus credamus, quam soli cuiusdam effato, hoc vel illud nobis bonum esse.

Ideoque, si ordo horum mediorum secundum vtilitatem illorum maiorem minoremue determinandus est, sequenti ponenda sunt ordine: 1) exempla quae propriae debentur experientiae, vbi ceteris paribus eae rursus praeferendae sunt experientiae, quae in nobismet ipsis obseruauimus; 2) fabulae, parabolae, libri fabulosi, ludique scenici; 3) exempla, quae nobis historia vetustior recentiorque subministrat; 4) auctoritas nostra in conuictione praestanda. Circa hunc sum confer. L. B. de WOLFF. l. c. §. 320-322.

§. LXXI.

Haec de mediis cognitionem verorum bonorum certam reddendi. Iam igitur vltimo loco agendum est de mediis, quibus ista cognitio efficitur inuincibilis. (§. XXXVIII.) Consideremus primo cognitionem nostram rationalem in se, et videamus, quae media adsint, illam reddendi fortiozem. Quo fortior enim cognitio ista erit, eo minus quoque a sensitiua vinci poterit. (§. XXVI.) Experientia autem nos condocet, quod cognitio nostra rationalis de veris bonis malisue eo fortior sit, ex quo pluribus rationibus distincte perspeximus, rem quamdam aut nobis bonam aut malam esse. Iam duplici ratione a nobis bonitas siue malitia rei cuiusdam demonstratur, dum vel directe, rem quamdam bonam siue malam esse ostendimus, vel ex opposito indirecte atque apogogice relationem obie-

cti

cti cuiusdam erga nostras statusque nostri perfectiones deducimus. (§. LIII.) *Ergo cognitio nostra rationalis in cognitione verorum bonorum malorumque fortior fit, si conuictionem illius vtroque indicato modo tum directe tum indirecte effici curamus.* Inquirentes autem rationem, quare hoc in casu cognitio nostra rationalis fortior euadat, facile perspicient, hoc inde pendere, quoniam plura tunc in cognitione nostra adsunt motiua. (§. XIII.) *Ergo adfirmandum est, cognitionem nostram rationalem eo fortiozem esse, quo plura in se continet motiua.*

Si media quaerimus, cognitionem viuam verorum bonorum inuincibilem reddendi, potissimum nobis sermo est de cognitione rationali. Illa enim plerumque, licet certitudine gaudeat, ob cognitionem sensitiuam oppositam debilitatur et succumbit. (§. XXII. XXVIII. XXX.) Ne igitur hoc accadat, cognitio ista rationalis fortior reddenda est. Possumus autem illam considerare tum in se, tum in relatione ad cognitionem sensitiuam; mediaque in vtroque respectu apta a nobis indicanda erunt. In praesenti so. ostendimus, quo modo, quibusque mediis cognitionem rationalem verorum bonorum in se spectatam fortiozem efficiamus; diximusque, id obtineri, si plura motiua iunctim in illa repraesentantur, adeoque si pluribus rationibus distincte perspicimus, aliquid nobis vel bonum vel malum esse. Sed video, dubium aliquod facile hic orturum esse, quod, priusquam progrediamur vltius, ex animis hominum omnino eradicandum esse videtur. Dicent nimirum quipiam, vnicam demonstrationem sufficere ad certitudinem cognitionis de obiecto quodam, adeoque reliquas omnes demonstrationes superfluas esse. Quare, quum influxus cognitionis in voluntatem ab eius certitudine pendeat; (§. XIII.) cognitionem, quae ope vnicae tantummodo demonstrationis certa est, sufficienter iam influere in voluntatem, reliquasque demonstrationes, quum certitudinem non maiorem reddant, nec influxum in voluntatem augere, adeoque nec cognitionem viuam rationalem per multitudinem demonstrationum fortiozem euadere opinantur. Contra haec sequentia velim notes. 1) Haec ratione omnis veritatum iam aliumde demonstratarum confirmatio inutilis et superuacanea declararetur, quod quum sit absurdum, thesis, ex qua fuit, quoque veritati consentanea esse nequit. 2) Per vnquamque demonstrationem, rem aliquam vel bonam vel malam nobis esse, res ista in nouo consideratur respectu, adeoque noua quadam ratione istam vel qua bonam, vel qua malam mihi repraesento. Oritur itaque per quamlibet demonstrationem bonitatis siue malitiae nouum motiuum. (§. XIII.) Quoduis motiuum consequitur vel volitio vel nolitio. Ergo si per plures demonstrationes rem quamdam bonam aut malam esse conuincor; oritur volitio aut nolitio composita, quae ex tot volitionibus nolitioibusque simplicibus constat, quot adsint demonstrationes diuersae bonitatis siue malitiae obiecti voluntatis meae. Nonne autem volitio ista composita fortior erit vnaquaque volitione simplici seorsim spectata? Et nonne ideo cognitio nostra rationalis verorum bonorum viuam, quae pluribus demonstrationibus innititur, fortior erit illa, quae tantum vnica innititur; quum causae semper eo fortiores habeantur, quo maiores producant effectus?

§. LXXII.

Videamus iam porro, quomodo cognitio rationalis verorum bonorum viuam inuincibilis efficiatur, si illam respectu cognitionis sensitiuae consideramus. (§. LXXI.) Vidimus iamiam tunc cognitionem rationalem vinci, si sensus imaginatio et adfectus in nos do-

mi-

minantur; (§. XXVII.) tunc autem cognitionem rationalem vere inuincibilem esse, si nobis dominium in nosmet ipsos, significatu morali, competit: (§. XXVIII.) atque hinc concludere licet, cognitionem nostram verorum bonorum viuam tunc vere inuincibilem reddi, si nos efficimus, ut domini nostrummetipsum euadamus. Dominus autem sui ipsius est, qui sensibus imaginationi atque adfectibus resistere valet, ne praeualeant aduersus rationem. (§. cit.) Quis igitur hoc melius peraget, quam, qui sensus atque imaginationem suam in repraesentando bono ac malo ad consensum cum intellectu reduxit? *Media igitur, quibus cognitio viuam verorum bonorum inuincibilis redditur, eadem sunt cum mediis, quibus sensus atque imaginatio ad consensum cum intellectu in repraesentando bono ac malo reducuntur.*

Hinc videmus, qualis quantaque nobis incumbat obligatio, non solum intellectum voluntatemque, siue in genere facultates nostras superiores emendandi, sed et perfectiones facultatum, quas vocant inferiores, promouendi. Arcifissimo enim et indiuiso vtraque cohaerent facultates nexu; et fieri nequit, ut quis veram superiorum obtineat perfectionem, nisi simul inferioribus perficiendis studeat. Habeat aliquis distinctissimam cognitionem, hanc vel illam rem sibi bonam aut malam esse. Insuat haec cognitio sufficienter in voluntatem. Capiat homo iste firmissimum propositum, bona tantummodo peragendi, malaque autem omittendi. Manebit forsitan tam diu in proposito suo, quam diu occasio aberit, illud mutandi. Ponas autem, occasione istam iam venire, sensibusque suis plane inpraeparatis inemendatisque obiectum, quod auersandum statuerat, pulchra sub specie se sistere. Vbi erunt ista firma proposita? Per vnicum intuitum, per momentaneam repraesentationem omnia ista proposita supprimentur, quae, priusquam capi poterant, longum tamen temporis spatium postulare. Probe tamen obseruandum est, sensus et imaginationem ad consensum cum intellectu reducendos esse, non autem intellectum ad consensum cum sensibus et imaginatione. Distincta rei cognitio semper, si fieri potest, primum sit. Certitudo rationalis indeque pendens vita rationalis primum quaerantur. Deinde autem efficiatur, ut sensus imaginatioque idem cum intellectu iudicent, utque versus idem obiectum, quod voluntas adpetit, adpetitionem excitent. Quum enim, quod ope intellectus cognoscimus, semper verum est, quod autem consue tantum cognoscitur, falsum esse potest: tutius procedimus, si per intellectum primo inquirimus, quid nobis bonum et quid malum sit, atque deinde efficimus: ut sensus imaginatioque idem qua tale repraesentent.

§. LXXIII.

Si, quae per demonstrationem cognouimus, vel exemplis propriae experientiae, vel exemplis alienae experientiae, vel fabulis confirmantur: sensus et imaginatio ad consensum cum intellectu reducuntur. Quae enim per demonstrationem cognoscimus, de illis gaudemus certitudine rationali; (§. LV. XIII.) eademque beneficio intellectus, qua vera, agnoscimus. (p. def. int.) Quae autem vel per exempla tum propriae tum alienae experientiae, vel per fabulas

cogno-

cognoscimus; de illis adquirimus certitudinem sensitiuam; (§. LVIII. LXII. LXIII. LXVII.) eademque ope sensuum atque imaginationis qua vera agnoscimus. (p. def. sens. et imag.) Si igitur, quae per demonstrationem cognouimus, vel exemplis vel fabulis confirmantur; sensus et imaginatio idem qua verum repraesentant, quod intellectus beneficio verum agnoscitur. Quare, quin hoc modo consensus sensuum et imaginationis cum intellectu obtineatur, nullum est dubium.

Non est, ut moneam, terminum consensus improprie hic intelligi, quum alias consensus duas a se inuicem distinctas requirat personas. Quum autem iam iam vidimus, per fictionem quamdam duas in homine concipi personas: (§. XXVIII. Sch.) patet, quam ob causam termino consensus utamur, et qua ratione explicandus sit.

§. LXXIII.

Consensus sensuum et imaginationis cum intellectu, qui per exempla, quae propriae debentur experientiae, et per fabulas efficitur, multo maior est illo, qui per exempla alienae experientiae tantummodo excitatur. Etenim certitudo sensitiua per exempla propriae experientiae et per fabulas aduersa maior est certitudine ope historiarum comparata. (§. LXX.) Quare, si per propriam experientiam et per fabulas sensus et imaginatio ad consensum cum intellectu reducuntur: sensus et imaginatio multo magis id verum esse credunt; quam si tantum ope historiarum ad consensum cum intellectu reducti sunt. Ergo in priori quoque casu consensum maiorem esse, quam in posteriori casu, quilibet videt.

Nec tamen exempla reprobandi, aut utilitatem illorum insignem inficias cundi animus est. Omnia ista media iunctim maximo cum usu adhiberi possunt, et sensus propositionis nostrae tantum eo redit, ut, si haud ex re videatur, omnibus hisce mediis utendi, ideoque vnum alteri praeferendum sit, tunc propriam experientiam fabulasque potius eligamus, quam exempla, quae historiae debentur. Facile quoque constat, nos in abstracto hic tantum loqui, remque ita proponere, prouti in se est, nosque nondum ad determinata respectum habuisse subiecta, ubi nonnumquam longe aliter est iudicandum. Sunt enim homines, qui ipsi propriae experientiae non confidunt, conuictionemque per fabulas aduersam ridet; ast si ipsi ex historia praesertim antiquiori exempla proponere vales, quibus demonstratio tua confirmatur, facillimo tunc negotio sensibus atque imaginatione tuis adsentiantur dictis.

§. LXXV.

Adsensum, quem veritati demonstratae debemus, firmissimus euadit, si sensus et imaginatio cum intellectu consentiunt. Si enim sensus et imaginatio cum intellectu consentiunt, per sensus, per imaginationem et per intellectum tunc veritati demonstratae adsentimur. (§. LXXIII.) Quum itaque nulla pars facultatis nostrae cognoscituae veritati isti tunc non adsentiantur: adsensus iste quoque nullo vacillat modo. Quare firmissimus omnino est adpellandus.

K

Prae-

Præcipue hoc valet, si vel omnia media, hunc consensum efficiendi, simul adhibita sunt, vel saltem experientia propria et fabulae. (§. LXXIII.) Tunc enim neque ex propria neque ex aliena experientia dubium quoddam contra istam formari potest veritatem, adeoque in anima nostra nulla deprehenditur ratio, quare ad sensum veritatis isti deneget. Constantissimus igitur et firmissimus ille euadat necesse est. Si ob demonstrationem solum veritati adsentimur, intellectus quidem nullum format dubium, accidit tamen, ut ratiociniis illis anima nostra non omnimodo fidat. Mox putamus, experientiam propriam veritati isti contrariam esse; mox opinamur, in historia deprehendi exempla, qui contrarium testantur: ideoque accidit, ut, demonstratione licet posita, animus noster adhuc vacillet. Quodsi autem idem, quod demonstratione comperimus, in experientia ostenditur, si exempla indubitata adducuntur, quae propositionem confirmant; omnis haec dubitatio evanescit, et ad sensum noster tunc firmissimus redditur. (Conf. L. B. de WOLFF L. c. §. 301.) Ostendimus itaque hucusque in genere, quomodo consensus sensuum atque imaginationis cum intellectu obtineatur. Iam autem ad cognitionem viam reddendam inuincibilem requiritur, ut hae facultates animae in repraesentando bono maloque consentiant (§. LXXII.) Ergo hoc adhuc specialius inquirendum. Quum autem principia iam a nobis posita sint: breuissimis hoc a nobis peragetur.

§. LXXVI.

Sensus et imaginatio ad consensum cum intellectu in repraesentando bono maloque reducuntur: si 1) demonstratur, aliquid vel ad nostram statusque nostri perfectionem vel imperfectionem tendere, siue aliquid vel cum fine nostro essentiali conuenire vel illi contradicere; (§. L.) 2) si demonstratur, ex eo, quod nos statumque nostrum perficit, si ad nos relatum repraesentatur, voluptatem innocuam perceptum iri, ex contrario autem nihil nisi voluptatem nocuam; (§. XXXV) 3) si ope propriae experientiae, historiae et fabularum voluptas ista ex bonis percipienda, taediaque illa ex malis resultatura, intuenda exhibentur. (§. LI.) Quodsi enim haec obseruantur, tunc ea, quae per demonstrationem bona malaque esse cognouimus, ope exemplorum, tum quae propriae tum quae alienae debentur experientiae, atque ope fabularum qua talia confirmantur: adeoque consensus sensuum et imaginationis cum intellectu in repraesentando bono maloque obtinetur. (§. LXXIII.)

Multa igitur omnino pertinent ad hanc reductionem sensuum et imaginationis ad consensum cum intellectu in repraesentando bono maloque. Demonstrandum est non solum, quod aliqua res nobis bona aut mala sit, sed et, quod voluptas innocua certe ex isto bono ad nos relato percipienda sit, quod e contrario taedia certissime prosequuntur sint ex malo isto ad nos relato, adeoque, si forsitan obiectum istud voluptatem sensibus nostris excitet, quod voluptas ista nocua sit, molestiasque certo paritura atque in molestias degeneratura sit. Similiterque, si cum bono quodam ad nos relato taedia quaedam sensualia coniuncta sunt, demonstrandum est, illa taedia esse proficua, innocuaque, atque ex illis maiores iucunditates certo expectandas esse, ipsaque ista taedia in voluptatem degenerant. Hisque peractis tunc ad experientiam perueniendum est. Ostendatur veritas demonstratorum ex experientia propria, ubi fieri potest, siue iam ipse, cuius sensus atque imaginationem ad consensum cum intellectu reducere cupis, effectus bonorum malorumque in semetipso expectus, siue in aliis duntaxat intuitus

tuitus est. Confirmetur postea veritas demonstrata exemplis ex historia de sumtis, atque si ex re videtur, fabulae quoque adhibeantur, quibus tunc praecipue bono cum effectu utimur, si stultitia eorum, qui contra suam veram felicitatem agunt, ante oculos ponenda est. (§. LXVI.) Ita demum perfectus consensus sensuum imaginationis atque intellectus in repraesentando bono maloque obtinetur. Sed neque semper fieri potest, neque semper opus est, ut ita consensum hunc quaeramus. Sufficit itaque nonnullis in casibus, ut aliquali tantum ratione consensus efficiatur. Speciales autem casus, quando consensus imperfectus sufficiat, indicare non possumus. Determinantur enim ex circumstantiis, si perspicimus, consensum imperfectum sufficere ad effectus istos producendos, quorum causa illum quaesiuimus. Nisi enim tunc nouae rationes accedant, nouaque nobis se offerant impedimenta, consensus ille in se imperfectus in nobis aequipollet perfecto. Quodsi autem impedimenta veniunt, aut ea saltem probabiliter praeuidet: consultius est, omni ex parte consensum hunc firmissimum efficiendi. Si sum huncce cum §. LXXIII confers, confectarium quoddam exinde patebit, quod nempe consensus sensuum, imaginationis atque intellectus in repraesentando bono maloque maior sit, si voluptas ex bonis profluens taediaque ex malis venientia in experientia propria fabulisque ostenduntur, quam si ex historia tantum nobis proponuntur.

§. LXXVII.

Si eo, quo ostendimus, modo sensus atque imaginatio in repraesentando bono maloque ad consensum cum intellectu reducuntur: nostra cognitio verorum bonorum malorumque est certissima. Tunc enim ad sensum, quem cognitioni nostrae verorum bonorum malorumque praebemus, est firmissimus. (§. LXXVI. LXXV.) Quo firmior autem ad sensum noster est, quem veritati praebemus: eo magis certa est nostra cognitio. Ergo dicta sub hypothese cognitio nostra verorum bonorum malorumque certissima sit, oportet.

Quamquam intellectus noster nonnumquam conuictus est, aliquid vel verum bonum vel verum malum esse; sensus tamen et imaginatio intellectui fidem nondum habere volunt. In nobismetipsis sentimus repugnantiam erga ea, quae demonstrauimus. Sensus credunt, se melius bona diiudicare, quam ipsum intellectum. Haec autem repugnantia plane remouetur, si ipsis sensibus ostenditur, illud verum esse, quod intellectus demonstrauit: adeoque tunc et cognitio nostra rationalis et sensitiua certitudine gaudent. Maior itaque in anima nostra adest certitudo, quam si ope solius rationis conuicti sumus. Et quum praeter cognitionem rationalem, sensitiuamque nulla omnino detur: (§. XI. Sch.) adparet, hoc in casu certitudinem maximam in anima nostra deprehendi.

§. LXXVIII.

Si eo, quo indicauimus, modo sensus atque imaginatio ad consensum cum intellectu in repraesentando bono et malo reducuntur: cognitio nostra viua sensitiua consentit cum rationali. (§. XXIII.) Hinc nulla pugna inter cognitionem viam rationalem et sensitiuam reperitur. (§. XXV.) Adeoque rationaliter viua cognitio numquam a sensitiua superabitur. (§. XXVI.) Ergo cognitio verorum bonorum viua tunc vere erit inuincibilis. (§. XXXVI. XVII.) *Patet itaque, media a nobis adducta, quibus cognitio viua verorum bonorum inuincibilis reddenda est, ad hunc finem obtinendum apta atque sufficientia esse.*

Sufficiant haec in euolutione mediorum, quibus mortua cognitio uiua efficitur.

Adplicet illa unusquisque, qui vitae cognitionis suae obtinendae studet, et a posteriore simul, saltem quibusdam in casibus, conuincetur de sufficientia horum mediorum, si in se spectantur. Comparet, cui id placeat, media a nobis adducta cum mediis, quibus Deus optimus maximus in scriptura sua utitur, in nobis uiuam caelestium bonorum excitandi cognitionem, et inueniet, eadem media a Spiritu sancto adhibita esse. Nonne enim in sacra scriptura nobis criteria verorum bonorum indicantur? nonne Spiritus sanctus in verbo suo nos docet, per fruitionem et possessionem verorum bonorum nos perfectos reddi, inque ista veram deprehendi innocuamque voluptatem? nonne reuelatio diuina nobis declarat, res istas neutiquam vera esse bona, quae voluptates tantummodo sensuales maximis cum molestiis coniunctas excitant? Nonne in sacris litteris propriam adhiberi experientiam videmus ad commouendos hominum animos? Nonne exempla permulta nobis proposita sunt, quae vel tamquam imitanda vel tamquam detestanda nostro intuitui exhibentur? Nonne parabolae occurrunt in sacris paginis, exemplaue ficta, quae etiam id intendunt, vt cognitio uiua in nobis excitetur? Haec similiaque diligenti sacrarum litterarum scrutatori ignota esse nequeunt. Quare tum sufficientia mediorum a nobis adductorum, si in se spectantur, tum et ipsa conuenientia rationis reuelationisque patet. Sed, ne falcem in alienam immittere videamur messem, relinquimus hanc comparisonem rationis scripturaeque, quod rem hanc spectat, theologorum examini et finem totius tractationis facimus. Equidem constitueram, specialius adhuc de impedimentis, quae vitae cognitionis opposita sunt, agere. Animus erat, non solum de impedimentis in genere, quae cognitionem verorum bonorum malorumque, eiusdemque certitudinem impediunt, loquendi; sed et considerationem eorum impedimentorum, quae in natura hominis reperiuntur, et quorsum adfectus, praedominantes inclinationes sensitiuae, propensiones hominum cardinales et temperamenta pertinent, (§. XXVIII) instituendi. Propositumque erat, accuratius distributiusque remedia, quibus impedimenta ista feliciter superari possint, indicandi. Interim, quum praecipua impedimenta, illorumque remedia iam in indicatione mediorum, quibus cognitio nostra uiua inuincibilis redditur, a nobis explicata sint: quumque aliae rationes suadeant, hasce meditationes philosophicas non amplius extendendi: consultius esse putauimus, quod, si quando e re nostra visurum sit, fusiores horum impedimentorum theoriam tradere, nouam hac de materie conscriberemus dissertationem: quam tertiam hisce duabus addere. Vnicum tamen restat, paucissimis discutendum, nimirum, vtrum haec media a nobis proposita homini sufficiant, vitam cognitionis omnium verorum bonorum malorumque in se excitandi, an minus? Si de mediis in se spectatis atque de homine secundum essentiam suam considerato loquimur, quaestio haec adfirmatiue quoad priorem illius partem decidenda est. Quodsi autem animum aduertimus ad impedimenta quam plurima et maxima hisce mediis opposita, atque ad statum, in quo homines iamiam deprehendimus, omnino sufficientia horum mediorum neganda est. Primo enim experientia quam optime docet, adplicationem horum mediorum tot circumseptam esse difficultatibus, vt humanas transgredi videatur vires, hac ratione cognitionem omnium verorum bonorum malorumque viam acquirendi. Atque si deinde ex theologia reuelata insignem corruptionem generis humani discimus, si ope scripturae sacrae cognoscimus, tantam dispositionem ad mala quaeuis sub specie bonorum adpescenda in animo hominum naturalium reperiri, vt praeter operationes super-naturales spiritus sancti nulla alia deprehendatur medela, quae hanc deprauationem immutare posset: nescio, an aliquis tam temere esse queat, vt id rationi naturalibusque et philosophicis adscribat mediis, quod soli gratiae Dei summi, redemptorisque nostri clementissimi tribuendum est.